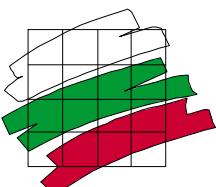

НÅДÈВ ÈÎ Í РÍ ÈÒÓÐÍ È Î ÁÇÎ ĐÈ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2002 ГОДИНА
(äîäèøåí äîéëàä)

ÀÃÅÍ ÖÈВ ÇÀ ÈÊÎÍÎÌ È×ÅÑÊÈ
ÀÍ ÀËÈÇÈ È ÎÐÎÁÍÎÇÈ

ул. „Аксаков“ 31, София 1000, България

© Агенция за икономически анализи и прогнози 2003

1000 София, ул. „Аксаков“ №31

тел.: 981 65 97, 9859 56 01

факс: 981 33 58, 980 93 22

e-mail: aeaf@aeaf.minfin.bg

<http://aeaf.minfin.government.bg>

Всички права запазени.

*Никакви части от тази публикация не могат да бъдат репродуцирани,
съхранявани (запаметявани) или разпространявани чрез електронни системи,
фотокопиране или чрез други спосobi без предварителното изрично писмено
съгласие на Агенцията за икономически анализи и прогнози.*

ISSN 1311-9915

*Позоваването на тази публикация на АИАП от серия „КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ“
при препечатване на информация е задължително.*

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	3
ВЪНШНА СРЕДА	5
Растеж	5
Инфлация	8
Лихвени проценти	9
Валутни курсове	10
Цени на основни сировини	11
ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС, ВЪНШНА ТЪРГОВИЯ И ВЪНШНИ ФИНАНСИ	13
Платежен баланс и външни финанси	13
Външна търговия	17
РЕАЛЕН СЕКТОР	18
БВП	18
Търсене	18
Предлагане	20
Заетост, безработица, производителност на труда и доходи	20
Инфлация	24
Публични финанси	26
ФИНАНСОВ СЕКТОР	31
Валутен съвет	31
Парично предлагане и банков кредит	32
Банкова система	36
Парични и валутни пазари	39
Небанкови финансово институции и капиталов пазар	41
СТРУКТУРНИ РЕФОРМИ	44
ПРЕГОВОРИ ЗА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ	46
Изпълнение на икономическите критерии за членство в Европейския съюз	47
Макроикономическото развитие на страните-кандидатки и получилите покана за членство	48
ПРИЛОЖЕНИЕ 1	53
ПРИЛОЖЕНИЕ 2	58
ПРИЛОЖЕНИЕ 3	66
ПРИЛОЖЕНИЕ 4	69
ПРИЛОЖЕНИЕ 5	71
ПРИЛОЖЕНИЕ 6	73
ПРИЛОЖЕНИЕ 7	76
ПРИЛОЖЕНИЕ 8	78
ПРИЛОЖЕНИЕ 9	81

Списък на съкращенията

- АЗ - Агенция по заетостта
АП - Агенция за приватизация
БВП - Брутен вътрешен продукт
БДС - Брутна добавена стойност
БДЖ - Български държавни железници
БНБ - Българска народна банка
БС - Баласа-Самюелсън
БТК - Българска телекомуникационна компания
БФБ - Българска фондова борса
ДДС - Данък добавена стойност
ДЗИ - Държавен застрахователен институт
ДКЕР - Държавна комисия по енергийно регулиране
ДЦК - държавни ценни книжа
ЕАСТ - Европейска асоциация за свободна търговия
ЕК - Европейска комисия
ЕС - Европейски съюз
ЕЦБ - Европейска централна банка
ИКТ - Информационни и комуникационни технологии
ИПЦ - Индекс на потребителските цени
ИТ - Информационни технологии
КФН - Комисия за финансова надзор
МВФ - Международен валутен фонд
МЕЕР - Министерство на енергетиката и енергийните ресурси
МЗГ - Министерство на земеделието и горите
МТС - Министерство на транспорта и съобщенията
МТСП - Министерство на труда и социалната политика
МФ - Министерство на финансите
НРС - Наблюдение на работната сила
НСИ - Национален статистически институт
ОИСР - Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОЛП - Основен лихвен процент
ПЧИ - Преки чуждестранни инвестиции
САПИ - Система за агропазарна информация
СЦИЕ - Стари от Централна и Източна Европа
ФАО - Организация на ООН по прехрана и земеделие
ЦИЕ - Централна и Източна Европа
ЦЕФТА - Централно европейско споразумение за свободна търговия
EITO - European Information Technology Observatory
EONIA - Euro OverNight Index Average
EURIBOR - Euro Interbank Offered Rate
JCRA - Japan Credit Rating Agency
LIBOR - London InterBank Offering Rate
NYMEX - New York Mercantile Exchange
SOFIX - Официален индекс на БФБ
UCTE - Union for the Co-ordination of Transmission of Electricity
-

ДАЧРІА

Икономическият растеж в България се ускорява до 4.8% през 2002г., независимо от бавните темпове на възстановяване на световната икономика и особено на основните външноикономически партньори. Той е сред най-високите за страните-кандидатки за членство в ЕС и е постигнат при запазване и увеличаване на макроикономическата и финансова стабилност на страната. Дефицитът по текущата сметка на платежния баланс се понижи, както в номинално изражение, така и като процент от БВП (до 4.4%), независимо от шоковете, породени от колебанията във валутния курс евро-долар, лихвените проценти и неопределеността и дезинтеграцията на чувствителните международни пазари, породени от очакванията за военни действия в Ирак. Дефицитът по консолидирания бюджет и задължността на държавата се понижиха - съответно до 0.6 и 55.6% от БВП.

Инфлацията спада до най-ниското си равнище от началото на реформите - 5.8% средногодишно, въпреки поредните приспособявания в административните цени и свързаното с тях повишаване на инфационните очаквания в началото на 2002г. Продължава да се задълбочава финансовоото посредничество, като банковият кредит за нефинансовия сектор в края на 2002г. достигна 16.5% от БВП, активите на пенсионните фондове - над 1% от БВП, а пазарната капитализация на фондовата борса - до 4.3% от БВП. Продължават да се увеличават реалната работна заплата (със 7%), реалните доходи (с 1.8%) и производителността на труда (с 3.8%). Доминиращият икономиката частен сектор започва да разкрива все повече работни места, като заетите в него се увеличават с 2.9%, а безработицата в края на 2002г. спада с 2.8 процентни пункта спрямо края на предходната година.

Ускоряването на икономическия растеж и укрепването на макроикономическата стабилност са доказателство, че и през 2002г. България върви неотклонно по пътя към постигане на стратегическата си цел за пълноправно членство в ЕС от началото на 2007г. и успешно продължава да се интегрира в глобалната икономика. В Редовния доклад от 2002г. ЕК признава България за „функционираща пазарна икономика, способна да се справи с конкурентния натиск на пазарните сили в рамките на ЕС в средносрочен план, при условие, че продължи да прилага своята програма за реформи и оставащите проблеми ще бъдат преодолени“¹. В края на 2002г. най-renomираната международна агенция за кредитен рейтинг Standard & Poor's отново повиши кредитния рейтинг на страната ни - до BB с положителна перспектива за развитие. Другите водещи международни агенции за кредитен рейтинг също оценяват като положителна перспектива за развитие на България.

Положителните тенденции в икономиката са резултат, както от подобряването на условията на търговия за страната (с 0.5% спрямо предходната година), така и от икономическата политика и напредъка на структурните реформи. Както се очакваше², през 2002г. икономическата политика насочи приоритетните си към някои от най-важните структурни проблеми, като прецизирането и опростяването на правилата за влизане и излизане от бизнеса и усъвършенстване на

¹ Commission of the European Communities, 2002 Regular report on Bulgaria's progress towards accession (2002), p. 46.

² Вж. АИАП, Икономиката на България през 2001 г., 2002.

регулирането на пазара на труг. Направена беше оценка на действащите законови и регулативни норми и на тази основа те постепенно се привеждат в съответствие с препоръчителната международна практика. Започна осъществяването на необходими и дълго отлагани промени в социалната политика с цел последователно ограничаване на социалните неравновесия и изкривявания в България спрямо средното за страните от Централна и Източна Европа. Наред с последователното усъвършенстване на фискалната политика и практика, чрез тях се създават допълнителни условия за увеличаване на гъвкавостта и конкурентоспособността на българската икономика в по-дългосрочен аспект.

Приоритетни области на структурни реформи в рамките на разглежданятия период бяха понататъшната либерализация и приватизация на държавните монополи, преструктурирането на бюджетния сектор и завършването на банковата приватизация. Скоростта на реформите в трите сегмента беше различна през 2002г. Процесът на приватизация и преструктуриране на държавните монополи се забави значително в сравнение с банковата приватизация. В областта на преструктурирането и приватизацията в банковия сектор успешно приключи една от главите предвидени сделки - с ТБ „Биохим“, а при другата с Банка „ДСК“ беше направен предварително планирания напредък в процедурите по подготвка на процеса. Приватизацията на две от структуроопределящите предприятия за икономиката - „Булгартабак холдинг“ АД (БТА) и „Българска телекомуникационна компания“ ЕАД (БТК) не приключи в съответствие с предварителните намерения и политическият дебат по тях се изостри. Реформите в ключовите области на бюджетния сектор - здравеопазване и образование - все още не са постигнали оптимизация на предлагането на услуги и финансова стабилност в тези сегменти.

Забавянето на процеса на преструктуриране и приватизация на държавните монополи може да се обясни само частично с промените в подхода към приватизационния процес и свързаните с него законодателни и регулативни промени и преструктуриране на отговорните държавни институции. Практиката на структурни реформи през 2002г. показва, че промените в организационната форма и стремежът на правителството за възможно най-бързото им осъществяване не са достатъчни, за да се гарантира висока скорост на процесите. Високата скорост на преструктурирането и приватизацията не бяха постигнати през годината, тъй като в рамките на политическия дебат по приватизационните сделки за БТК и „Булгартабак“ бе даден приоритет на краткосрочните социални и политически ефекти, а не на дългосрочните ефекти върху качеството на управление и конкурентоспособността на компаниите.

Ускоряване и завършване на процесите на структурни реформи и приватизация с оглед стратегическата цел за членство в ЕС от началото на 2007г. е възможно, след като се оцени и анализира ефектът от възможните алтернативи за преструктуриране на държавния монопол и бюджетния сектор в конкретните сегменти върху предлагането на стоки и услуги в дългосрочен аспект. Това е основата за политически дебат и произтичащия от него ценностен избор за нов собственик. Управленското решение за ролята на държавата във всеки конкретен процес на преструктуриране и приватизация трябва да бъде съобразено с политическия консенсус и обективните условия на съответния пазар. О

ÂÚÍ ØÍ À ÑÐÅÄÀ

Растеж

Очакванията, че през втората половина на 2002г. световната икономика ще започне да се възстановява от рецесията, не се осъществиха. Липсата на доверие сред икономическите агенти, както и високите цени на петрола, забавиха възстановяването на световната икономика. През април 2003г. Европейската комисия (ЕК) коригира прогнозите си за растежа на световната икономика през 2003 и 2004г., като ги намали съответно с 0.4 процентни пункта до 3.2% през 2003г., и с 0.3 процентни пункта до 3.7% през 2004г.¹ Очакванията на Международния валутен фонд (МВФ)² от пролетта за развитието на световната икономика през 2003г. съвпадат с тези на ЕК, а са по-оптимистични за растежа през 2004г. - около 4.1% (през есента на 2002г. бе прогнозиран растеж от 4.6%). Прогнозите на JPMorgan Securities за растежа на световната икономика през 2003г. са значително по-песимистични от тези на МВФ и ЕК, но като цяло остават непроменени спрямо предходния период - те са ревизирани нагоре с 0.1 процентни пункта до 2.4%³.

Прогнози за растежите през 2003 и 2004 г. на ЕК, МВФ и JPMorgan Securities Inc.

Държава	ЕК		МВФ		JP Morgan Securities Inc.*	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Свет	3.2	3.7	3.2	4.1	2.4	2.9
САЩ	2.4	2.5	2.2	3.6	2.7	3.3
Еврозона	1.0	2.3	1.1	2.3	1.2	2.7
Япония	1.5	1.3	0.8	1.0	1.4	0.8
Германия	0.4	2.0	0.5	1.9	0.5	2.3
Страни-кандидатки	3.5	4.3	3.9	4.5		

* Global Data Watch, February 2003.

Икономиката на САЩ отбеляза растеж от 2.4% през 2002г., докато този показател в еврозоната за същия период е само 0.9%⁴. За възстановяването на американската икономика решаващо значение имаха мерките на паричната и фискалната политика. Федералният резерв намали официалния лихвен процент до 1.25%, а Конгресът на САЩ гласува фискален пакет, възлизаш на близо 1.5% от БВП.⁵ Според ЕК несигурното възстановяване на американската икономика ще продължи и през 2003 и 2004г., подпомагано от мерките на паричната и фискалната политика и стабилния растеж на производителността на труда. Очакванията на ЕК от пролетта за растежа на амери-

¹ European Commission, Spring 2003 Economic Forecasts.

² International Monetary Fund , World Economic Outlook, April 2003.

³ JPMorgan Securities Inc., Global Data Watch, February 2003.

⁴ По последни оценки на Eurostat от април 2003г.

⁵ Той включва намалението на данъците през 2001г. и допълнителни фискални мерки (вкл. увеличени разходи за отбрана), гласувани през март 2002г.

канската икономика през 2003 и 2004 г. са съответно 2.4 и 2.5%. Според МВФ икономическият растеж на САЩ през 2003 г. ще бъде 2.2%, а този за 2004 г. - 3.6%. Тази оценка е с 0.4 процентни пункта по-ниска в сравнение с прогнозата, направена през есента на 2002 г. Непроменени остават оценките за растежа на американската икономика на независими институции като JPMorgan Securities от февруари 2003 г. В основата на растежа през 2003 г. ще бъдат очакваното възстановяване на потреблението и инвестициите от втората половина на годината, както и увеличаването на разходите за отбрана, прогнозирани да достигнат 75 млрд. щ.г. в рамките на бюджетната година⁶.

Независимо от обезценяването на щатския долар, американската икономика продължава да реализира значителни дефицити по текущата си сметка. Според прогнозите на МВФ за 2003 и 2004 г. те ще достигнат съответно 5.3⁷ и 5.1% от БВП.

Прогнози на ЕК за растежа през 2003 и 2004 г.

Растеж на БВП (спрямо предходната година)

Държава	2003			2004		
	Есен 2002	Пролет 2003	Разлика	Есен 2002	Пролет 2003	Разлика
Еврозона	1.8	1.0	-0.8	2.6	2.3	-0.3
Германия	1.4	0.4	-1.0	2.3	2.0	-0.3
Франция	2.0	1.0	-1.0	2.7	2.3	-0.4
Италия	1.8	1.0	-0.8	2.4	2.1	-0.3
Испания	2.6	2.0	-0.6	3.2	3.0	-0.2
Великобритания	2.5	2.2	-0.3	2.7	2.6	-0.1
САЩ	2.3	2.4	0.1	2.8	2.5	-0.3
Япония	1.2	1.5	0.3	1.4	1.3	-0.1
Страни-кандидатки	3.8	3.5	-0.3	4.4	4.3	-0.1
България	5.0	4.5	-0.5	5.5	5.0	-0.5
Чехия	3.2	2.8	-0.4	3.8	3.9	0.1
Естония	4.7	4.9	0.2	5.1	5.1	0.0
Унгария	4.5	3.7	-0.8	4.9	4.1	-0.8
Латвия	5.5	5.5	0.0	6.0	6.0	0.0
Литва	3.5	4.5	1.0	4.5	5.0	0.5
Полша	3.2	2.5	-0.7	3.9	3.7	-0.2
Румъния	4.6	4.9	0.3	4.7	5.0	0.3
Словакия	3.9	3.7	-0.2	4.8	4.5	-0.3
Словения	3.6	3.4	-0.2	4.0	3.7	-0.3
Турция	3.7	3.7	0.0	4.4	4.5	0.1
Русия	4.3	3.4	-0.9	4.0	2.6	-1.4
Свят	3.6	3.2	-0.4	4.0	3.7	-0.3

⁶ Това не включва предложението на администрацията на Буш от 7.01.2003 г. за намаление на данъците на стойност около 670 млрд. щ.г. през следващите десет години.

⁷ Коригиран нагоре с 0.6 процентни пункта.

Икономическият растеж на повечето от големите държави в еврозоната остава нисък. Германия реализира растеж от 0.2% през 2002г., растежът на БВП в Италия за същия период е 0.4%, във Великобритания - 1.8%, а във Франция - 1.2%. Очакванията на JPMorgan Securities за растежа в еврозоната през 2003г. също са занижени⁸. Основните пречки за по-бързото нарастване на икономиката на ЕС са влошаването на конкурентоспособността в резултат посъпването на еврото, влошените условия на пазара на труда и ниските инвестиции. Това обяснява и понижените очаквания за растежа на международните институции. Прогнозите на ЕК за растежа в еврозоната през 2003 и 2004г. са съответно 1 и 2.3%, а тези на МВФ - съответно 1.1 и 2.3%. Според МВФ затягането на фискалната политика съгласно изискванията на Пакта за стабилност и растеж в ЕС и посъпването на еврото са сред основните причини за очакванията за по-нисък растеж.

Проблем за средносрочния растеж в еврозоната през 2003г. биха могли да се окажат твърде големите бюджетни дефицити като дял от БВП на Германия (3.6%), Франция (3.1%), Португалия (2.7%) и Италия (2.3%). Неспазването на Маастрихт-ския критерий за максимална стойност на това съотношение (3%) може да подрости доверието в провежданата икономическа политика. Въпреки че първоначално крайният срок за овладяване на тези дефицити бе 2004г.⁹, ЕК взе решение за удължаването му до 2006г., предвид по-бавното възстановяване на икономиките в еврозоната.

През четвъртото тримесечие на 2002г. икономиката на Япония продължи да нараства с темп от 0.5%, като основни двигател на растежа бяха частното потребление и нетния износ. През 2002г. обаче растежът намаля до 0.3%. Очакванията на ЕК за растежа на БВП в Япония през 2003г. и 2004г. са съответно 1.5 и 1.3%, като очакванията за растежа през 2003г. са подобрени с 0.3 процентни пункта. Перспективите за развитието на икономиката остават неясни. Устойчивата дефлация, структурната неефективност, лошата фискална позиция и обременената с лоши кредити финансова система остават рисък за бъдещото развитие на японската икономика.

Икономиките в Централна и Източна Европа (ЦИЕ) остават сравнително слабо засегнати от ниския растеж на икономиката в Европа и в световен мащаб. Последните прогнози на ЕК от април тази година за темпа на растеж през 2003г. и 2004г. са понижени незначително - съответно с 0.3 и 0.1 процентни пункта до 3.5 и 4.3% спрямо прогнозите от септември миналата година. Новите прогнози за страните от тази група са занижени най-много за Унгария - с 0.8 процентни пункта - съответно до 3.7 и 4.1% и за Полша - с 0.7 процентни пункта до 2.5% през 2003г. Понижени са очакванията за растеж в Чехия, България, Словакия и Словения. Прогнозата за икономическия растеж в България и през двете прогнозни години е ревизирана надолу с 0.5 процентни пункта до равнища от 4.5 и 5% съответно през 2003 и 2004г. Въпреки това, страната се нарежда сред страните с най-висок очакван ръст на БВП непосредствено след Латвия и Естония. Очакванията за темпа на икономически растеж в Турция през 2003г. и 2004г. остават непроменени¹⁰ - съответно 3.7 и 4.5%. Основният стимул за устойчивия растеж на икономиките от Централна и Източна Европа е вътрешното търсене, което компенсира забавения растеж на износа. То ще се подпомага от значителни преки чуждестранни инвестиции и намаляващата инфлация.

⁸ Така например, докато през ноември 2002г. очакванията за растежа на еврозоната през 2003г. бяха за 1.9%, през февруари 2003г. те са понижени до 1.2% (в т.ч. за Германия от 1.4 на 0.5%, за Франция от 1.7 на 1.5% и за Италия от 1.9 на 1.5%).

⁹ За Италия 2003г.

¹⁰ Подобряване на очакванията за 2004г. с 0.1 процентен пункт.

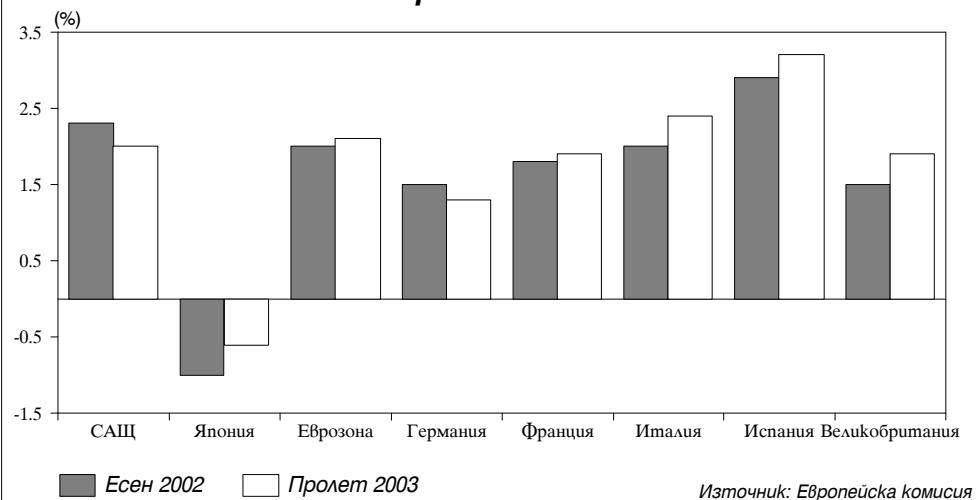
Прогнозите на МВФ за България от април са по-оптимистични от тези на ЕК. Според тях икономическият растеж у нас през 2003 и 2004г. ще бъде съответно около 5 и 5.5%. Въпреки този относително висок растеж, очакваното високо равнище на дефицита по текущата сметка, подчертава необходимостта от бюджетни ограничения и структурни реформи. Прогнозираният бюджетен дефицит от 0.7% от БВП през 2003г. е ключов елемент за намаляване на дефицита по текущата сметка и трябва да бъде съпроводен с мерки за подобряване работата на данъчната администрация и управлението на разходите. Очакванията на JPMorgan Securities¹¹ са за растеж в България през 2003г. от 4.7% и са по-песимистични от тези на МВФ.

Инфлация

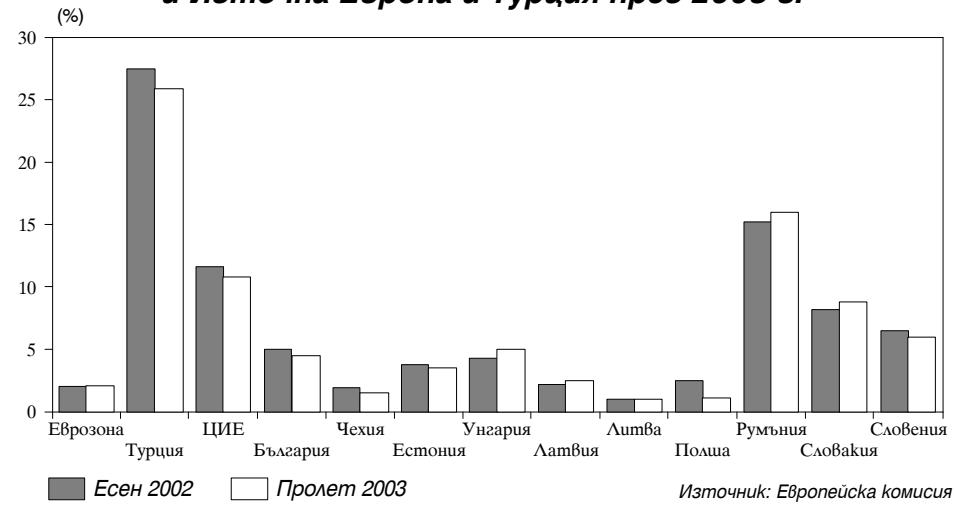
Според МВФ инфлацията в световен мащаб остава умерена до ниска, като потребителските цени ще нарастват с по-малко от 2% в развитите икономики и с по-малко от 6% в развиващите

се държави. Според ЕК инфлацията в САЩ през 2003г. се очаква да бъде 2%, а през 2004г. - 1.7%, докато очакванията на МВФ са за инфлация от 2.3% и през две години. Очакванията на ЕК за равнището на инфлация през 2003г. от април тази година спрямо септември миналата година са подобрени единствено за Германия - от 1.5 на 1.3% и страните-кандидати - от 11.6 на 10.8%. През 2002г. равнището на водещата инфлация¹² в еврозоната е 2.2%, което представлява намаление от 0.2 процентни пункта спрямо 2001г. През 2003г. равнището на инфлация в еврозоната се очаква да бъде около 2.1%, ко-

Очаквано равнище на инфлация в индустрите държави през 2003 г.

Очаквано равнище на инфлация в страните от Централна и Източна Европа и Турция през 2003 г.

¹¹ Global Data Watch, February 2003.

¹² При нейното изчисляване се включват контролираните цени, както и цените на сезонните стоки - това са всички хранителни стоки и енергийни носители.

ето е с 0.1 процентни пункта над определената от Европейската централна банка граница. Съществуват обаче и опасения за нарастване на инфлацията поради вероятен натиск за по-бързо увеличаване на заплатите. Това е слабо вероятно поради стагнацията на световната икономика.

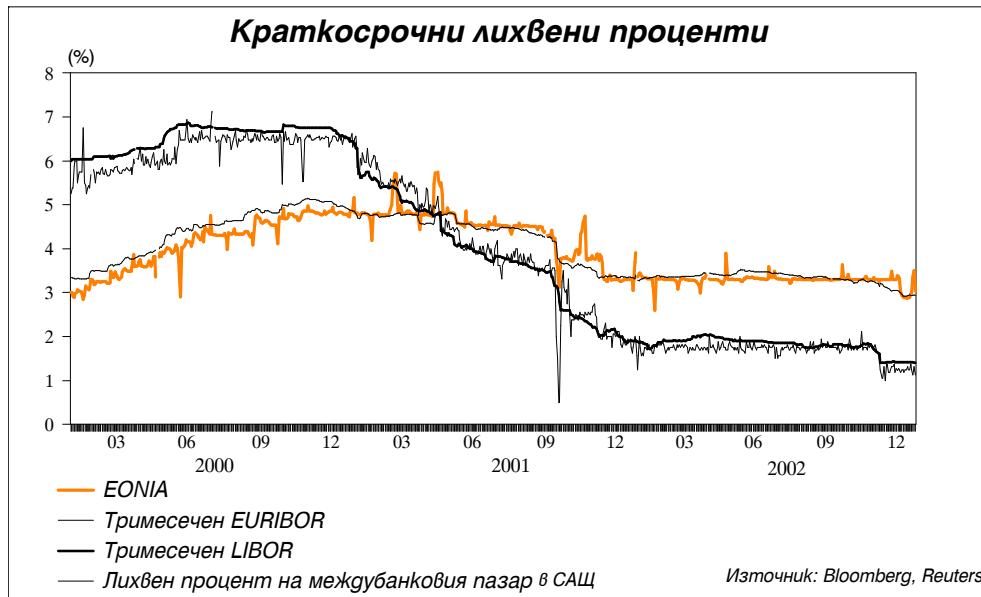
Инфлацията в страните-кандидатки намалява. Прогнозите на ЕК за нейното равнище в десетте присъединяващи се страни през 2003 и 2004г. са за 2.7 и 3.3%. Очакваното слабо повишаване на равнището на инфлация през тези две години ще се дължи до голяма степен на либерализирането на административно регулираните цени. Прогнозите на ЕК за инфлацията в Турция и Полша за 2003г. са съответно 25.9 и 1.1%, докато за България се очаква годишна инфлация от 4%.

Лихвени проценти

Бавното възстановяване на световната икономика отложи очакваното повишаване на международните лихвени проценти. Официалният лихвен процент (Federal funds rate) в САЩ бе намален за пореден път през ноември 2002г. с 0.5 процентни пункта до 1.25%. Първоначалните очаквания бяха, че в случай на военен конфликт между САЩ и Ирак е търде вероятно Федералният резерв да намали още лихвите с цел стабилизиране доверието в американската икономика и удовлетворяване повишеното търсене на ликвидност. Въпреки това на 18 март 2003г. Federal Open Market Committee (FOMC) реши да остави непроменен официалния лихвен процент на САЩ с обяснението, че колебливостта на икономическия растеж на американската икономика се дължи предимно на по-високите цени на петрола и на geopolитическата несигурност. Съветът смята, че след премахването на факторите, създаващи несигурност, паричната политика, заедно с продължаващия растеж на производителността ще създават благоприятни условия за възстановяването на американската икономика.

Официалният лихвен процент в еврозоната бе намален четири пъти през 2002г., като при последната корекция от 6 ноември 2002г. той достигна равнище от 2.75%. Тъй като последните данни показват търде колебливо възстановяване на икономиката на еврозоната, на 7 март 2003г. Управителният съвет на ЕЦБ взе решение за поредното намаляване на лихвения процент с 0.25 процентни пункта до 2.5%. По този начин ЕЦБ се стреми да подпомогне икономическия растеж в еврозоната, като не застрашава основната си цел - поддържането на ценова стабилност.

Въпреки постепенното излизане на японската икономика от дълбоката рецесия, колебливият икономически растеж се нуждае от допълнителен стимул. Паричната политика в страната обаче

не е в състояние да го осигури чрез понижаване на лихвените проценти, тъй като те вече са достигнали номинални нива около 0%.

Валутни курсове

Очакваното от пазарите значително обезценяване на щатския долар спрямо еврото се състоя едва през второто тримесечие на 2002 г. Американската валута се понижи от ниво 0.87 щ.г. за 1 евро в началото на второто тримесечие до 1.01 щ.г. за 1 евро в средата на юли. Този процес продължи и през следващите месеци и в края на април 2003 г. 1 евро се разменяше за около 1.11 щ.г. Главните фактори, които определиха обезценката на долара спрямо еврото бяха по-колебливият от предвидения от финансовите пазари ръст на американската икономика, преминаването от излишък към дефицит във федералния бюджет на САЩ (до -3.3% от БВП през 2002 г. спрямо 0.5% през 2001 г.), наблюданата тенденция на увеличаване на дефицита по текущата сметка на икономиката, както и растящото geopolитическо напрежение в световен план. Друга причина за тази обезценка е и спадът на американските фондови индекси, повлияни от информацията за счетоводни злоупотреби в някои от големите американски компании.

Според някои анализатори¹³, еврото ще продължи да поскъпва - до 1.17 щ.г. за 1 евро до края на 2003 г. и 1.22 щ.г. за 1 евро до края на 2004 г. Очакванията за ново поевтиняване на щатския долар спрямо еврото все още са високи, вследствие противоречивите данни за американската икономика от април тази година - колеблив икономически растеж, понижени индекси на потребителското и бизнес доверие, силно колебащи се цени на акциите, както и увеличаване на равнището на безработица.

Според повечето анализатори, поскъпването на еврото спрямо щатския долар може да окаже допълнително отрицателно влияние върху краткосрочните перспективи за растеж в еврозоната, вследствие влошената конкурентоспособност. От друга страна, скъпата европейска валута подпомага поддържането на

ниски цени на вноса, като по този начин оказва натиск в посока намаляване на цените на промишлените стоки и на инфлацията като цяло.

¹³ BNP Paribas, Monthly Economic and Market Monitor, February-March 2003.

Цени на основни сировини

През 2002г. цените на основните сировини на международните пазари отбелзаха леко покачване, като резултат от нарасналото търсене от страна на Китай и започналото, макар и бавно възстановяване на световната икономика.

Котирофките на сировия петрол възстановиха нивото си от преди събитията на 11 септември 2001г. още в началото на годината и се задържаха на относително високо равнище през цялата 2002г. Средната цена за периода януари-декември 2002г. нарасна с 2.3% спрямо предходната година, а средната цена на внасяния в България петрол - с 3.3%. Стабилизирането на пазара стана възможно благодарение на широкомашабните действия на производителите на петрол за намаляване на предлагането. Основен принос за високите цени имаха също така и фактори от политически характер. През втората половина на 2002г. влияние за задържане на котирофките оказаха кризата във Венецуела, която е петият най-голям производител на петрол в света, както и нарасналите опасения от евентуални военни действия в Ирак. Високите цени на петрола забавиха най-много възстановяването на европейските икономики.

Според прогнозите на ЕК от април 2003г. цената на сировия петрол ще нарасне с 10.3% през 2003г. до 27.6 щ.г. за барел, сорт Брент, а през 2004г. ще се понижи средногодишно с 14.9% до 23.5 щ.г. за барел.

Цените на стоманата през 2002г. нараснаха с 9.7% при студено валцуваните изделия и с 14% за горещо валцуваните, въпреки слабия световен икономически растеж, който доведе до намаляване на котирофките на повечето от останалите стоки на международните пазари. По данни на Международния институт по стомана и желязо световното производство на стомана за 2002г. се е увеличило с 6.4%. Определящо значение, както за по-голямото търсене, така и за увеличеното предлагане на пазара, имаше Китай (20.3% ръст на производството). Други фактори, формиращи възходящия тренд на цената на стоманените изделия, бяха предприетите производствени съкращения, подновяването на запасите и въведените през пролетта от САЩ мита с цел да се защити местното производство. Те доведоха до значително нарастване на цените на американските пазари.

Цените на мегта се запазиха на относително ниските си нива от 2001г.¹⁴ Основна роля за стабилизиране на потреблението отново имаше Китай, чието разтяющо потребление компенсира спада на търсенето от страна на САЩ и ЕС. На пазара все още съществува излишък и ще са необходими допълнителни съкращения на производството в световен мащаб. Според изчисления на Международната група по мегта обаче разликата между търсенето и предлагането е намаляла близо три пъти през 2002г. спрямо 2001г.

Според Австрийското бюро за сировини и земеделски стоки през 2003 и 2004г. се очаква цената на мегта на международните пазари да нарасне съответно с 8.9 и 5.9% спрямо нивото от предходния период¹⁵. Това ще се дължи предимно на изпредварващо нарастване на търсенето над предлагането.

¹⁴ За 2002г. средната цена на рафинираната мег отбелзяza незначително намаление от 1.1% спрямо миналия период.

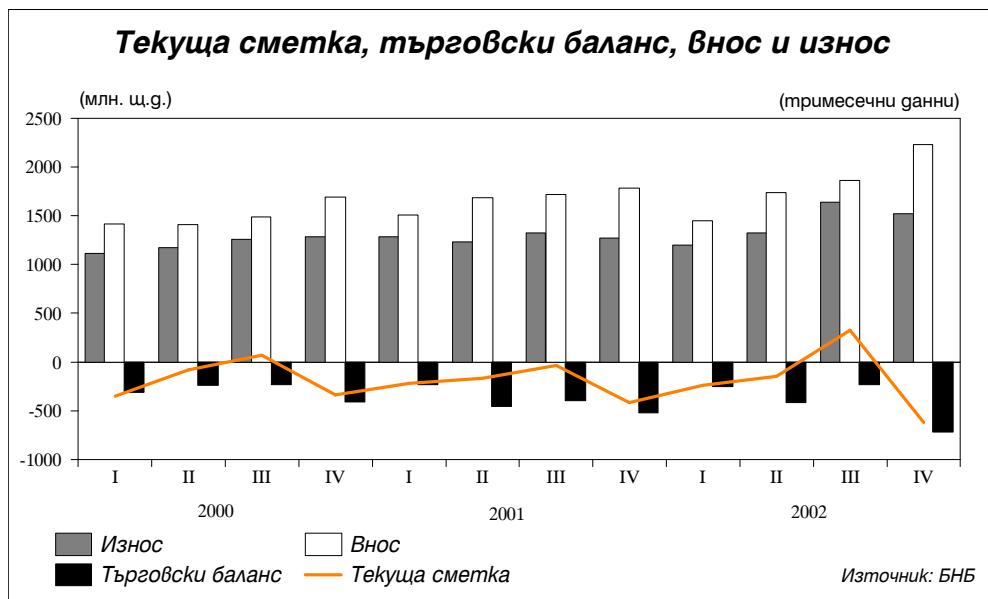
¹⁵ Australian commodities, March 2003.

І ЅАДААЕАГІ ААЕАГІ Н, АУІ ОІ А ОУДАА АЕВ Е АУІ ОІ Е ОЕІ АІ НЕ

Платежен баланс и външни финанси

Въпреки че и през 2002г. международната икономическа обстановка остана неблагоприятна за българския износ, за пръв път от 1998 г. насам дефицитът по текущата сметка намаля, както в номинално изражение, така и като процент от БВП. Това надхвърли оптимистичните очаквания за подобреие на салдото на текущата сметка през 2002г. Дефицитът по текущата сметка се понижи до 4.4% от БВП¹⁶ и възлиза на 677.4 млн. щ.г. Той е със 164.8 млн. щ.г. по-нисък в сравнение с 2001г. Търговският дефицит обаче продължи да се увеличава, като достигна 1592.8 млн. щ.г. и е с 12.3 млн. щ.г. или с 0.8% по-висок в сравнение с предходната година. През изминалата година износи на стоки от България нарасна номинално с 11.2% спрямо 2001 г., докато съответният ръст през 2001 г. бе едва 6%. От друга страна, има известно забавяне на растежа на номиналния обем на вноса - от 11.6 % за 2001 г. до 8.8 % през 2002 г. Тъй като по-голяма част от външнотърговския стокообмен на страната се извършва в евро, необходимо е да се вземат под внимание и колебанията на курса му спрямо щатския долар. Оценките на БНБ показват, че при дефлиране процентното увеличение на вноса и износа би намаляло с по няколко пункта, но това не променя оформилата се тенденция.

Повече от 70% от дефицита на търговския баланс се финансира от положителните салда на услугите и на текущите трансфери. Салдото на услугите в текущата сметка на платежния баланс за разглеждания период е положително и възлиза на 593.9 млн. щ.г. и е с 50 млн. щ.г. по-добро спря-

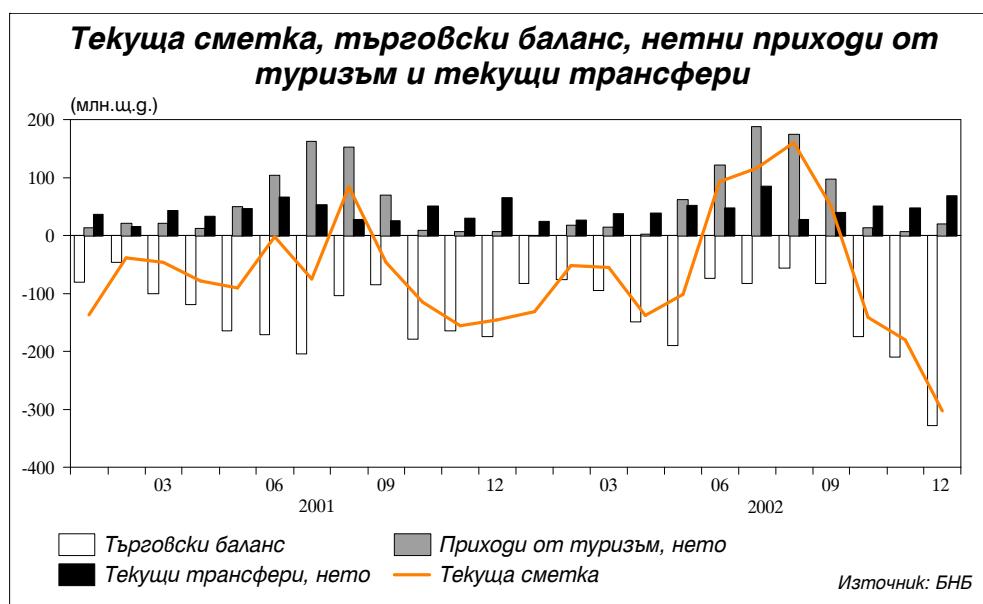

мо предходната година. Постъпленията от туризъм за цялата 2002 г. възлизат на 1 334 млн. щ.г. и бележат ръст от 11.1%. Летният туристически сезон се очертаava като все по-важен източник на постъпления за платежния баланс, като само за периода май - септември нетните приходи от туризъм възлизат на 951.5 млн. щ.г. и са с 12.8% повече спрямо предходната година. Въвеждането

¹⁶ При БВП за 2002г. 32 324 млн. лв.

на ДДС върху туристически услуги и визов режим за руските граждани забави нарастването на броя на туристите, посетили България от 17.1% през 2001г. на 8.6% през 2002г. По-високият ръст на приходите в щатски долари от този на броя туристи се дължи на привличането на по-платежоспособни посетители от страните от ЕС и на факта, че постъпленията от тях са преоценени по по-ниския валутен курс на щатския долар спрямо еврото.

Нетните текущи трансфери нарастват с 51 млн. щ.г. през 2002г., спрямо 2001г. Това увеличение се дължи изцяло на по-високите с 97.7 млн. щ.г. парични преводи на частни лица. Постъпления от предприсъединителните фондове на ЕС (PHARE, SAPARD, ISPA) са в размер на 123.7 млн. щ.г. и намаляват спрямо 2001г. с 13.9 млн. щ.г.

Салдото по статията доход е отрицателно - 227.9 млн. щ.г. и се подобрява със 76.1 млн. щ.г. спрямо предходна година. Полученият и дължим доход (319.7 млн. щ.г.) спада с 29 млн. щ.г., а платежите и дължим доход (547.6 млн. щ.г.) е по-нисък със 108.4 млн. щ.г., като значителното намаление на последния е ре-

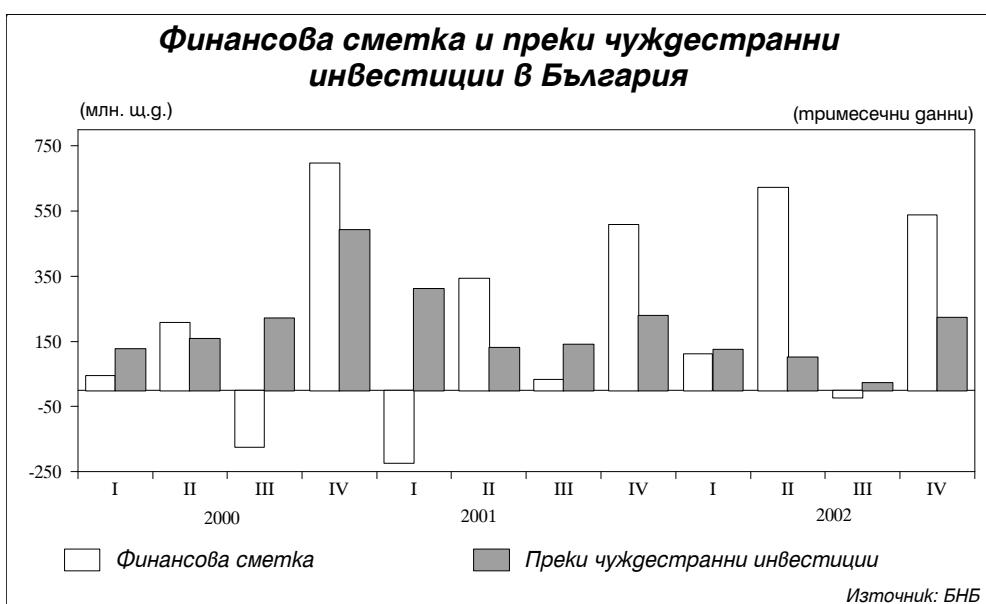
зултат главно от по-ниските лихвени проценти на международните финансови пазари.

Салдото на финансовата сметка е 1 252.8 млн. щ.г., като покрива почти девет пъти дефицитата на текущата сметка и се подобрява спрямо 2001г. с 590 млн. щ.г. Ниските темпове на икономически растеж в света забавиха осъществяването на много инвестиционни проекти и ограничиха размера на вътрешно-firmените кредити на чуждите компании у нас. Това доведе и до намаление на преките чуждестранни инвестиции в България. За разглеждания период те възлизат на 478.7 млн. щ.г. или със 334.2 млн. щ.г. по-малко в сравнение с 2001г. и покриват 70.1% от дефицитата по текущата сметка през 2002г. при 96.5% през предходната година.

Привлеченият дял от капитал от приватизациянни сделки през 2002 г. е 135.6 млн. щ.г. и се увеличава със 116.4 млн. щ.г., докато дяловият капитал от неприватизациянни сделки (199.6 млн. щ.г.) намалява с 350.1 млн. щ.г. спрямо 2001 г., когато бяха отчетени и постъпленията от продажбата на втория GSM оператор. Най-големи ПЧИ у нас са направили инвеститори от Австрия, Чехия, Гърция и Германия.

Портфейлните инвестиции на резиденти в чужбина през разглеждания период намаляват с 225.1 млн. щ.г., което се дължи главно на преориентирането към българските емисии евробондове. Поради закупуване на облигации, емитирани от правителството и закупени от резиденти, както и поради изплащането от община София на задължения към нерезиденти, инвестициите-пасиви намаляват с 302.1 млн. щ.г.

Валутните депозити на търговските банки в чужбина през 2002г. намаляват с 299 млн. щ.г. за сметка на увеличението на инвестициите в ценни книжа, емитирани от правителството и кредитирането на местни фирми. Това доведе и до намаление на статията *други инвестиции-активи* с 609.2 млн. щ.г. за разглеждания

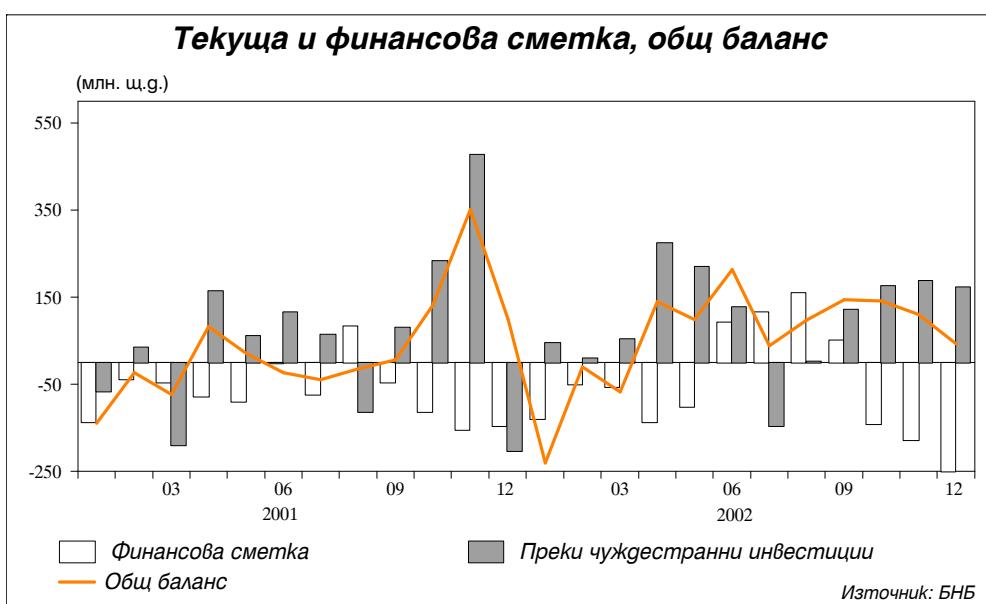

период. Статията *други инвестиции-пасиви* се увеличи с 591.6 млн. щ.г., основно поради нарасналия размер на получените от чужбина кредити за фирми, опериращи в България.

Валутните резерви на БНБ се увеличават с 586.3 млн. щ.г., при ръст от 275.2 млн. щ. през 2001г. С изменението, дължащи се на курсови разлики, нарастването на резервите за периода е 1 166.5 млн. щ.г. и те достигат 4 746.8 млн. щ.г. в края на 2002г. Тъй като значителна част от активите на БНБ са в евро, понижаването на долара спрямо еврото на международните пазари, оказва съществено влияние върху равнището на валутните резерви.

През 2002г. страната е получила 13.4 млн. щ.г. кредит от Световната банка в подкрепа на платежния баланс. Нетните задължения на страната към МВФ намаляват със 142.3 млн. щ.г.

След като през 2002г. за пръв път се наблюдава тенденция за намаляване на дефицита по текущата сметка, при запазване на фискалната позиция може да се очаква, че и през 2003г. той ще остане на същите нива като процент от БВП. Тази прогноза отразява също и очакванията за по-динамично възстановяване

на световната икономика през настоящата година и съответното положително влияние върху износа на български стоки и услуги. За това основание дава и вече приключващия конфликт в Ирак, който дълго време влияеше негативно на световните пазари и увеличаваше не сигурността в региона и съответно цените на сировия петрол.

По предварителни данни на БНБ брутният външен дълг на страната в края на 2002г. е 10 932.9 млн. щ.г. Като процент от БВП, брутният външен дълг намалява от 78.2% за 2001г. на 71% за 2002г. В сравнение с края на 2001г. растежът на дълга е 3%. Той се дължи изцяло на увеличението на външните задължения за частния сектор. Спрямо края на 2001г. те нарастват с 30.5%, което показва положителното отношение на външните инвеститори към българския корпоративен сектор и макроикономическите условия в страната. Това нарастване се компенсира от съответно намаление на публичния дълг и така общият външен дълг не нараства с темп, по-висок от растежа на БВП. От друга страна, улесненият достъп до финансово ресурси за предприятията означава по-добри възможности за разширяване на инвестиционната и производствената дейност, а оттам - и по-висока производителност в дългосрочен аспект. Публичният дълг¹⁷ в края на 2002г. представлява 76.2% от общия външен дълг и намалява с 3.4% спрямо края на миналата година. Като процент от БВП той е 54.1% и е под нивото на Маастрихтския критерий от 60%.

Според съотношението брутен външен дълг/БВП България е сред страните с най-голяма задължнялост, независимо от факта, че това отношение намалява през последните години. Най-ниска стойност на този показател имат Чехия, Румъния и Словакия. Поради това и кредитният рейтинг на Чехия е един от най-високите за представените седем кандидат-членки. България непрекъснато подобрява своята външна позиция по отношение на кредитния рейтинг, но все още не може да достигне Чехия и Унгария. България и Румъния са страните с най-ниско равнище на краткосрочния външен дълг¹⁸.

В края на 2001г. Standard & Poor's повиши кредитния рейтинг на България от B+ на BB-, като перспективата за развитие е стабилна, а в края на 2002г. го повиши още веднъж - на BB с положителна перспектива за развитие. Други международни кредитни агенции, като Moody's, Fitch IBCA и JCRA също оценяват като положителна перспектива за развитие на българския дълг.¹⁹

Рейтинг на страната	Moody's		S&P		Fitch IBCA		Краткосрочен външен дълг, млрд.щ.г.		Общ външен дълг/БВП, %	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
България	B1	B1	BB-	BB	BB	BB	1.2	1.4	78.3	73.4
Чехия	A1	A2	A-	A-	BBB+	BBB+	9.0	10.3	38.3	36.7
Унгария	A1	A2	A-	A-	A-	A-	5.5	5.9	63.3	59.4
Литва	Baa1	Baa1	BBB	BBB+	BBB-	BBB	1.6	1.7	44.2	41.9
Полша	A2	A2	BBB+	BBB+	BBB+	BBB+	10.6	11.1	40.2	42.8
Румъния	B2	B1	B+	BB-	BB-	BB-	1.2	1.5	29.1	28.0
Словакия	A3	A3	BBB-	BBB-	BBB-	BBB-	3.1	3.5	55.1	12.1

Източник: UBS Warburg, EMEA Economic Forecasts - March / April 2003

¹⁷ Трябва да се отбележи, че статистиката на БНБ за публичния външен дълг се различава от статистиката на МФ за държавния външен дълг. БНБ използва резидентният принцип (IMF, Balance of Payments Manual, 5th ed., 1993), за да класифицира задълженията на вътрешни и външни, докато при статистиката на МФ този критерий не се използва.

¹⁸ Според UBS Warburg.

¹⁹ Източник: МФ.

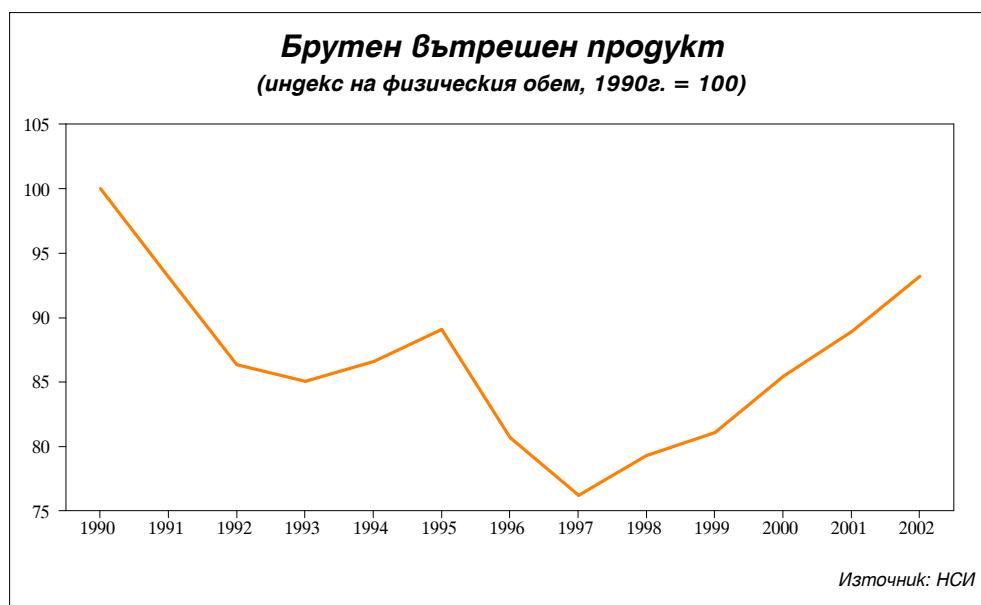
Външна търговия

През 2002г. индикаторът „условия на търговия“ е по-добър с 0.5% спрямо предходната година и това благоприятства динамиката на българската външна търговия. Българският износ остана относително стабилен в условията на поскъпване на лева спрямо щатския долар, слаб растеж на световната икономика и свързаното с това понижено търсене на международните пазари. Общият износ на стоки на България за 2002г. достигна 5 687.8 млн. щ.г. Цените на изнасяните от България стоки са по-ниски с 1% от тези през 2001 г. и физическият обем на износа се увеличи с 12.4%, което потвърди способността на страната да запази сравнително добра конкурентоспособност при неблагоприятни условия в световен мащаб. По-подробен анализ на външната търговия е даден в приложение 1.

ДАДЕАГ НАЕОД

БВП

През 2002г. българската икономика запази своя относително висок темп на растеж. Според предварителните данни на НСИ, БВП на страната досега е 32 323.7 млн. лв. и отбелаязва реален ръст от 4.8% спрямо предходната година. Индексът на БВП надхвърли най-високата си стойност през периода на преход към пазарна икономика, регистрирана през 1995г., но все още остава под нивото от 1990г.

Всички компоненти на БВП, както по линия на крайното търсене, така и по линия на производството имат положителен принос за растежа на показателя. Въпреки по-ниските обеми на международната търговия, българската икономика успя да запази темповете на растеж, наблюдавани след въвеждането на валутен съвем. За това допринасят както вътрешните фактори (потребление и инвестиции), така и външните фактори. За първи път от 1997г. насам нетният износ има положителен принос в изменението на БВП, което се дължи на по-високия ръст на износа на стоки и нефакторни услуги спрямо този на вноса.

Търсене

През 2002г. всички основни компоненти на крайното търсене регистрират растеж спрямо предходната година.

Крайното потребление има най-висок относителен дял в БВП (87.3%) и има решаваща роля за динамиката му. Годишният темп на прираст на този компонент е 4.1% през 2002г. и има най-висок принос (3.6 процентни пункта) в общото изменение на БВП.

Разходите на домакинствата за крайно потребление са се увеличили с 4.2% в реално изражение. Разходите на населението по групи потребителски стоки и услуги запазват тенденцията на изменение от 2001г. Закупените от търговията стоки и услуги, които са основен разход на домакинствата, нарастват с 4.1%, като най-голям принос за това имат разходите за хранителни

стоки (5.9%). Традиционен за последните няколко години е високият ръст в потреблението на съобщителни услуги (20.5%), което се дължи на повишено ползване на Интернет услуги и на мобилни телефонни услуги поради конкуренцията в сектора и последвалния спад в цените. Както през 2001г., населението свива потреблението си на вода, топло- и електроенергия, като най-голям спад (10.4%) регистрира потреблението на топлоенергия. Освен повишаването на цените на топло- и електроенергията, за това допринася и кампанията за въвеждане на индивидуални уреди за измерване и контролиране на ползваната топлинна енергия от домакинствата.

Домашните стопанства продължават да бъдат основен допълващ източник на крайно потребление на домакинствата. Най-голямо значение има натураното потребление, което отбелязва ръст от 6.3% спрямо 2001г. - по-висок от ръста на БВП като цяло.

Относителен дял и темп на прираст на основните компоненти на крайно използвания БВП

	<i>2001</i>	<i>2002</i>		
	<i>отн. дял</i>	<i>темп на прираст</i>	<i>отн. дял</i>	<i>темп на прираст</i>
<i>Крайно потребление</i>	86.9	4.4	87.3	4.1
<i>Брутообразуване на основен капитал</i>	18.2	23.3	18.1	9.3
<i>Износ на стоки и услуги</i>	55.6	10.0	53.1	6.2
<i>Внос на стоки и услуги</i>	63.1	14.8	59.7	4.7
<i>БВП</i>	100.0	4.1	100.0	4.8

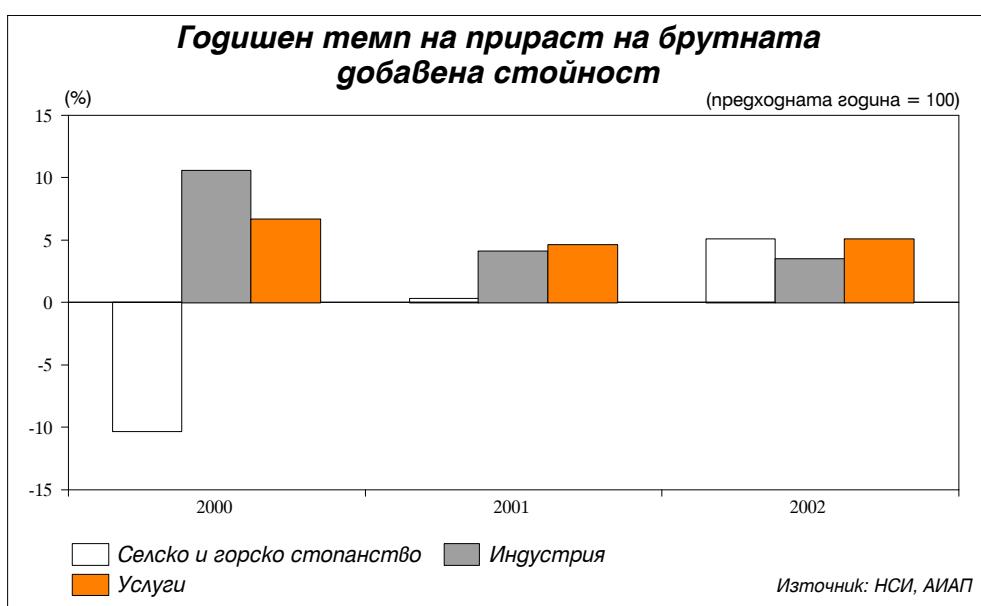
Източник: НСИ, АИАП

Реалните разходи на правителството за стоки и услуги нарастват в сравнение с 2001г., което се дължи най-вече на увеличаването на колективното потребление с 6.2%. Вече пета поредна година брутообразуването на основен капитал регистрира едни от най-високите годишни темпове на растеж, в сравнение с останалите компоненти на БВП. Това се обуславя, както от ниския относителен дял на този компонент в структурата на БВП, така и от преструктурирането на икономиката и активизирането на предприемачеството. Въпреки че и през 2002г. ръстът на инвестициите (9.3%) е близо дюти пъти по-висок от този на БВП, забелязва се забавяне на прирастта на разходите за брутообразуване на основен капитал спрямо предходните години. През периода 1998 - 2001г. растежът на инвестиционните разходи е бил в диапазона от 15.4% през 2000г. до над 35% през 1998г. Един от факторите, обусловил забавянето на растежа на този компонент на БВП е нестабилната международна обстановка и намаляването на интереса на външните инвеститори към нововъзникващи пазарни икономики, към които може да се причисли и българската. Друг фактор е и забавянето на приватизационния процес в страната, който бе един от основните фактори за високата инвестиционна активност през предишните години.

Другият елемент на бруто капиталообразуването - изменението на запасите - намалява през 2002г., което е индикатор за увеличаване на търсенето на производството на българските фирми и за относително високата ликвидност на икономиката.

Предлагане

От страна на предлагането всички икономически сектори са допринесли за растежа на добавената стойност в икономиката. Най-голям принос, както и през предходната година, има сектора на услугите. Там се създава около 60% от БДС в икономиката. Въпреки че услугите и аграрният сектор отчетоха еднакъв темп на растеж през изминалата година, приносът на последния е 0.7 процентни пункта и е над четири пъти по-малък от този на услугите (3 процентни пункта), поради ниския му относителен дял в добавената стойност.

Създадената БДС в икономиката е нараснала с 4.7% през 2002г. Дельтът на частния сектор в произведената брутна добавена стойност (БДС) се е увеличил с 1.3 процентни пункта през 2002г. и достига 72.7% от стойността на показателя за цялата икономика. На практика това е сектора, който е генериран

икономически ръст през годината (БДС в частния сектор се увеличава със 7.6%), докато обществения сектор на икономиката отбелязва спад от -2.7%.

Анализ на растежа на производството в трите основни сектора на предлагането е даден в приложение 2.

Заетост, безработица, производителност на труда и доходи

През 2002г. за първи път в периода на икономическо възстановяване се наблюдава стабилизиране и минимално нарастване на заетостта в страната. Благоприятна основа за това са макроикономическата стабилност и вече осъществените структурни реформи през предходните години. Според предварителните данни на НСИ средногодишният брой на заетите е 2 992.2 хил. души и е нараснал с 0.8% (24 171 души) спрямо предходната година. Според данните от наблюденията на работната сила (НРС) заетостта се е увеличавала през всички тримесечия на годината с изключение на последните три месеца най-вече поради намаляването на сезонната заетост. На годишна база обаче заетостта през четвъртото тримесечие на 2002г. е с 1% по-висока спрямо същия период на 2001г.

Нарастването на броя на заетите се дължи изцяло на увеличаването на заетите в частния сектор на икономиката с 2.9% (63 481 души), докато в обществения сектор работещите намаляват с 5% (39 310 души). Дельтът на частния сектор достигна 75% в общия брой заети и е нараснал с 1.5 процентни пункта през годината. Най-значително увеличение на средногодишния брой заети

се отбележава в отраслите производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия (7%), търговия (5.6%), производство на текстил и изделия от текстил и производство на дървен материал и изделия от него, без мебели (около 5%).

Структура на средногодишния брой заети лица в икономиката

	2000	2001	2002*
Общо	2 980 108	2 968 069	2 992 240
<i>Селско стопанство</i>	781 566	766 796	767 134
<i>Индустрия</i>	843 639	831 753	835 862
<i>Услуги</i>	1 354 903	1 369 520	1 389 244
%-тно изменение спрямо предх. година	-3.49	-0.40	0.81
Структура	100%	100%	100%
<i>Селско стопанство</i>	26.23	25.83	25.64
<i>Индустрия</i>	28.31	28.02	27.93
<i>Услуги</i>	45.46	46.14	46.43

* Предварителни данни

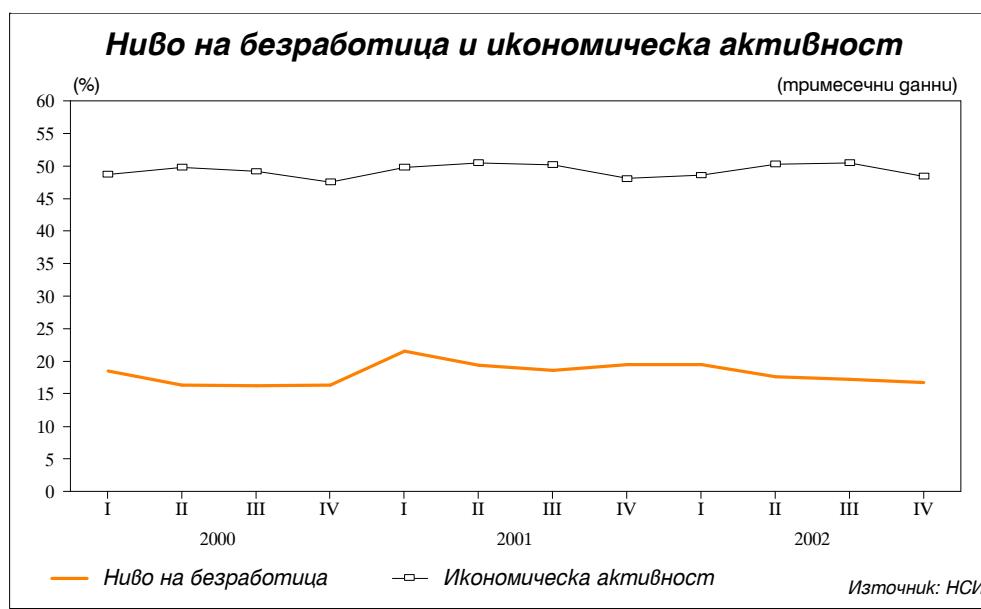
Източник: НСИ

В бюджетния сектор на икономиката броят на наемите лица се е увеличили с 0.5%, което се дължи изцяло на нарастването на средносписъчния брой на наемите лица в отрасъл държавно управление. Средногодишните данни за наемите отчитат 2.9% увеличение, докато в отраслите образование и здравеопазване средногодишният брой наеми лица е намалял съответно с 0.8% и 1%. Причини за увеличаване на държавната администрация са създаването на структури във връзка с процеса на присъединяването ни към ЕС и оползотворяването на предприсъединителните фондове, както и преобразуването на някои държавни агенции в министерства.

Забавянето на големите приватизационни сделки през годината отложи процеса на оптимизация на заетостта в тези предприятия. Това би могло да увеличи броя на съкратените от работа лица през следващите години, но ако се запази темпот на нарастване на частния сектор, това ще доведе до ново обръщане в динамиката на заетостта.

В условията на възстановено нарастване на заетостта, по-ниски темпове на преструктуриране и ликвидация на губещи предприятия и активна намеса на държавата на пазара на труда бе отчетено постепенно намаление в броя на безработните. През 2002г. се наблюдава ясно изразена тенденция на спад в броя на безработните, както според данните на АЗ за регистрираните безработни, така и според Наблюденията на работната сила, провеждани от НСИ.

Според АЗ средногодишният брой на регистрираните безработни е с 13.6 хил. души (2%) по-нисък спрямо средногодишния им брой през 2001г. Единственият месец, през който те нарастват, е април, което е резултат от приключването на някои от програмите за временна заетост. През следващите месеци се установи трайно и постепенно намаление в броя на безработните, което се ускори през последните два месеца на годината, вследствие активния подход на пазара на труда. Очакванията са през 2003г. тенденцията към намаление на броя на регистрираните безработни да се запази.

Според АЗ новорегистрираните безработни поради намаляване на икономическата активност или закриване на предприятията са с 49.7 хил. души по-малко спрямо 2001г. Съкратените от частния сектор намаляват с 38.6 хил. души. Вероятно приватизираните фирми вече са осъществили процеса на закриване на за-

варената свръхзаетост и все по-малко представляват източник на нови безработни. Съкратените лица от обществения сектор намаляват с 11.1 хил. души, което е показател, че ефектите от преструктурирането на бюджетния сектор оказват все по-слабо влияние върху динамиката на безработицата в страната.

Наблюденията на работната сила на НСИ отчитат подобна низходяща динамика в броя на безработните през 2002г. През всички тримесечия на годината техният брой намалява, като средногодишната им величина отбелязва доста по-значителен спад от 10.8% в сравнение с данните на АЗ.

Таблица Безработица (АЗ и НСИ)

Агенция по заетостта	хил. души		НСИ	хил.души	
	2001	2002		2001	2002
Брой регистрирани безработни *	669.6	656.0	Брой безработни *	663.9	592.4
Ниво на безработица в края на годината (%)	17.9	16.3	Ниво на безработица в края на годината (%)	19.5	16.8

* средногодишен брой

Заедно с намалението на броя на безработните лица НСИ отчете и неблагоприятна тенденция на увеличение в броя на обезкуражените лица, напуснали работната сила. В резултат на това нивото на икономическа активност през 2002г. намаля с 0.2 процентни пункта спрямо предходната година и достигна 49.4%. Може да се очаква, че възстановяването на икономическата активност през следващите години и увеличаването на броя на свободните работни места, както и актизирането на мерките за насърчаване на заетостта, ще върне част от обезкуражените лица на трудовия пазар и ще способства за увеличаването на икономическата активност на населението.

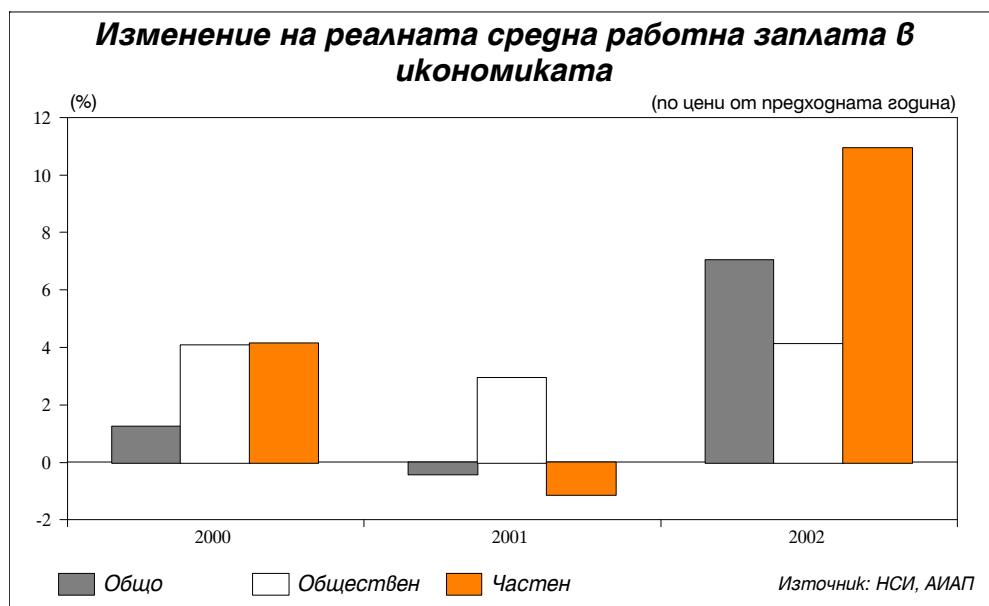
По-подробен анализ на държавната политика на пазара на труда е гаден в приложение 3.

По предварителни данни за БДС и заетите в икономиката, производителността на труда през

2002г. е нараснала с 3.8% спрямо 2001г. В частния сектор тя се увеличава с 4.5%. Това е обусловено от по-голямото нарастване на брутната продукция спрямо ръста на заетите. В същото време в обществения сектор на икономиката производителността на труда нараства с 2.4%, но не поради увеличаването на икономическата активност в сектора, а поради по-бързото намаление на заетите спрямо намалението на БДС. Най-бързо е нараснала производителността на труда в отрасъл финанси, кредит и застраховки (13.9%), което се дължи почти изцяло на ръста на брутната продукция. По-високата производителност в сектора несъмнено ще доведе и до още по-голяма конкуренция между търговските банки и задълбочаване на финансовоото посредничество. Значително нарастване на производителността на труда има и в сектор транспорт и съобщения (12.4%), където се наблюдава по-ефективно производство в условията на намаляваща заетост. По-ефективно използване на трудовия ресурс се забелязва и в сектор производство и разпределение на електроенергия, газ и вода - 2.8%. Реформите в този сектор тешкото предстоят и може да се очаква по-нататъшно повишаване на конкурентоспособността на българските енергийни фирми пригружен с процес на оптимизиране на тяхната заетост. Други сектори, в които има по-значително увеличение на производителността на труда са селско, горско и рибно стопанство (5.1%) и преработваща индустрия (4%), където се наблюдава минимално нарастване на заетите спрямо ръста на БДС. От секторите, които отчитат спад в БДС, относително по-голямо нарастване на производителността на труда има добивната индустрия (6.5%), което е сигнал за продължаващото приспособяване на този сектор към изискванията на пазара. В сектор търговия се отчита спад в производителността на труда от 1.3%.

Средните реални работни заплати за 2002г. се повишиха значително. Според предварителните данни на НСИ общо за икономиката средните реални работни заплати нарастват спрямо предходната година със 7% (по цени от 2001 г.). Най-бързо те са нараснали в отрасли като търговия, ремонт и техническо обслужване (35.2%), операции с недвижимо имущество (21%), здравеопазване (12.3%) и държавно управление и образование (с по над 9.6%). Във всички тези случаи, с изключение на държавното управление, нарастването на средната реална работна заплата в частния сектор значително надвишава това в обществения.

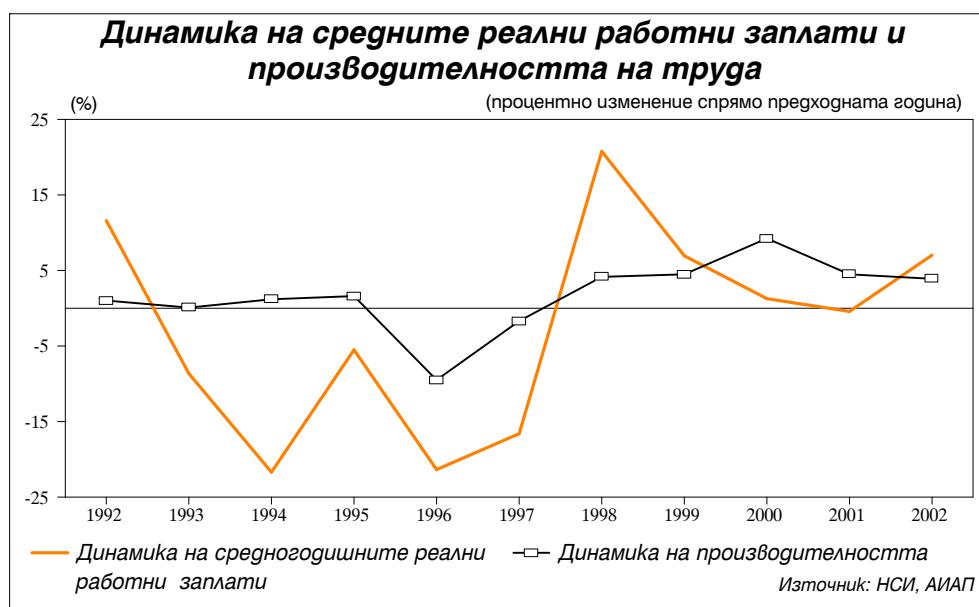
Средната реална работна заплата е нараснала с 11% в частния сектор, с 4% в обществения и с 9% за организацията на бюджетна издръжка (по цени от 2001г.). Динамиката на последните беше повлияна и от гъвките увеличения на работните заплати за бюджетната сфера през годината (януари и юли с по 5%).

Растежът на средните реални работни заплати в отраслиите на промишлеността варира между -3.2% за сектор снабдяване с електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода и 8.2% в сектор производство на изделия от каучук и пластмаси.

Номиналните доходи на домакинствата са нараснали с 14% през 2002 г. спрямо 2001 г. съгласно статистиката на домакинските бюджети. Основен източник на доход е работната заплата, която ѝ заема 49% от общия доход и нараства с 1.6 процентни пункта спрямо 2001 г. Увеличение има и в доходите от предприемачество, предимно в средния и дребния частен бизнес. Расте и делът на доходите от социални помощи. Макар и много неравномерно по тримесечия, реалните доходи на домакинствата също се увеличават средногодишно с около 1.8% спрямо 2001 г.

През 2000 и 2001 г. реалният ръст на заплатите беше по-нисък в България в сравнение с ръста на производителността на труда. През 2000 г. средните реални заплати нараснаха с 1.3% спрямо предходната година, докато ръстът на производителността на труда бе 9.2%. През 2001 г. реалната средногодишна работна заплата се запази около нивото си от предходната година, докато производителността се увеличи с 4.5%. През 2002 г. обаче ръстът на реалната работна заплата надхвърли този на производителността на труда с повече от 50%.

В условията на макроикономическа стабилност и икономически растеж от 4.8% не може да се каже, че изпреварващата динамика на реалните заплати само в рамките на една година е оказала отрицателно влияние върху конкурентоспособността на икономиката. Но не бива да се пренебрегва и факта, че при продължаване на тенденцията това може сериозно да накърни конкурентните позиции на фирмите, опериращи в страната и да се подкопаят основите за устойчив и висок икономически растеж през следващите години.

Освен това, повишаването на доходите от труд в страната, несъобразено с възможностите от страна на предлагането от българските производители, би довело до рязко повишаване на потреблението и до увеличаване на външнотърговския дефицит на българската икономика и съответно до натиск върху стабилността на валутния съвет.

Инфляция

Годишната инфляция в края на 2002 г., изчислена чрез индекса на потребителските цени (ИПЦ) е 3.8%, а средногодишната - 5.8%. Това е най-ниската годишна инфляция за последните четири

години. През годината инфлацията се задържа около прогнозираните нива. В началото на годината тя беше силно повлияна от въвведените нови акцизи за някои стоки и ДДС за българските лекарства, както и от повишаването на максимума на някои услуги. Ефектът на тези мерки беше по-силен от първоначалните очаквания, но отшумя в рамките на гва - три месеца, след което месечната ценова динамика се движеше отново в очаквания гуапазон.

Най-високо е ценовото повишение на нехранителните стоки и услугите. До голяма степен това се дължи на изменението на контролираните (административни) цени.²⁰ Годишното посяпване при някои стоки и услуги с контролирани цени е както следва: цигари (44.2%), лекарства (20.8%), електроенергия (24.4%), топлоенергия (14.9%), водоснабдяване (13.9%).

Изменение в цените и принос на отделни групи в общата инфлация

(декември 2002 г. спрямо декември 2001 г.)

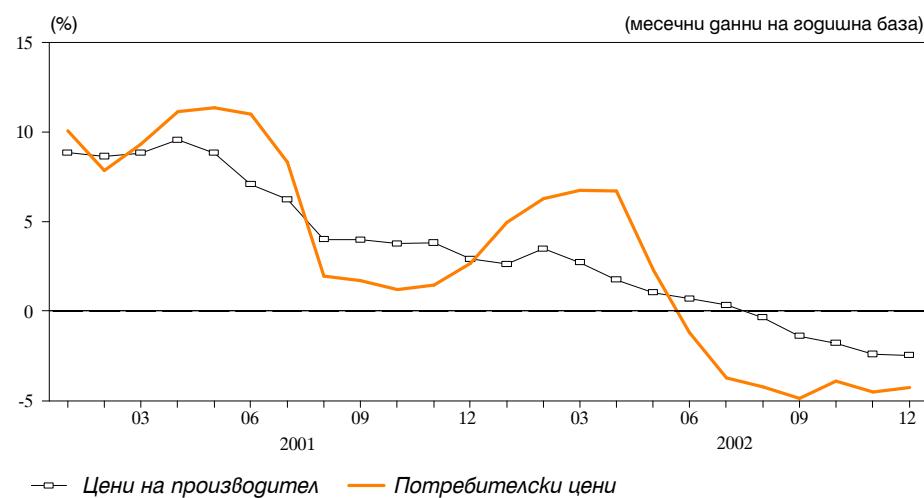
Основна група	Изменение в цените (%)	Принос в общата инфлация (в % пункта)
A. Хранителни стоки	-4.2	-1.9
Б. Нехранителни стоки	10.4	2.7
В. Столове и ресторани	3.9	0.1
Г. Услуги	11.4	2.9
Инфлация	3.8	3.8
A. Контролирани цени	20.5	4.4
Б. Нерегулирани цени	-0.7	-0.6

Източник: НСИ, АИАП

В същото време цените на хранителните стоки намаляват. Голяма част от тях представляват търгуеми стоки и тяхната цена-ва динамика се влияе до голяма степен от динамиката на международните цени и на обменния курс щатски долар/евро. Тези фактори допринесоха за спада на производствените цени

Изменение на цените на храните

(месечни данни на годишна база)

Източник: НСИ, АИАП

²⁰ От въвеждането на паричен съвет броят на стоките и услугите с контролирани от правителството цени е сведен до няколко на брой позиции от потребителската коиница за изчисляване на инфлацията: цигари, водоснабдяване, електроенергия, топлоенергия, лекарства, пощенски и телефонни услуги. През 2002 г. относителният дял на тези групи беше 21.3%.

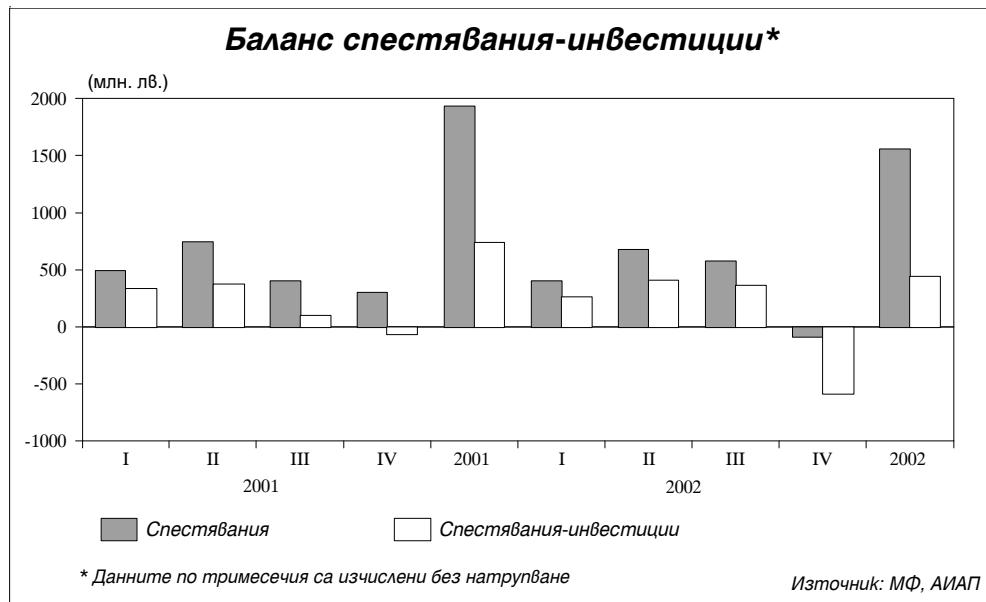
на храните в края на годината. Съществува силна корелационна връзка между производствените и потребителските цени на храните. Същото важи и за общото изменение на производствените и на потребителските цени.

Анализ на външните фактори за инфлацията у нас, както и на ефекта Баласа-Самюелсън (БС) е даден в приложение 4.

През 2003г. се очаква инфлацията в края на годината да бъде близка по стойност с тази през изминалата година. За първите три месеца на годината натрупаната инфлация е 1.2%. Международните цени на петрола започнаха да намаляват и е възможно те да се стабилизират около 24 USD за барел. Не се очаква щатската валута да поскъпне през годината. Двета външни фактора като цяло ще действат към понижаване стойностите на инфлацията. Очаква се възстановяване на ценовите равнища при хранителните стоки, което се изчислява на 1-2% в края на 2003г. Общият темп на повишение на административните цени през 2003г. ще бъде по-нисък от този в края на 2002г. Прогнозата се основава на разчетите, обявени от Държавната комисия за енергийно регулиране за повишение в цените на електроенергията и топлоенергията за битови нужди - съответно с 15 и 10% от 1 юли 2003г. При останалите стоки и услуги с контролирани цени, като лекарства, водоснабдяване, пощенски и телефонни услуги се предвижда поскъпване с 3-5%. Разчетите отговарят на тенденцията на намаляващ темп на тяхната ценова динамика.

Публични финанси

През 2002г. фискалната политика беше балансирана след извършеното затягане в края на 2001г. Първичният излишък на консолидирания бюджет спадна от 3.9% от БВП през 2001г. до 1.6% през 2002г.²¹ Фискална експанзия беше осъществявана за сметка на спестявания от по-ниски разходи за лихви, а не за сметка на увеличение на касовия дефицит. Касовото салдо на консолидирания бюджет за 2002г. е -0.6% от БВП и е същото, сравнение с предходната година без приходите от продажбата

на GSM лиценз), но по-добро спрямо заложено-то в програмата за бюджета (-0.8% от БВП).

През 2002г. балансът спестявания-инвестиции на държавния сектор намаля значително. Причината по-скоро е в намаляването на спестяванията на държавата, отколкото в увеличаването на инвести-

²¹ Данните за изпълнението на бюджета през 2001 г., както и за предишни години, бяха ревизирани с цел да бъдат по-близи до европейския стандарт ESA 95. По тази причина постъпленията от 236.3 млн. лв. от продажбата на GSM лиценз бяха класифицирани като приходи вместо финансиране и първичното салдо се покачи до 3.9% вместо 3.1%, ако тези постъпления се третират като финансиране. В по-нататъшния анализ се ползват ревизираните данни за изпълнението на бюджет 2001.

Основни показатели на държавните финанси

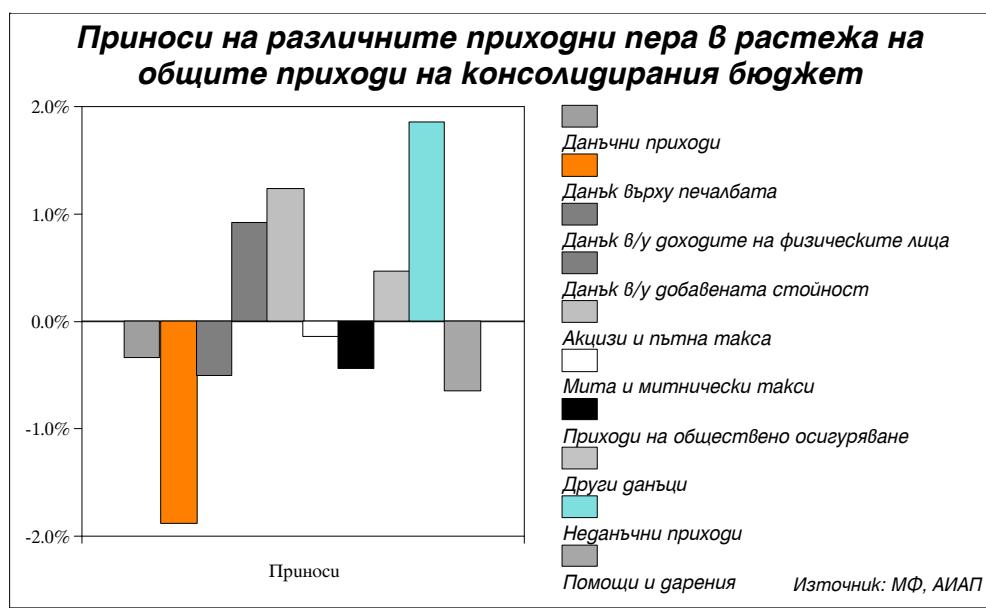
(в млн. лева и %)	2001*	2002
Приходи и помощи	12 073.7	12 523.3
% от БВП	40.6%	38.7%
Данъчни приходи	9 190.5	9 596.7
% от БВП	30.9%	29.7%
Преки данъци	5 433.9	5 406.6
% от БВП	18.3%	16.7%
Данък върху печалбата	1 129.6	951.2
% от БВП	3.8%	2.9%
Данък върху доходите на физическите лица	1 062.8	1 052.4
% от БВП	3.6%	3.3%
Приходи на обществено осигуряване	2 984.9	3 075.7
% от БВП	10.0%	9.5%
Косвени данъци	3 756.6	4 190.2
% от БВП	12.6%	13.0%
Данък в/у добавената стойност	2 454.4	2 688.0
% от БВП	8.3%	8.3%
Акцизи и пътна такса	1 106.8	1 313.8
% от БВП	3.7%	4.1%
Мита и митнически такси	195.4	188.4
% от БВП	0.7%	0.6%
Неданъчни приходи	2 283.7	2 625.3
% от БВП	7.7%	8.1%
Помощи и дарения	363.2	301.2
% от БВП	1.2%	0.9%
Разходи и трансфери	12 013.3	12 732.7
% от БВП	40.4%	39.4%
Текущи разходи	10 780.3	11 508.0
% от БВП	36.3%	35.6%
Лихвени разходи	1 105.8	712.8
% от БВП	3.7%	2.2%
Капиталови разходи	1 196.8	1 119.4
% от БВП	4.0%	3.5%
Първичен баланс	1 166.2	503.4
% от БВП	3.9%	1.6%
Касов баланс	60.4	-209.5
% от БВП	0.2%	-0.6%
Държавен и държавногарантиран дълг	20 779.1	18 059.2
% от БВП	69.9%	55.9%
Вътрешен дълг	1 860.6	2 111.7
% от БВП	6.3%	6.5%
Външен дълг	18 918.5	15 947.5
% от БВП	63.7%	49.3%

*ревизирани данни

Източник: МФ, АИАП

циите. Едно от обясненията е, че по-ниските спестявания се дължат на сериозното увеличение на текущите бюджетни разходи през последното тримесечие на годината. Друга причина е изместването на структурата на разходите към намаляване на дела на лихвените разходи в общите. Нелихвените разходи се увеличават от 90.9% за 2001г. до 94.4% през 2002г. Тези две фактори предизвикаха отрицателен баланс спестявания-инвестиции през последното тримесечие на годината и обусловиха високия дефицит по текущата сметка за същия период.

Приходите на консолидираната програма за 2002г. нараснаха спрямо предходната с 5.8% (без приходите от продажбата на GSM лиценз през 2001г.). Това се дължи най-вече на увеличението на приходите от косвени данъци и на неданъчните приходи. От косвените данъци акцизите имат най-сериозен принос, предвид увеличаването на редица акцизни ставки във връзка с поетите ангажименти при преговорите за присъединяване към ЕС. Увеличава се приносът на неданъчните приходи. Нарастването на зависимостта на бюджета от тяхната величина не е благоприятно, предвид несигурността им.

През 2002г. се забелязва изместване на структурата на приходите от преку към косвени данъци. Това е обусловено от данъчната политика на правителството и цели премахване на изкривяващите ефекти на прякото данъчно облагане върху решенията на икономическите субекти при разходуване на доходи.

Със Закона за бюджета за 2002г. бяха приети редица поправки в данъчните закони, които целят постепенното намаление на значението на преките данъци за общите данъчни приходи за сметка на нарастване значението на косвените. На първо място беше унифицирана ставката по Закона за корпоративното подоходно облагане на 15%, като тази на големите предприятия бе намалена с 5 процентни пункта. Според Агенцията тази мярка доведе до намаляването на приходите от данък печалба върху бюджета с около 125 млн. лв.

Скалата за облагане на доходите на физическите лица също беше променена. Необлагаемият минимум беше увеличен на 110 лв., а ставките за различните етажи на таблицата бяха регутирани като намалението на данъчната тежест беше най-голямо за доходите между 110 и 350 лв. Увеличението на средствата по фонд „Работна заплата“ - с 8.4% през 2002г. спрямо 2001г. смекчи ефекта от намалението на ставките и затова приходите от данък върху доходите на физическите лица намаляха незначително. Принос за това имаше също и допълнителното стимулиране на заетите в бюджетния сектор за разлика от 2001г.

Изпълнението на приходите от ДДС в рамките на 2002г. изоставаше от заложената програма, особено през първото полугодие. Распределът на приходите от ДДС за полугодието на 2002г. беше само с 1.6% по-висок спрямо полугодието на 2001г. и достигна само 44% от предвидените приходи за цялата година. През второто полугодие приходите от ДДС бяха съобразно заложените в програмата след предприетите мерки за увеличаване на събирамостта и контрола по прилагането на данъка. По-ниските от очакваните приходи от ДДС през първото полугодие се дължат изцяло на подценяване на ефектите от промените в сроковете за възстановяване на данъчен кредит (от 4 на 3 месеца), без това да е придруженено едновременно от промяна в областта на данъчния контрол. Този опит трябва да се има предвид при евентуални бъдещи промени в режима на облагане по ДДС.

През 2002г. разходите на консолидирания бюджет възлязоха на 39.4% от БВП при 40.4% за 2001г. Намаляването на международните лихвени равнища доведе до реализирането на значителни спестявания по обслужване на държавния дълг. Разходите за лихви намаляха от 3.7% от БВП до 2.2%. В същото време, заложените по закон разходи бяха в размер 3.1% от БВП. Това позволи да се пренасочат средства към обслужване на другите функции на държавата, вследствие на което структурата на разходите се измени съществено. Увеличаването на разходите по осигуряване на публични блага като образование, здравеопазване и отбрана стана и за сметка на разходите по издръжка на държавната администрация и разходите по предлагане на икономически услуги.

Разходи на консолидирания бюджет по функции като процент от БВП

	2001	2002
<i>Общо разходи</i>	40.7%	39.4%
<i>Общи държавни служби</i>	3.2%	2.9%
<i>Отбрана и сигурност</i>	4.9%	5.3%
<i>Образование</i>	4.0%	4.2%
<i>Здравеопазване</i>	4.0%	4.4%
<i>Социално осигуряване, подпомагане и грижи</i>	13.6%	13.4%
<i>Жилищно строителство, благоустройството, комунално стопанство и опазване на околната среда</i>	1.8%	1.6%
<i>Почивно дело, култура и религиозни дейности</i>	0.7%	0.7%
<i>Икономически дейности и услуги</i>	4.8%	4.5%
<i>Разходи некласифицирани в другите функции</i>	3.6%	2.3%

Източник: МФ, АИАП

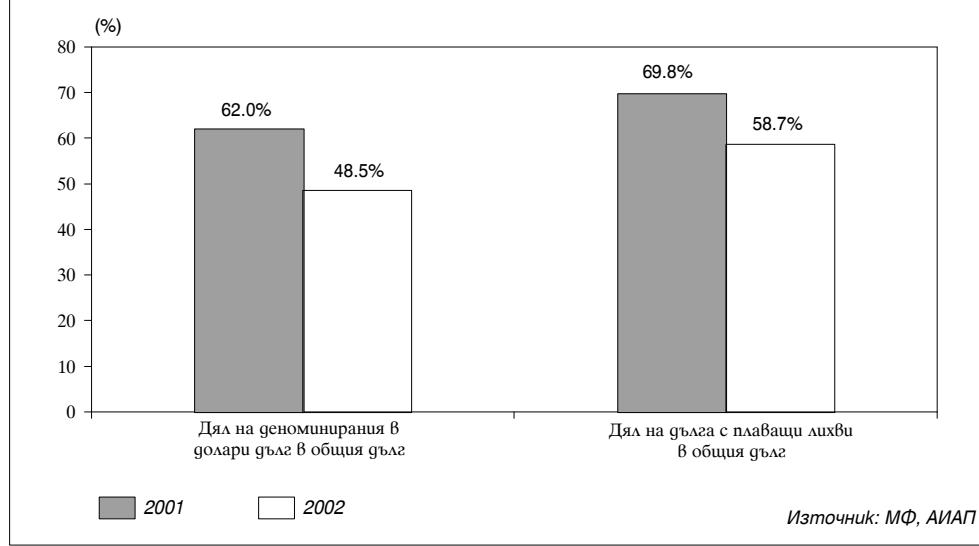
В случай, че наблюдаваното през 2002г. преструктуриране на разходите се утвърди като трайна тенденция, ще се потвърди тезата, че държавата успява да увеличи ефективността си едновременно със заявленото намерение за намаляване на преразпределителните й функции. В сравнение със средното ниво за другите страни-канонику правят впечатление по-високите от нормалното разходи за отбрана, които не са оправдани с усилията на страната да се интегрира в НАТО. Така например разходите за отбрана на страни от Източна и Централна Европа като Чехия и Полша, които също се стремят да постигнат натовски стандарти в техните армии, са

от порядъка на 1.7-2% от БВП, докато у нас те са с около 40% по-високи - 2.6% от БВП за 2002г.

През годината се открио неравномерното изпълнение на разходите по тримесечия спрямо 2001г., породено от нестабилността на приходите. За деветмесечието общите разходи бяха с 1.8% по-ниски, отколкото за същия период на 2001г. Нелихвените разходи представляваха 69% от заложените по консолидираната фискална програма. За сравнение в края на деветмесечието на 2001г. нелихвените разходи на консолидирания бюджет бяха изпълнени на 74.8%. До известна степен това беше предопределено от динамиката на изпълнение на приходите. Активната реакция на Министерството на финансите по отношение събирамостта и възстановяването в ритъм на изпълнението на приходите след месец юни позволи през последните три месеца на годината да бъдат направени 31.8% от разходите за цялата година, докато за последните три години този процент е средно 24%. Високите разходи през последното тримесечие се дължат най-вече на отпуснатите на общините средства в размер на 220 млн. лв. за покриване на стари задължения, както и на взетото решение за изплащане на 13-та работна заплата на заетите в обществения сектор и на коледни надбавки към пенсиите.

Резките увеличавания на бюджетните разходи за кратък период от време имат и неблагоприятни ефекти за икономиката. Всяко внезапно увеличаване на ликвидността в банковата система води до нарастване на колебанията на банковия пазар и до нестабилност на вътрешните лихви. Оттам се изкривяват и сигналите, подавани чрез него като икономическите агенти. В този смисъл, последвалите аномалии на банковите пазари, както и временното повишаване на инфлацията над първоначалните очаквания в началото на 2003г., са лесно обясними.

Промени в структурата на държавния дълг

В края на 2002г. отношението държавен дълг/БВП е 55.9% и намалява с 14.5% спрямо края на 2001г. За това принос има, както номиналният растеж на БВП, така и посълването на курса на еврото спрямо долара. Докато номиналният размер на външния дълг в щатски долари намалява само с 0.8%, то в левове неговата стойност спада с 23.3%. През годината бяха извършени две сделки за обмяна на Брейди облигации с емисии на глобални облигации, деноминирани съответно в долари и в евро и с фиксирани купони. В резултат на сделките спада чувствителността на обслужването на дълга спрямо промени в курса долар/евро и спрямо промени в равнището на LIBOR. Спрямо края на 2001г. дялът на деноминирания в долари държавен дълг спада с 13.5%, а на частта от него с плаващи лихви - с 11.1%. Размерът на държавния дълг след двете сделки намалява със 155.6 млн. щ.г.

Вата стойност спада с 23.3%. През годината бяха извършени две сделки за обмяна на Брейди облигации с емисии на глобални облигации, деноминирани съответно в долари и в евро и с фиксирани купони. В резултат на сделките спада чувствителността на обслужването на дълга спрямо промени в курса долар/евро и спрямо промени в равнището на LIBOR. Спрямо края на 2001г. дялът на деноминирания в долари държавен дълг спада с 13.5%, а на частта от него с плаващи лихви - с 11.1%. Размерът на държавния дълг след двете сделки намалява със 155.6 млн. щ.г.

ОЕІ АІ НІ А НАЕОІ Đ

Валутен съвет

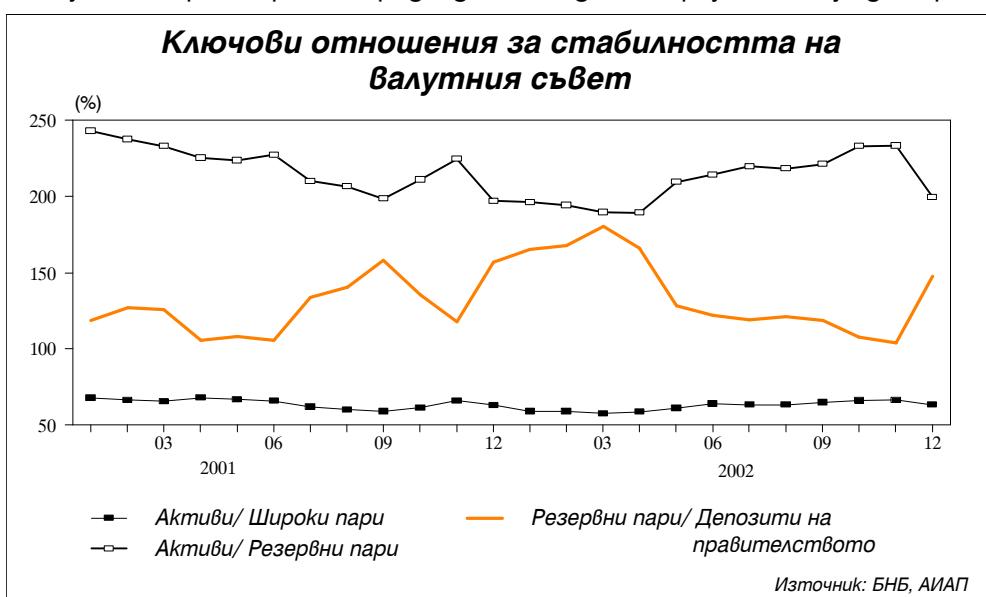
Валутният съвет в България остана стабилен и през 2002г. В края на годината брутните валутни резерви на БНБ нараснаха в левово изражение с 12.6% спрямо края на 2001г. и достигнаха 8 947 млн. лв. Това е и най-високата стойност на активите на валутния съвет от въвеждането му насам. Понижението курс на долара спрямо еврото и респективно спрямо лева, както и запазването на ниски лихвени проценти на международните финансови пазари, облекчиха обслужването на външния дълг на страната през 2002г. и допринесоха за увеличаването на брутните валутни резерви на БНБ. Извършените от правителството операции по преструктуриране на външния дълг, сключеното гвугодишно стенд-бай споразумение с МВФ, както и понижението на дефицита по текущата сметка на платежния баланс действаха в същата посока.

Степента на покритие на паричната маса (M3) с активи на валутния съвет (валутни резерви) през 2002г. се колебаеше в сравнително тесни рамки (от 57.6 до 66.4%). В края на 2002г. това съотношение беше 63.3% (63% в края на 2001г.) Вероятно то ще варира около 60% и през 2003г.

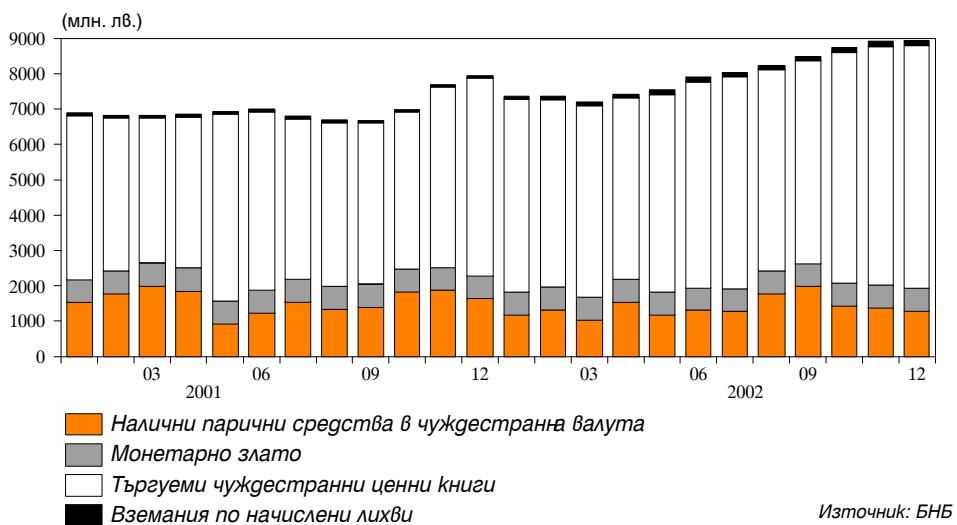
В края на 2002г. степента на покритие на най-бързоликвидния компонент на паричната маса - резервните пари с валутни резерви е 199.6%. Този показател е с 2.6 процентни пункта по-висок, отколкото в края на 2001г. и вероятно през 2003г., при изпълнение на заложената в консолидираната програма фискална политика, ще се колебае около равнището от 200%.

През годината централната банка провеждаше политика на оптимизиране на структурата на активите на управление „Емисионно“, продуктувана преди всичко от изискванията на МФ по отношение на фискалния резерв. В края на 2002г. наличните парични средства в чуждестранна валута спаднаха с 21.3%, а дялът им беше 14.5% от общите активи, като това представлява намаление от 6.3 процентни пункта спрямо края на предходната година. Търгуемите чуждестранните ценни книжа от своя страна нараснаха с 22.6%, а дялът им се увеличи с 6.2 процентни пункта до 76.6%. Дялът на монетарното злато пък спадна до 7.2%.

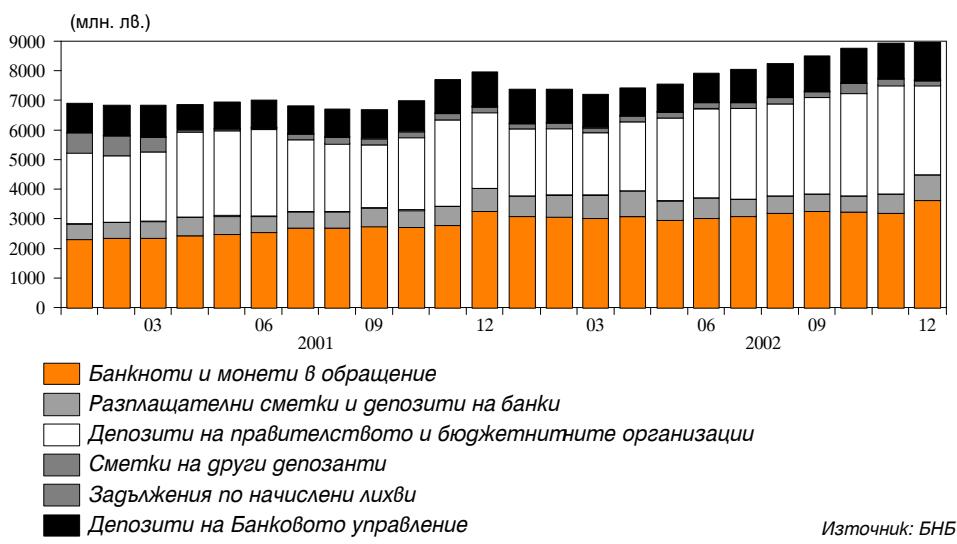
В структурата на пасивите на управление „Емисионно“ почти не настъпиха съществени промени. Номинален прираст спрямо края на

Структура на активите на управление „Емисионно“

Структура на пасивите на управление „Емисионно“

края на предходната година с 10.3%, но делят му в общите пасиви се понижки с 0.3 процентни пункта до 14.1%.

Парично предлагане и банков кредит

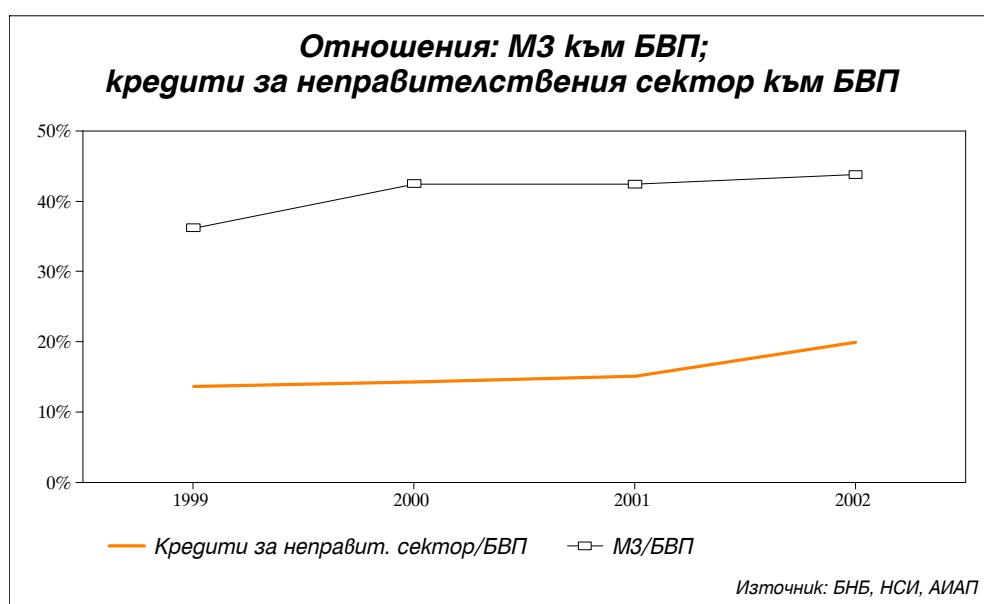
През 2002г. процесът на ремонетизация на българската икономика продължи с ускорен темп. Паричното предлагане отбелаязва реален растеж от 8.2%. В номинално изражение широките пари нараснаха с 12.3% или 1.55 млрд. лв. спрямо края на 2001г. Левовият компонент на M3 се увеличи по-бързо (с 16% или 1.2 млрд. лв.), докато валутният нарасна с 6.6% или 328.9 млн. лв., поради понижаването на курса на щатския долар спрямо лева. Отношението M3/БВП в края на 2002г. е 39.8% при 36.9% в края на 2001.

През 2002г. от компонентите на паричното предлагане бързоликвидният агрегат M1 нарасна най-бързо - с 13.5% (658.8 млн.лв.) в номинално и с 9.3% в реално изражение. Определящи фактори за годишното изменение на бързоликвидните пари, освен съответстващото на икономическия

предходната година отбелаязаха както банкнотите и монетите в обращение, така и разплащателните сметки и депозити на банки - съответно с 11.2 и 11%. Дяловете им в общия обем на пасивите обаче спаднаха незначително - с 0.5 процентни пункта до 40.5% за парите в обращение и с 0.1 процентни пункта до 9.5% за банковите резерви.

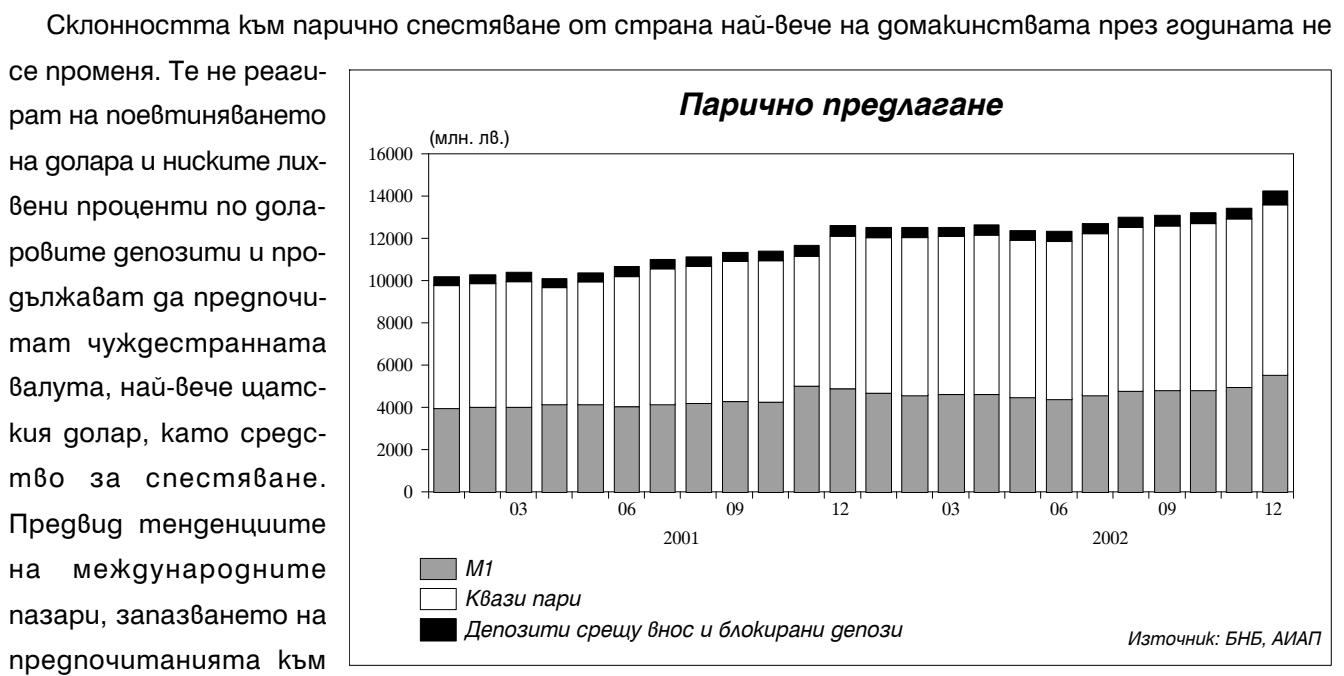
Депозитите на правителството (фискалния резерв) през 2002 г. нараснаха. В края на декември те бяха с 18% повече, отколкото в края на 2001г., като относителното им тегло се покачи с 1.5 процентни пункта до 33.9%. Депозитът на управление „Банково“, от своя страна, нарасна спрямо

растеж нараснало транзакционно търсене на пари, бяха добрият лятен туристически сезон, преvezждането от страна на бюджета на парични средства към общините и социално-осигурителните фондове за покриване на намрупани дефицити и плащането на допълнителни възнаграждения в бюджетния сектор в

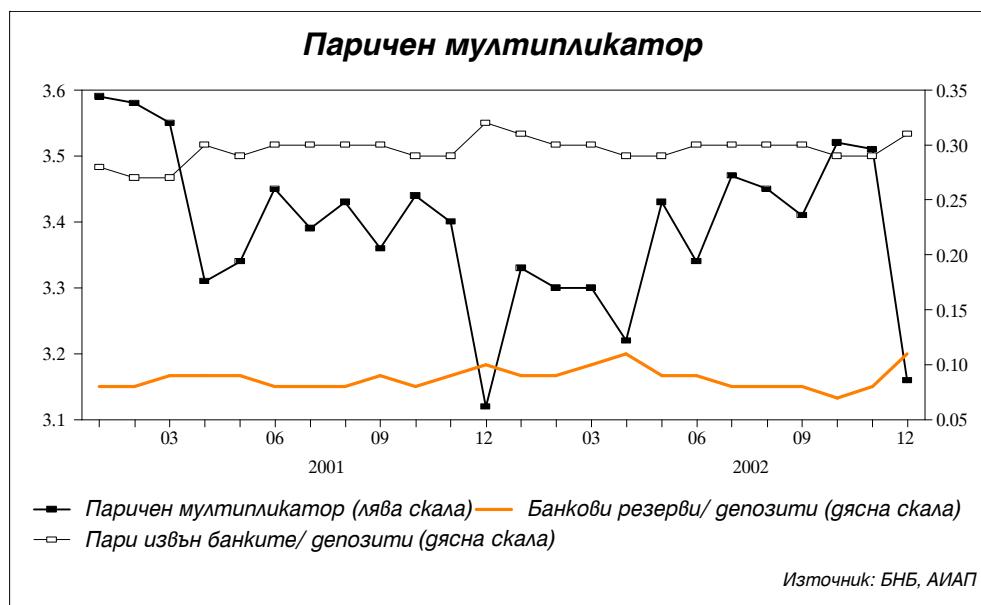

края на годината. По-голям принос за годишното увеличение на M1 имаха безсрочните депозити в лева. Те се повишиха с 22.6% (404.9 млн. лв.). Парите в обращение нараснаха с 8.2% (253.9 млн. лв.) спрямо декември 2001 г., като това стана предимно в края на годината.

Квази-парите се увеличили номинално с 11.4% или 821.7 млн. лв., а компонентите с най-ниска ликвидност нараснаха с 13.2% (65.9 млн. лв.). Квази-парите, които представляват по-голямата част от паричната маса (56.8%), отбелязаха увеличение с 11.4% или 821.7 млн. лв. за 2002 г. Левовият им компонент в края на годината е с 19.5% (478.7 млн. лв.) повече, отколкото в края на предходната година. Най-голям принос за неговото увеличение имат срочните и спестовните депозити на домакинствата. Левовата стойност на валутните депозити се увеличи с 7.2% или 343 млн. лв. По-ниският годишен прираст на депозитите в чуждестранна валута се свързва с обезценяването на долара спрямо лева през годината, предвид все още значителния дял на депозитите в щатски долари в общата депозитна маса.

спестявания в щатски долари е показателно за все още слабата роля на търговските банки като посредник за оптимизиране на разходите в икономиката.

активност на банковата система през 2002 г., както и засилващата се конкуренция и увеличаваща се дълбочина на финансовото посредничество. През следващите години може да се очакват още по-високи стойности на паричния мултиликатор, тъй като увеличаването на кредитирането от страна на банковата система се отразява върху стойността му с известен лаг във времето. При равни други условия това ще допринесе за ускоряване на процеса на ремонетизация на икономиката.

	За периода 31.12.2000 - 31.12.2001	За периода 31.12.2001 - 31.12.2002
Изменение на паричната база (млн. лв.)	1 011.9	449.9
Коефициент на вариация на паричния мултиликатор (%)	4.05	3.71
Фактори за изменението на паричната маса (M3):		
1. От изменение на паричния мултиликатор (млн. лв.)	-622.9	126.6
2. От изменение на паричната база	3 370.5	1 405.6
3. От изменение на мултиликатора и паричната база	-208.7	14.1
Изменение на паричната маса M3 (млн. лв.) = 1+2+3	2 538.9	1 546.3

Източник: МФ, АИАП

Тенденциите на международните финансови пазари, наред с понижаването на системния рисък в българската икономика и увеличаването на конкуренцията в банковия сектор доведоха до сериозен ръст в кредитите за местната икономика. Нетните вътрешни активи на банковата система се повишиха с 37.8% или 1.28 млрд. лв. спрямо края на 2001 г. В същото време нетните чуждестранни активи на банковата система нараснаха с 2.8% (261.1 млн. лв.), като техният прираст се свързва само с увеличението на валутните резерви на БНБ. Нетните чуждестранни активи на търговските банки се понижават не само поради съкращаването на депозитите им в чужди банки, но и във

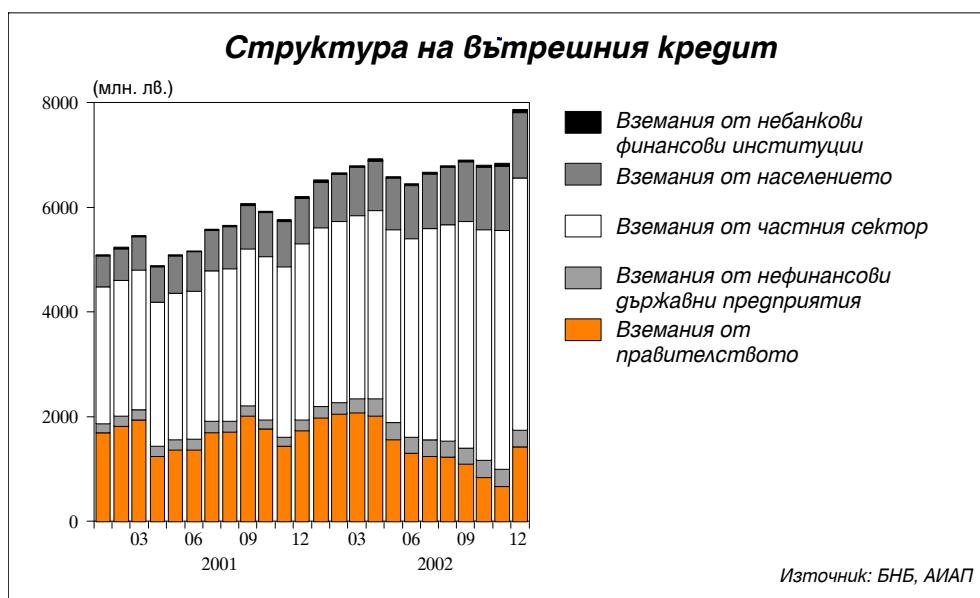
Паричната база има по-голям принос за номиналното увеличение на паричното предлагане от паричния мултиликатор - съответно 1 405.6 млн. лв. и 126.6 млн. лв. За разлика от предходната година, приносът на паричния мултиликатор е положителен. Промяната отразява повишена кредитна активност на банковата система през 2002 г., както и засилващата се конкуренция и увеличаваща се дълбочина на финансовото посредничество. През следващите години може да се очакват още по-високи стойности на паричния мултиликатор, тъй като увеличаването на кредитирането от страна на банковата система се отразява върху стойността му с известен лаг във времето. При равни други условия това ще допринесе за ускоряване на процеса на ремонетизация на икономиката.

връзка с получаването на дългосрочни парични ресурси (кредитни линии) от чуждестранни финансови институции за кредитиране на местната икономика.

Растежът на нетните вътрешни активи на банковата система се дължи изцяло на нарастването на вътрешния кредит - с 26.6% (1.65 млрд. лв.) за периода от края на 2001 г. до края на 2002 г. поради повишаването на вземанията на банковата система от неправителствения сектор с 44% или 1.96 млрд. лв. Нарасна и отношението на кредита за неправителствения сектор към БВП - до 19.9% в края на 2002 г. при 15.0% в края на 2001 г. Вземанията от правителствения сектор намаляват с 18.1% (около 314 млн. лв.) за разглеждания период.

Левовият компонент увеличава дела си в общата сума на вътрешния кредит до 55.6% в края на 2002 г. при 50.9% в края на предходната година. Понижението на дела на валутния компонент се дължи, както на обезценяването на долара спрямо лева, така и на значителното понижаване на нетните вземания в чуждестранна валута от централното правителство във връзка с увеличаването на фискалния резерв в управление „Емисионно“ на БНБ²².

Валутният компонент на неправителствения кредит нараства с много по-бърз темп от левовия, като увеличението им е съответно с 67.6% (1.07 млрд. лв.) и 31% (894.9 млн. лв.). Това се дължи на отдръпването на търговските банки от международния пазар на депозити и на факта, че основните спестители

Източник: БНБ, АИАП

ли - домакинствата все още предпочитат повече чуждестранната валута (и най-вече щатския долар) като средство за спестяване. От своя страна, банките са длъжни да спазват изискванията за допустима открыта валутна позиция на регулатирането на БНБ. Най-съществено нарастване бележат кредитите за частните предприятия (с 42.8% или 1.42 млрд. лв.) и домакинствата (с 43.6% или 380.8 млн. лв.). По-голям принос в увеличението на вземанията от частни предприятия имат кредитите в чуждестранна валута - 74.1%, докато при кредитите за домакинства по-голям дял имат левовите кредити - 92.1%. За периода от края на 2001 г. до края на 2002 г. вземанията на търговските банки от нефинансови държавни предприятия и небанкови финансови институции нарастват съответно с 131.6 млн. лв. и 14.1 млн. лв.

Освен количествените промени, по отношението на банковото кредитиране впечатление правят още няколко факта през 2002 г. Политиката на банките по отношение срочността на кредитите претърпя положителни промени. Месечните размери на краткосрочните и дългосрочни кре-

²² В паричната статистика вземанията от централното правителство се представят нето.

гуми все повече се сближават, независимо че краткосрочните кредити продължават да заемат по-голям дял в кредитния портфейл. Продължава да се увеличава дялът на редовните кредити и да намалява дялът на тези, класифицирани като загуби. Това са косвени индикатори за понижаване на системния риск в икономиката. Все още е рано обаче за категорични изводи относно връзката между качеството на банковите портфели и кредитната експанзия, тъй като ефектът на последната се проявява с трудно прогнозируеми лагове.

Банкова система

Българската банкова система беше стабилна и добре капитализирана през 2002 г. Показателите за *капиталова адекватност* на търговските банки продължават значително да надвишават изискванията, определени в Наредба № 8 на БНБ. Показателят за обща капиталова адекватност на банковата система²³ към края 2002 г. е 25.2% и е с 6.1 процентни пункта по-висок от отчетения в края на 2001 г. За периода от края на 2001 г. до края на 2002 г. общият рисков компонент на активите на търговските банки е нараснал с 40.6% (1 996 млн. лв.), а капиталовата база се е увеличила с 13.2% (203.7 млн. лв.). Продължаващото съкращаване на неоправдано високите показатели за капиталовата адекватност следва промененото отношение на търговските банки към риска в реалния сектор на икономиката.

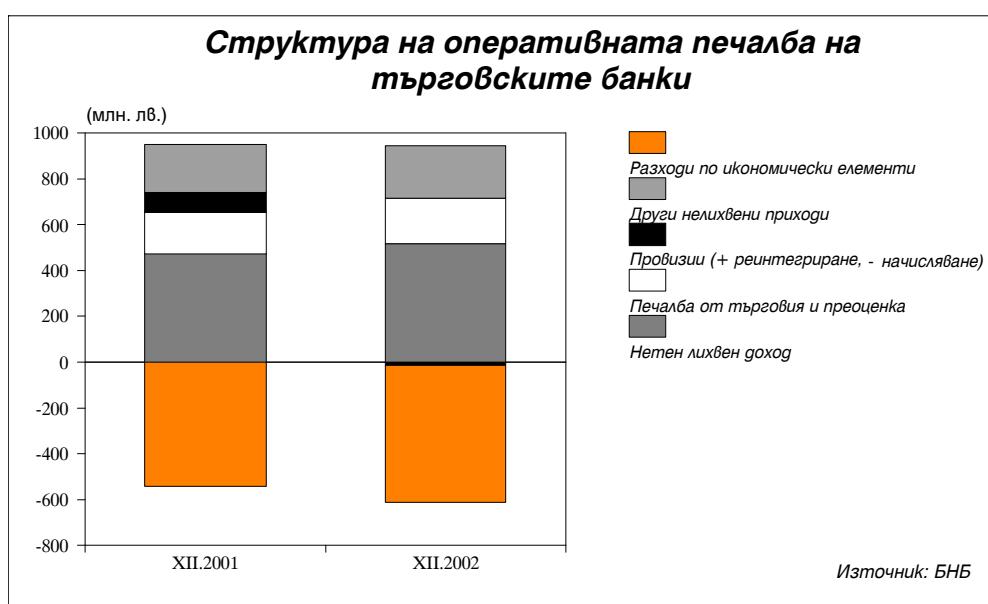
В края на 2002 г. *ликвидността* на банковата система, измерена с показателя първична ликвидност, е по-ниска спрямо отчетената в края на 2001 г. Понижението представлява връщане към нормалните нива на ликвидност, поддържани от търговските банки, след необично високите нива на ликвидност през декември 2001 г. Във връзка с изтеглянето от обращение на банкнотите на държавите от еврозоната. За декември 2002 г. показателят за първична ликвидност за търговските банки е 11.2% (13.47% за декември 2001 г.). За същия месец показателят за вторична ликвидност е по-висок (29.25% спрямо 25.47% в края на декември 2001 г.), като увеличението се свързва с нарастването на дела на държавните ценни книжа в портфейлите на банките.

Рентабилността и финансовото състояние на банковата система останаха стабилни през 2002 г. Към края на декември нетната печалба на търговските банки е 266.6 млн. лв. и е по-ниска от отчетената в края 2001 г. (319.4 млн. лв.) с 16.5%. Спадът се свързва с липсата през периода на реинтегрирани привизии в банковите приходи, каквото беше извършено в големи размери през първата половина на 2001 г. Ако се изключи влиянието на този факт, печалбата преди данъчно облагане на търговските банки за 2002 г. би била по-висока от тази за 2001 г. с 2.5%. В края на декември 2002 г. 63.6% от нетната печалба на банковата система е съсредоточена в трите най-големи банки (Булбанк, Банка ДСК и ОББ). Налице е понижение на този дял в сравнение с предходната година, когато той беше 72.7%. Промените в структурата на оперативната печалба на банковите се изразяват в увеличаване дела на традиционно важните компоненти - нетния лихвен доход и нетните приходи от такси и комисионни за сметка понижаване на дяловете на печалбата от търговия и преоценка на активи и реинтегриране на привизии.

Отношението нетен лихвен доход към разходи по икономически елементи на банковите в края на 2002 г. е 86.5% и е по-ниско от отчетеното в края на същия месец на предходната година (87.8%).

²³ Без клоновете на чуждестранни банки.

При най-големите банки²⁴ този показател е близък или по-голям от единица, т.е. те са в състояние да покриват оперативните си разходи с приходите от основната си дейност. При някои от малките банки²⁵ споменатото съотношение в края на 2002г. е значително под единица и се влошава спрямо предходната

година. Това показва, че малките банки стават все по-зависими от ограничения кръг клиенти (предимно корпоративни), с които работят и тяхната изложеност на рискове нараства. Логичен начин за намаляване на риска в случая е консолидацията, но засега няма заявили публично намерения за консолидация на банки от IV група.

През 2002г. балансовото число на банковата система се увеличи с 2 336.6 млн. лв. (19.1%) и достигнаха 14 557.1 млн. лв. Ръстът на активите е по-малък от отчетеното през предходната година (25%), като забавянето се дължи предимно на поевтиняването на щатския долар спрямо лева. През 2002г. левовият компонент има по-голям принос за увеличението на банковите активи от валутния (съответно 1 550.1 млн. лв. и 786.5 млн. лв.). Към края на декември 2002г. трите най-големи банки (Булбанк, ОББ и Банка ДСК) притежават 43.3% от всички активи на банковата система (46.1% към 31.12.2001г.).

През 2002г. продължава започналата през втората половина на 2001г. промяна в структурата на активите на търговските банки, изразяваща се в увеличаване дела на кредитите за нефинансови институции и други клиенти (с 7.5 процентни пункта спрямо края на 2001г. до 41.4% от общите активи) за сметка на понижаване на относителното тегло на вземанията от банки и други финансово институции (с 9 процентни пункта спрямо края на 2001г. до 24.1% от общите активи).

Качеството на кредитния портфейл на банките се подобрява в сравнение с края на 2001г. В края на декември 2002г. 94.47% от рисковите експозиции на банките са редовни (92.3% за декември 2001г.). В края на 2002г. 1.82% от рисковите експозиции са класифицирани като загуба (2.5% в края на предходната година). До този момент увеличените вземания на банковата система от фирмите и домакинствата не водят до влошаване кредитния портфейл на търговските банки. Тъй като 2002г. е година на умерената кредитна експанзия, трудно е да се направят генерални оценки за тенденциите в състоянието на кредитния портфейл на банките²⁶. Така структурата

²⁴ От първа група според класификацията на БНБ.

²⁵ От четвърта група според класификацията на БНБ, с активи под 100 млн. лв.

²⁶ Непосредствено след отпускането на нов кредит не може да се установи дали той ще бъде редовен за целия период до пълното му погасяване.

на банковите активи у нас постепенно се приближава към тази, характерна за страните с относително добре развити банкови системи. По-подробен анализ на структурата на банковите активи е даден в приложение 5.

Концентрацията в банковия сектор се увеличи след приватизацията на ТБ Биохим и последвалото влиянение в нея на ХВБ Банк. Не може да се твърди, че има обрат в динамиката на показателите за концентрацията в сектора. Може обаче да се направят следните изводи:

- Противоположните изменения в коефициента на концентрация и индекса на Херфиндал са най-силно изразени по отношение на общите активи и депозитите, което е свързано предимно с преразпределение на пазарни дялове между банките от първа група и втора група, съответно с активи над 800 млн. лв. и от 300 до 800 млн. лв.
- Понижението на пазарния дял на най-голямата българска банка (Булбанк) допринася най-много за спада на концентрацията в този пазарен сегмент. То е свързано до известна степен и със спада на курса на щатския долар спрямо лева, тъй като повечето депозити в тази банка са именно в долари.
- Повишението на концентрацията по отношение на кредитите, измерена чрез индекса на Херфиндал, се дължи на активизирането на някои от по-големите банки в тази сфера на банкиране.
- Увеличаващата се конкуренция в банковия сектор поставя на дневен ред дългосрочни въпроси, свързани с бъдещето на малките банки и консолидацията в сектора. Те вероятно ще се решават посредством актуализацията на стратегиите на повечето банки.

Показатели за концентрацията в банковия сектор

	XII.1997	XII.1999	XII.2000	XII.2001	XII.2002
Банкови активи					
Индекс на Херфиндал	0.27	0.12	0.11	0.09	0.12
Коефициент на концентрация (%)	72.3	57.0	55.2	51.4	49.9
Предоставени кредити на нефинансови институции и други клиенти					
Индекс на Херфиндал	0.14	0.08	0.07	0.07	0.11
Коефициент на концентрация (%)	62.4	43.6	42.0	41.1	41.9
Депозити от нефинансови институции и други клиенти					
Индекс на Херфиндал	0.15	0.13	0.13	0.11	0.13
Коефициент на концентрация (%)	65.8	61.7	62.2	58.2	55.8

Източник: БНБ, АИАП.

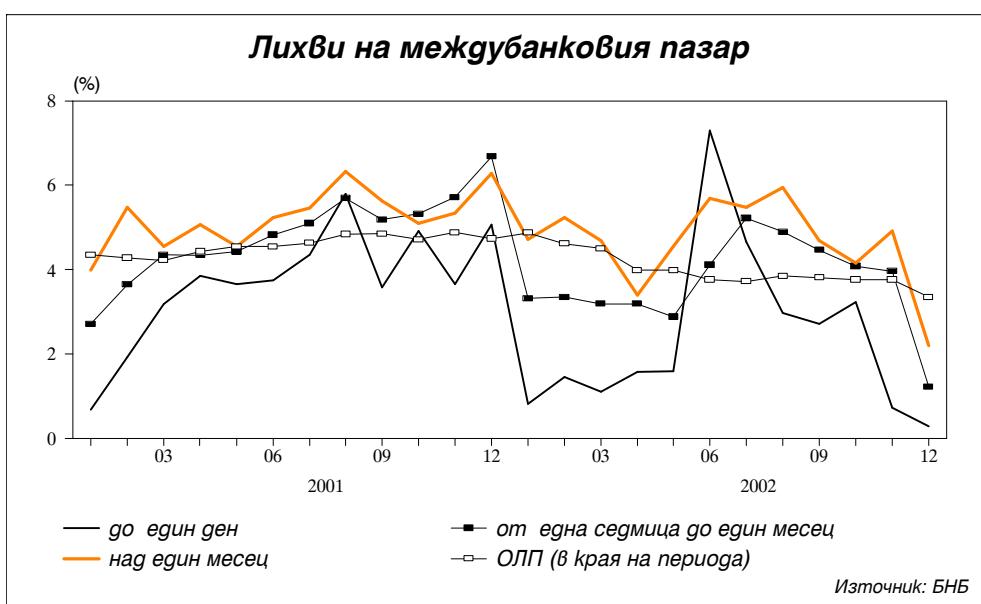
Обнародваните в края на септември 2002 г. промени в Закона за банките, насочени към постигане на по-голяма прозрачност на банковия капитал ще допринесат за намаляване на риска, произтичащ от по-голямата от нормална свързаност между банки и техните акционери. Съгласно промените, влезли в сила в края на 2002 г., управление „Банков надзор“ има възможност да следи

по-добре финансовото състояние на акционерите на банките и га реагира съвременно в случай на нужда. С това ще се увеличи значително прозрачността на акционерния капитал.

Парични и валутни пазари

През 2002г. основният лихвен процент се понижки с около 1.4 процентни пункта до 3.35% в края на декември.²⁷ Той продължава да отразява преди всичко състоянието на държавните финанси и не може да се използва като ориентир за цената на парите с нулев risk. Лихвените равнища на междубанковия левов паричен пазар се колебаеха в значителен диапазон. В началото на годината те бяха силно повлияни от влиянето на ликвидност в банковата система от страна на държавния бюджет и останаха на ниво около 1%. Значителни повишения на лихвените равнища се наблюдаваха в средата на годината, когато лихвите по овъррайт депозитите преминаха 30% на годишна база. Те не са свързани с трайни ликвидни затруднения на банковата система, а с временен недостиг на паричен ресурс, обикновено предизвикван от струпване на преводи на данъци и акцизи от клиенти на банките или от необходимостта от регулиране на минималните задължителни резерви.

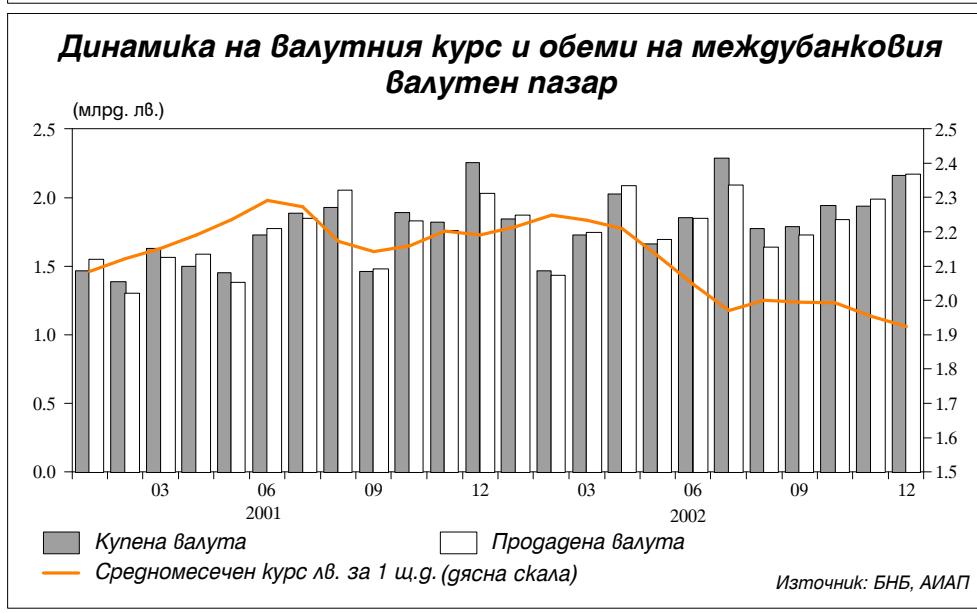
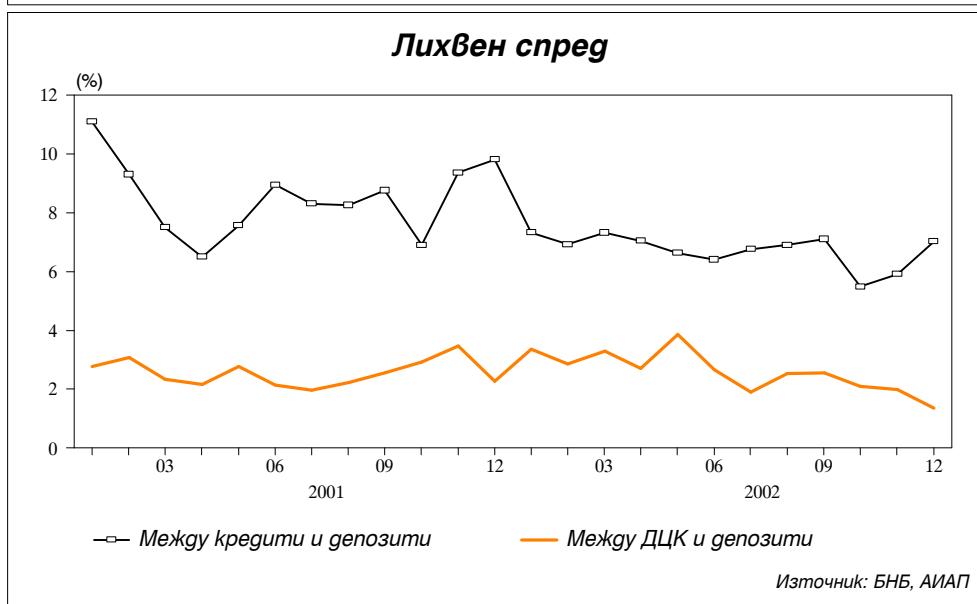
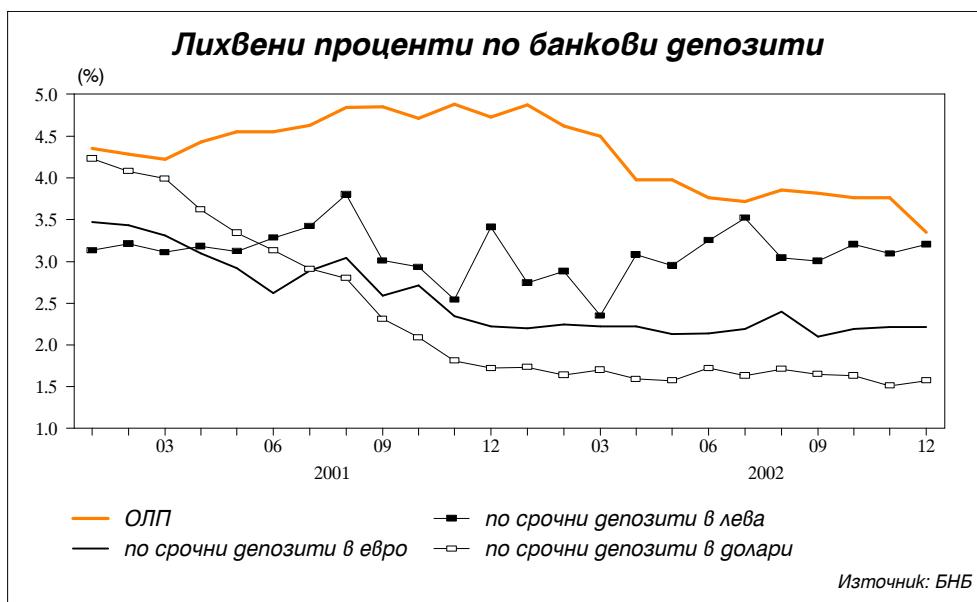
Лихвените проценти по депозитите в търговските банки имаха различна динамика в зависимост от валутата, в която те са деноминирани. Среднопретегленният лихвен процент по срочните депозити в лева за периода декември 2001г. - декември 2002г. се колебаеше в граници от около 1 процентен пункт - между

2.35 и 3.52%. Неговата динамика остава свързана с изменението на общата доходност на левовите активи на местните пазари и с желанието на банките да променят структурата на депозитите си в полза на левовия им компонент, следвайки пазарната логика. Лихвените проценти по срочните депозити в евро останаха на равнището си от края на 2001г. - около 2.2% средна претеглена стойност. За периода декември 2001г. - декември 2002г. лихвите по срочни депозити в щатски долари се понижиха незначително (от 1.72 до 1.57%). Ниската стойност на лихвените равнища по срочните депозити в чуждестранна валута отразява ниските нива на доходност на международните финансови пазари.

През 2002г. се наблюдава стремеж от страна на търговските банки да привличат депозити с по-дълъг срок (от 1 година и повече), включително чрез предлагане по-високи лихвени проценти по

²⁷ Съгласно методиката на централната банка, неговата стойност се определя въз основа на постигнатата доходност по тримесечните ДЦК на аукционите, организирани от БНБ. От началото на 2002г. тези аукции се провеждат само веднъж месечно.

тези депозити. На българския пазар вече се предлагат комбинирани банкови и застрахователни продукти, банкови пакети, включващи няколко банкови продукта при по-изгодни за клиентите условия²⁸.

През 2002г. се наблюдава колеблива тенденция към понижаване на лихвените проценти по кредитите. Маржът между лихвите по кредитите и по депозитите продължава да се свива, но все още е над нивата в повечето страни от Централна и Източна Европа. Средният лихвен спред за 2002г. се понижи до 6.7 процентни пункта спрямо 8.5 процентни пункта средно за 2001г.

През 2002г. продължи тенденцията на нарастване на обемите на търгуваните депозити в лева на междубанковия пазар. Среднодневните обеми на междубанковите депозити нараснаха с 0.9%. Това показва, че банките продължават да полагат усилия да управляват ефективно структурата на своите портфейли.

²⁸ Разплащателни сметки в лева и валута, дебитна карта БОРИКА с право на овърдрафт, международна дебитна карта, плащане чрез Интернет и др.

Левът поскъпна с 4.9% към долара по средногодишна стойност, следвайки динамиката на еврото. В края на годината той беше с 15% по-скъп спрямо края на декември 2001г. На междубанковия валутен пазар банките нетно купуваха валута, като превишението на купена над продадена валута беше 336.9 млн. лв. В структурата по валути настъпиха съществени промени, поради въвеждането на еврото в обращение. Към края на периода спрямо декември 2001г. дельт на долара спадна с 3.1 процентни пункта до 25.6%, а този на еврото нарасна с 18.2 процентни пункта до 72.8%.

Небанкови финансови институции и капиталов пазар

Индикаторите за развитието на небанковите финансови институции и капиталовия пазар продължиха да се подобряват през 2002г. Това е свидетелство за растящата роля на небанковите финансови институции в икономиката. Въпреки значителния прогрес в развитието на този сегмент през изминалата година, българският финансова пазар продължава да бъде доминиран предимно от търговските банки.

Ключови индикатори за финансовата система

% от БВП	1999	2000	2001	2002
<i>Активи на банките</i>	34.4	36.5	41.1	45.0
<i>Активи в пенсионните фондове</i>	-	0.32	0.63	1.03
<i>Застрахователни премии</i>	1.30	1.45	1.61	1.59*
<i>Пазарна капитализация на пазара на акции</i>	5.77	4.82	3.72	4.25

* Към края на третото тримесечие на 2002 г.

Източник: БНБ, КФН, БФБ

Всички стълбове на пенсионноосигурителната система бяха изградени през 2002г. и започна акумулирането на средствата в пенсионните фондове по задължително допълнително и доброволно допълнително осигуряване. Размерът на акумулираните средства в пенсионните фондове нарасна със 77.9%, достигайки 332.5 млн. лв. в края на 2002г. Тази възходяща тенденция се очаква да продължи и през следващите години.

Финансовото посредничество на пенсионните фондове се подобри през 2002г. Показателите активи на пенсионните фондове към БВП и активи към брутни национални спестявания се подобряват значително през 2002г. Съотношението активи към БВП нарасна с 0.40 процентни пункта и в края на 2002г. достигна до 1.03%, а съотношението активи към национални спестявания нарасна с 2.73 процентни пункта до 7.06% в края на годината. Въпреки подобреното финансово посредничество на пенсионните фондове, равнището на тези показатели остава по-ниско в сравнение с други страни в преход. Например съотношението активи на пенсионните фондове към БВП в Полша в края на 2002г. е 4.2% или 4 пъти по-високо. Подробен анализ на акумулираните средства в отделните пенсионни фондове, както и анализ на структурата на инвестиционния портфейл и конкуренцията в пенсионноосигурителния пазар в България е представен в приложение 6.

Стабилната възходяща тенденция в застраховането продължи и през 2002г. Затвърди се ролята на застрахователните дружества като финансови посредници. Реализираният за деветте

месеца на 2002г. брутен премиен приход е 375.3 млн. лв. или 78.5% от този на застрахователните дружества през цялата 2001г. Като се има предвид, че по-голямата част от премийните приходи се осъществяват през последното тримесечие на годината, когато икономическите агенти сключват задължителните застраховки, очаква се, че резултатите за тази година могат да надхвърлят тези за предходната с около 20%. Застрахователното проникване (отношението между брутния премиен приход, реализиран в общото застраховане и животозастраховането към БВП) в края на третото тримесечие на 2002г. е 1.59% и отбелязва увеличение от 0.17 процентни пункта в сравнение със същия период на 2001г. Нивото на застрахователно проникване в България е почти на същото равнище, като това в Литва, въпреки по-доброто представяне на България през периода 1999-2001г. В сравнение с други европейски страни, нивото на този показател в България изостава от това на Унгария, Полша, Чехия и Латвия. Въпреки това, възходящата тенденция, измерена чрез посочения индикатор, е свидетелство за важността на застрахователните браншове за развитието на финансовата система в страната и икономиката като цяло. По-подробен анализ на застрахователния пазар е представен в приложение 7.

Застрахователно проникване

	1999	2000	2001				2002			
			Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Полша	3.01%	3.04%	-	-	-	3.10%	-	-	-	-
Словакия	2.84%	3.02%	5.18%	3.87%	3.43%	3.25%	5.16%	3.97%	-	-
Унгария	-	2.92%	-	2.91%	2.83%	2.79%	3.36%	-	-	-
Естония	1.69%	1.77%	-	-	-	-	-	-	-	-
Литва	1.03%	0.97%	1.04%	1.02%	0.99%	1.00%	1.85%	1.73%	1.52%	2.08%
Латвия	2.43%	2.17%	2.18%	2.17%	2.09%	2.02%	2.28%	2.15%	2.10%	2.76%

Източник: Insurance and Pension Funds Supervisory Commission (Полша); Financial Market Authority (Словакия); Hungarian Financial Supervisory Authority (Унгария); Estonian Insurance Supervisory Authority (Естония); State Insurance Supervisory Authority (Литва); Financial and Capital Market Commission (Латвия).

През 2002г. капиталовият пазар също продължи възходящата си тенденция на развитие, но все още не е достигнал равнището, необходимо за една функционираща пазарна икономика. Обемите на БФБ са няколко пъти по-малки в сравнение с оборотите на капиталовите пазари на останалите страни-кандидатки за членство в ЕС.

През 2002г. пазарната капитализация на дружествата на БФБ нарасна и достигна 1 375 млн. лв. (1 101 млн. лв. в края на 2001г.) Показателят пазарна капитализация към БВП се увеличи с 0.6 процентни пункта и достигна до 4.3% през 2002г. Въпреки повишаването на всички показатели, характеризиращи капиталовия пазар в България през 2002г., той все още е слабо развит и изостава от равнището на развитие в другите страни, кандидатки за членство в ЕС. По-подробен анализ на капиталовия пазар през 2002г. е представен в приложение 8.

Пазарна капитализация на пазара на акции

<i>Пазарна капитализация към БВП (%)</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
<i>Словакия</i>	13.6	12.9	29.7	27.1
<i>Чехия</i>	25.2	22.3	15.8	21.0
<i>Естония</i>	36.6	35.2	27.4	33.9
<i>Литва</i>	29.8	27.0	21.9	19.8
<i>Унгария</i>	38.7	28.3	19.4	18.3
<i>Румъния</i>	1.0	1.3	3.3	6.1

*Източник: Bratislava Stock Exchange, Prague Stock Exchange,
Tallinn Stock Exchange, National Stock Exchange of Lithuania, Budapest Stock Exchange,
Bucharest Stock Exchange, Българска фондова борса, АИАП*

НОДОЕОДИ Е ДАОДИ Е

През 2002г. в България продължи процесът на структурни реформи със стратегическа цел изпълнение на икономическите критерии от Копенхаген²⁹ и свързания с нея дългосрочен и балансиран икономически растеж с темпове, насредните за ЕС. Приоритетни области в рамките на разглежданятия период бяха по-нататъшната либерализация и приватизация на държавните монополи, преструктурирането на бюджетния сектор и завършването на банковата приватизация. Скоростта на реформите е различна в трите сегменти. Процесът на приватизация на държавните монополи се забави съществено в сравнение с приватизацията на банковата система.

В областта на преструктурирането и приватизацията в банковия сектор успешно приключи една от главите предвидени сделки - с ТБ „Биохим“, а при другата с Банка ДСК беше направен предварително планирания напредък в процедурите по подготвотка на процеса. Реформите в ключови области на бюджетния сектор като здравеопазване и образование все още не са постигнали оптимизация на предлагането на услуги и финансовата стабилност. Приватизацията на две от структуроопределящите предприятия за икономиката - „Булгартабак холдинг“ АД (БТХ) и „Българска телекомуникационна компания“ ЕАД (БТК) не приключи в съответствие с предварителните намерения и политическият дебат се изостри.

През 2002г. са сключени 103 приватизационни сделки, от които 73 на цели предприятия и 30 за обособени части. Освен това бяха продадени 172 миноритарни пакети от акции на вече приватизирани предприятия. Като цяло постигнатите резултати са значително под заложеното в приватизационния план на АП за 2002г. - 328 сделки за мажоритарни гялове на дружества и обособени части. Общият финансово ефект от приватизацията за съответния период възлиза на 243 млн. щ.г., от които 162.7 млн. щ.г. договорени плащания, 35.4 млн. щ.г. поети задължения и 44.9 млн. щ.г. договорени инвестиции, което също е значително под очакванията. По данни на МЕЕР приходите от приватизация в енергийния сектор за 2002г. са 153 млн. лв., от които 47 млн. лв. от приватизация на Въгледобива и 95.8 млн. лв. от продажба на водноелектрически централи. Делът на приватизираните активи като част от подлежащите на приватизация се увеличи слабо (с около 1 процентен пункт) спрямо предходната година и достигна 81.03%.

Забавянето на процеса може да се обясни само частично с промените в подхода към приватизационния процес, свързаните с тях законодателни и регулативни промени и съпътстващото ги преструктуриране на отговорните държавни институции. Още през март 2002г. бе прием нов Закон за приватизацията и следприватизационния контрол (ЗПСПК), който осигурява по-голяма прозрачност на сделките и отделя процеса на приватизация от следприватизационния контрол. По-важните законови промени включват премахването на преференциите на кандидат-купувачите (методите бяха ограничени само до публични търгове); централизиране на дейностите по раздържавяването в Агенцията за приватизация (АП) и откриване на приватизационна процедура за

²⁹ Вж. раздел „Преговори за членство в Европейския съюз“ от настоящия документ.

Всички държавни предприятия, с изключение на предприятията, които не подлежат на приватизация. Създадена бе и самостоятелна Агенция за следприватизационен контрол.

Практиката на структурни реформи през 2002г. показва, че промените в организационната форма и стремежът на държавните органи за възможно най-бързото им осъществяване не са достатъчни, за да се гарантира висока скорост на процесите. През годината не беше постигната висока скорост на преструктурирането и приватизацията, тъй като бе даден приоритет на краткосрочните социални и политически ефекти, а не на повишаване качеството на управление и подобряване конкурентоспособността на компаниите, което пролича особено в случаите с приватизационните сделки за БТК и „Булгартабак“. Ускоряване и завършване на процесите на структурни реформи и приватизация до 2006г. е възможно, само след като се оцени ефекта от различните алтернативи за преструктуриране на държавния монопол и бюджетния сектор. Това е основата за политически дебат и произтичаща от него избор на нов тип собственик. Управлянското решение за ролята на държавата във всеки конкретен процес на преструктуриране и приватизация трябва да бъде съобразено с политическия консенсус и обективните условия на съответният пазар. Този извод се налага от анализите на реформите в някои приоритетни области у нас през 2002г., представени в приложение 9. Предлаганият подход е едновременно необходимо и достатъчно условие за увеличаване на скоростта на реформите, с което ще се гарантира постигането на стратегическата цел.

І ДААТ АТ ДЕ ÇÀ ×ËÅÍ ÑÒАТ А ААДТ І АЕÑÊÈВ ÑÚРÇ

Преговорите за пълноправно членство на България в ЕС промичат в съответствие с предварително договорения график. Спазването на графика от българска страна се дължи на подобряването на междуведомствената организация и координация у нас след приемането на стратегията за ускоряване на преговорите и плана за действие, както и на натрупания вече опит в преговорния процес. През 2002г. българското правителство отвори за преговори 3 глави³⁰ и замови общо 9 глави³¹. Както и останалите страни-кандидатки (с изключение на Румъния), България е депозирала преговорни позиции по всички преговорни глави. България е затворила „под условие“ 23 преговорни глави, като все още не е отворена за преговори глава 31 „Други“.

Преговорната стратегия на България се гради на убеждението за взаимната свързаност между интеграцията на достиженията на правото на ЕС в националното законодателство, от една страна, и укрепването на административния капацитет по неговото прилагане, от друга.

Поддържането на ускорен ритъм на процеса на преговори и неговото бързо приключване изисква приоритетното изпълнение на следните цели:

- концентриране на усилията по изпълнение на препоръките от Редовния доклад за 2002г.;
- ускоряване на сближаването на законодателството и укрепването на административния капацитет и осигуряване на ефективен мониторинг на тези процеси;
- гарантиране на ефективното усвояване на предприсъединителните инструменти;
- осигуряване на необходимата за бързото приключване на преговорите външнополитическа подкрепа;
- провеждане на кампания за запознаване на българската и международната общественост с предимствата от присъединяването на България към ЕС;
- ускоряване на работата по превод и популяризиране на *acquis communautaire* на български език.

Изпълнението на тези цели позволи през 2002г. ускореното темпо на подготвка и водене на преговорите да не застрашава ефективното приложение на възприетото европейско законодателство. Необходимо е този баланс между скоростта на водене на преговори и ефективността на прилагане на законодателството да се спазва и в бъдеще. В края на годината България получи „пътна карта“ (*road map*) за успешното приключване на преговорите и приемането на страната като пълноправна членка на ЕС. „Пътната карта“ включва подробен времеви график и увеличени пред-присъединителни помощи с цел ускоряване на преговорите. Предприсъединителните помощи ще бъдат увеличавани прогресивно до достигане на 40% допълнителен размер на средствата през 2006г.³²

³⁰ Глава 7 „Земеделие“, глава 11 „Икономически и валутен съюз“ и глава 30 „Институции“.

³¹ Глава 1 „Свободно движение на стоки“, глава 2 „Свободно движение на хора“, глава 10 „Данъчна политика“, глава 11 „Икономически и валутен съюз“, глава 13 „Социална политика“, глава 14 „Енергетика“, глава 25 „Митнически съюз“, глава 28 „Финансов контрол“, глава 30 „Институции“.

³² За увеличението се взима за базова стойност размера на предприсъединителната помощ за страната за периода 2001 - 2003г. по ценни от 1999г.

Финансова помощ за България

Разход от бюджета на ЕС	2004	2005	2006
	млн.евро	млн.евро	млн.евро
България	368	399	430
Увеличение на помощите*	20%	30%	40%

* спрямо средната им стойност за периода 2001 - 2003г. по цени от 1999г.

Разпределението на средствата между трите предприсъединителни инструменти ще бъде в съответствие със специфичните нужди и капацитета за усвояване на средствата.

В „пътната карта“ се идентифицират предизвикателствата пред страната, както и основните стъпки, които тя трябва да предприеме, за да бъде готова за пълноправно членство в съюза. Целта на този документ е и да окаже подкрепа на България в изпълнението на оставащите икономически критерии от Копенхаген, като постигнатия напредък се оценява според „собствените заслуги“. Това потвърди ангажиментите на ЕС по отношение каноничната на България.

Изпълнение на икономическите критерии за членство в Европейския съюз

В своя годишен доклад за напредъка на страната от 9 октомври 2002г. Европейската комисия признава българската икономика за „функционираща пазарна икономика, способна да се справи с конкурентния натиск на пазарните сили в рамките на ЕС в средносрочен план, при условие, че продължи да прилага своята програма за реформи и оставащите проблеми бъдат преодолени“.

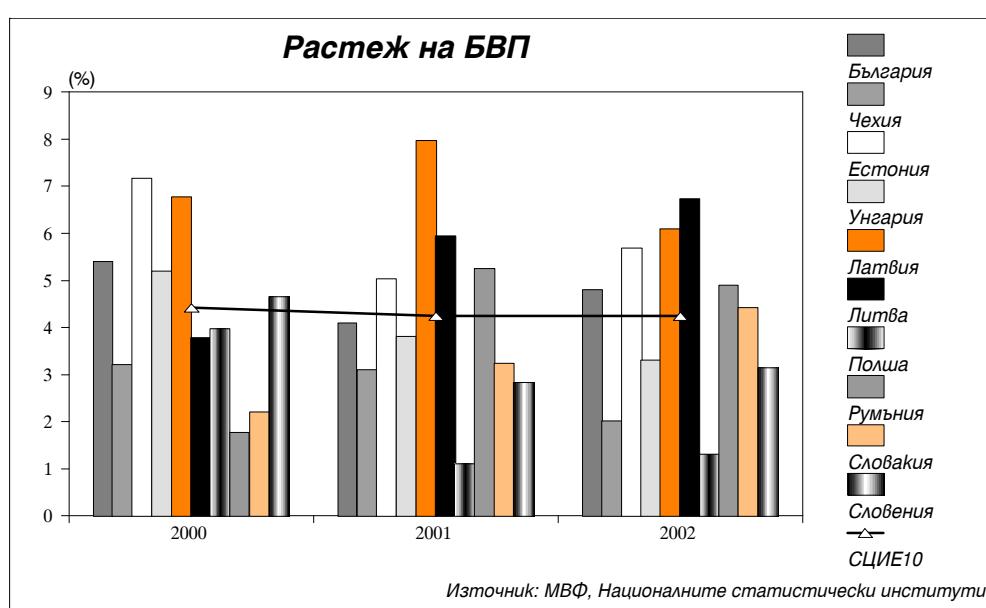
Основните проблеми пред България, които ЕК изтъква по отношение на икономическите критерии, са:

- Повишаване ефективността на административната и съдебната система, която да позволява на икономическите агенти да взимат решения в условията на стабилност и предвидимост;
- Липса на достатъчно административен и съдебен капацитет за изпълнение и прилагане на *acquis*, както и за разумно и ефективно управление на европейските предприсъединителни фондове;
- Административните процедури, засягащи бизнеса, включително и процедурите за обявяване в несъстоятелност, трябва да бъдат опростени и модернизираны;
- Нивото на финансово посредничество продължава да бъде ниско. В резултат на това, равнището на кредитирането на частния сектор е ниско, досърпът на малките и средните предприятия до кредитиране е затруднен, а равнището на брутното капиталообразуване като дял от БВП е недостатъчно, за да бъде поддържан устойчив икономически растеж;
- Равнището на безработица е високо;
- Процурите за влизане и излизане от пазара все още не работят достатъчно ефективно;
- Все още съществуват специфични недостатъци на пазара на земя, които влияят отрицателно и върху другите сектори;
- Необходими са допълнителни условия за подобряване ефективността и качеството на образованието;
- Качеството на инфраструктурата е ниско.

Необходимо условие за изпълнението на икономическите критерии за пълноправно членство в ЕС е съществуващата в страната макроикономическа стабилност и последователност на икономическата политика. Динамиката на разгледаните по-долу макроикономически показатели разкрива икономическото състояние на страните-кандидатки към настоящия момент, като посочва съществуващите предизвикателства за икономическата политика.

Макроикономическото развитие на страните-кандидатки и получилите покана за членство

И през 2002 г. страните-кандидатки продължават да реализират по-висок темп на икономически растеж от този в ЕС. България реализира растеж на БВП от 4.8%, като страната изостава от Литва (6.7%), Латвия (6.1%) и Естония (5.8%). Относително по-слаб икономически растеж се наблюдава в Полша (1.3%), Чехия (2%), Словения (3.1%) и Унгария (3.3%), чиито икономики са едни от най-силно интегрираните с ЕС и имат висока степен на конкурентоспособност, но структурните проблеми продължават да оказват задържащ ефект върху растежа. В половината от страните-кандидатки икономическият растеж през 2002 г. се ускорява в сравнение с предходната година³³, покато в Унгария и Чехия продължава тенденцията на неговото забавяне.

През 2002 г. България продължава да е с относително по-неблагоприятна структура на БВП по елементи на крайното използване, независимо че спрямо предходната година се наблюдава подобрене. Делът на крайното потребление в БВП в страната отново е един от най-високите (87.3%), като средното равнище

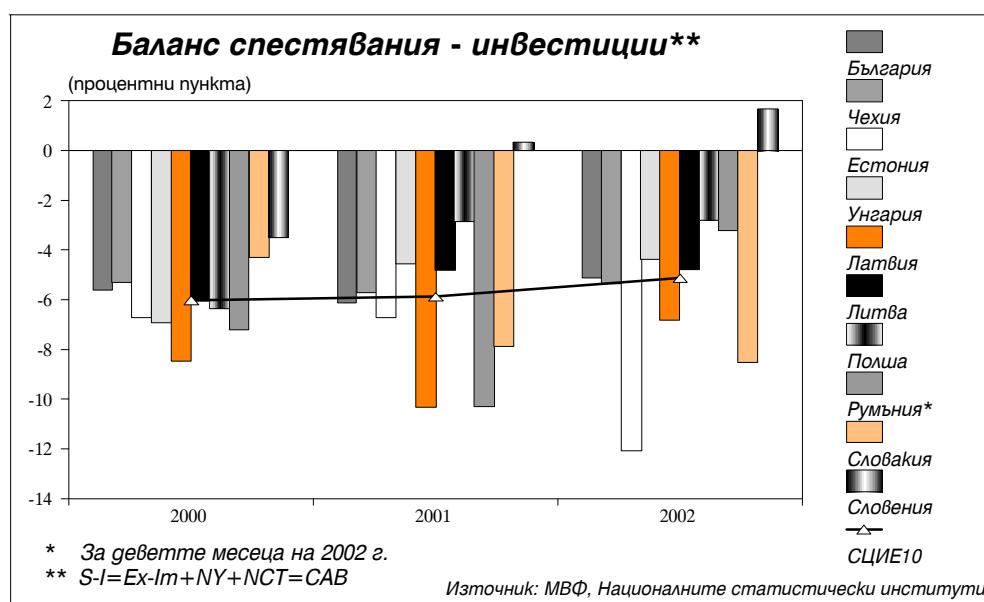
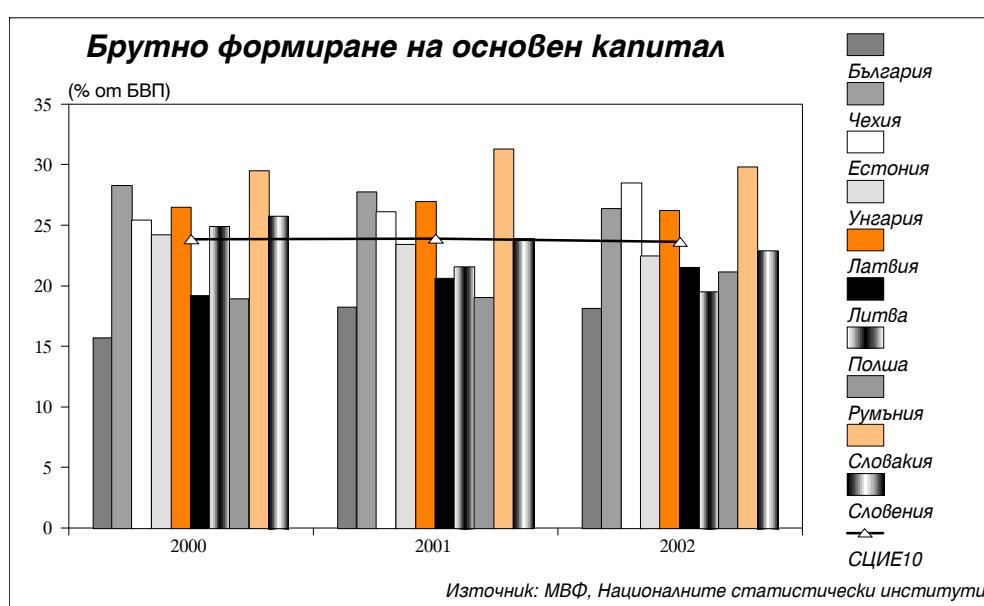
на това съотношение за страните-кандидатки е 80.4%. В същото време делят на брутното формиране на основен капитал в БВП е най-нисък в България (18.1%), далеч под нивата на този показател в Словакия (29.8%), Естония (28.5%) и Чехия (26.3%). България все още изостава от другите страни в способността си да обновява своята инфраструктура и технологии.

Ограничение пред ръста на инвестициите в основен капитал в повечето страни-кандидатки, и особено в България, е ниската норма на местни спестявания и все още ниската степен на посредничество на финансовата система, която да насочва спестяванията към печеливши инвестиционни проекти. Във всички страни-кандидатки, с изключение на Словения, балансът между брутните

³³ Това са България, Естония, Литва, Полша, Словения и Словакия.

спестявания³⁴ и брутното капиталообразуване в икономиката е отрицателен, независимо че през последните три години се наблюдава тенденция на постепенно нарастване на брутните спестявания.

Дефицитите по текущата сметка на платежния баланс остават проблем за страните-кандидатки. През 2002г. дефицитът по текущата сметка като дял от БВП в България намалява до 4.7%. България вече е в относително по-благоприятна позиция по този показател в сравнение с другите страни с паричен съвет или неотменимо фиксиран валутен курс³⁵ след увеличаването на фискалната реструктура в

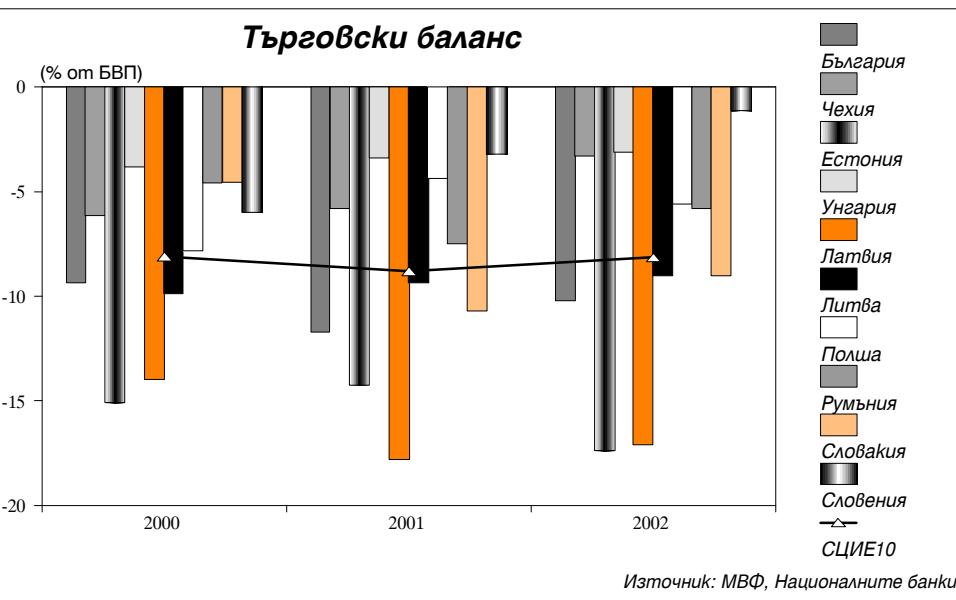
край на 2001г. Основен източник на дефицитите по текущата сметка са търговските баланси на страните. През 2002г. България успява да ограничи търговския дефицит до 10.2% от БВП, докато този показател нараства в Естония до 17.4% и Полша до 5.6%. В останалите страни-кандидатки, включително и България, търговският дефицит като дял от БВП се подобрява спрямо предходната година. По отношение на ниския търговски дефицит в най-благоприятно положение сред разглежданите страни са Словения (1.1%), Унгария (3.1%) и Чехия (3.3%).

През 2002г. основният източник за финансиране на дефицитите по текущата сметка - преките чуждестранни инвестиции, като дял от БВП са най-високи в Словакия - 16.9% (нарастване от 8.5 процентни пункта) и в Чехия 14.2% (нарастване от 5.5 процентни пункта)³⁶. Освен в тези две

³⁴ Като дял от БВП, изчислен по формулата $BVP + goход (нето) + текущи трансфери (нето) - потребление$ (вж. IMF, Balance of Payments Compilation Guide, 1993).

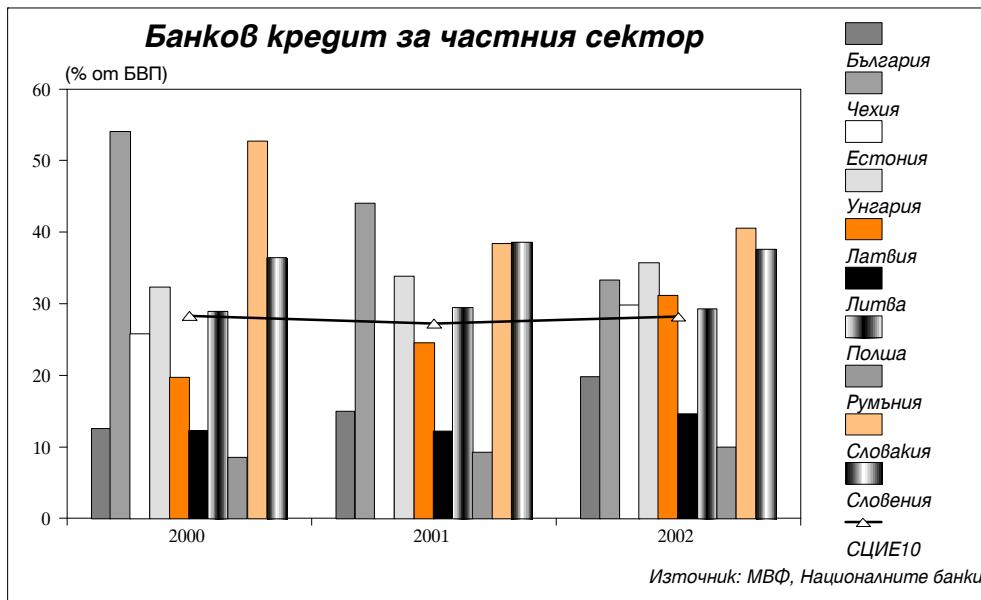
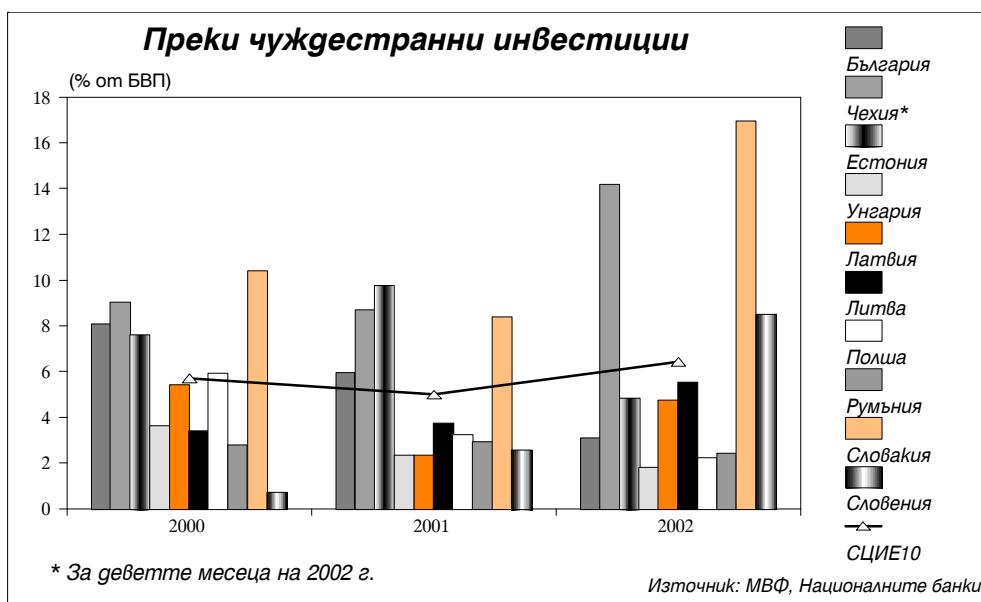
³⁵ В Литвия дефицитът по текущата сметка е -4.9% (почти без промяна спрямо 2001г.), в Латвия е -7.8% (подобряване с 1.9 процентни пункта), а в Естония е -12.5% (влошаване с 6.4 процентни пункта).

³⁶ За първите девет месеца на годината.

страни, притокът на преки чуждестранни инвестиции продължава да нараства и в Словения (до 8.5%), Литва (5.5%) и Латвия (4.7%). Този показател се влошава най-чувствително в Естония (с 4.9 процентни пункта до 4.8%) и в по-малка степен в България (с 2.9 процентни пункта до 3.1%) и Полша (с 1.0 процентни пункта до 2.2%). За привличането на ПЧИ страните-кандидатки все повече разчитат на инвестициите в нови проекти вместо на приватизацияния процес.

Финансовото посредничество в разглежданите страни продължава да се задълбочава. Най-чувствително увеличение на банковия кредит за частния сектор като дял от БВП има в Латвия (с 6.6 процентни пункта до 31.2%), Словакия (с 6.2 процентни пункта до 31.8%), Естония и Литва (с 2.4 процентни пункта съответно до 29.8 и 14.6%). В резултат на повишаване ефективността на българската финансова система, банковият кредит за част-

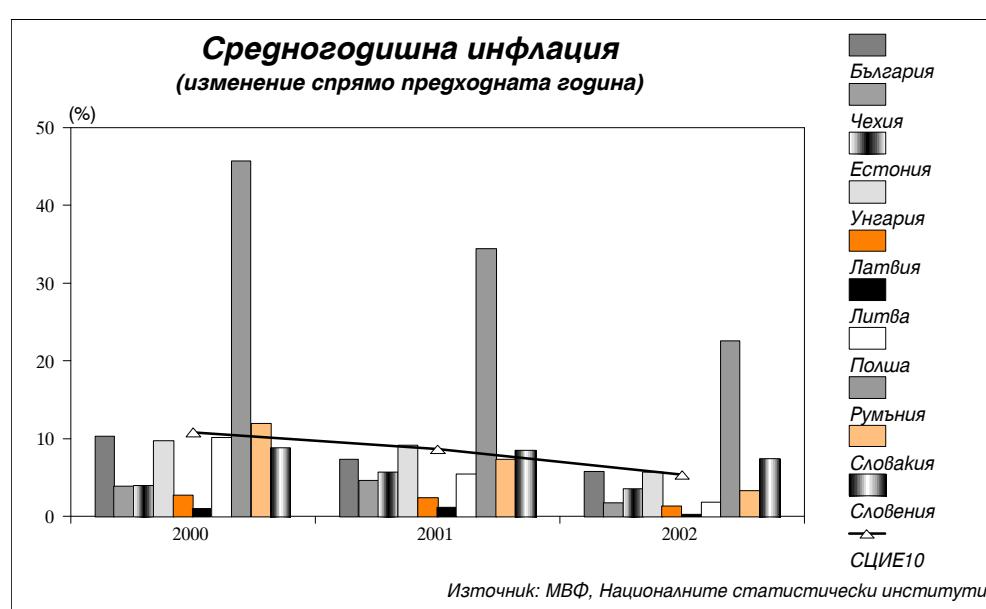
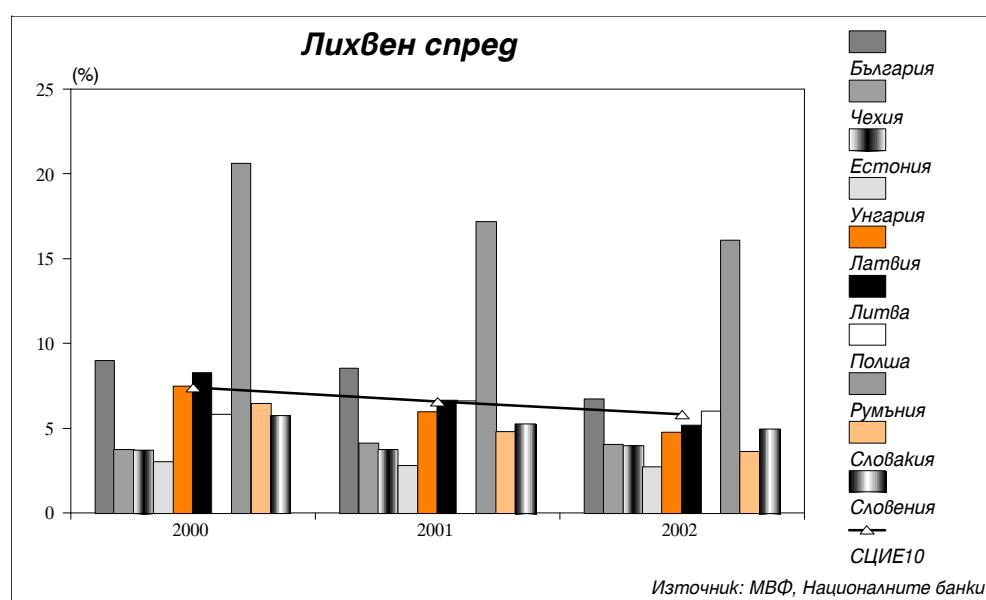

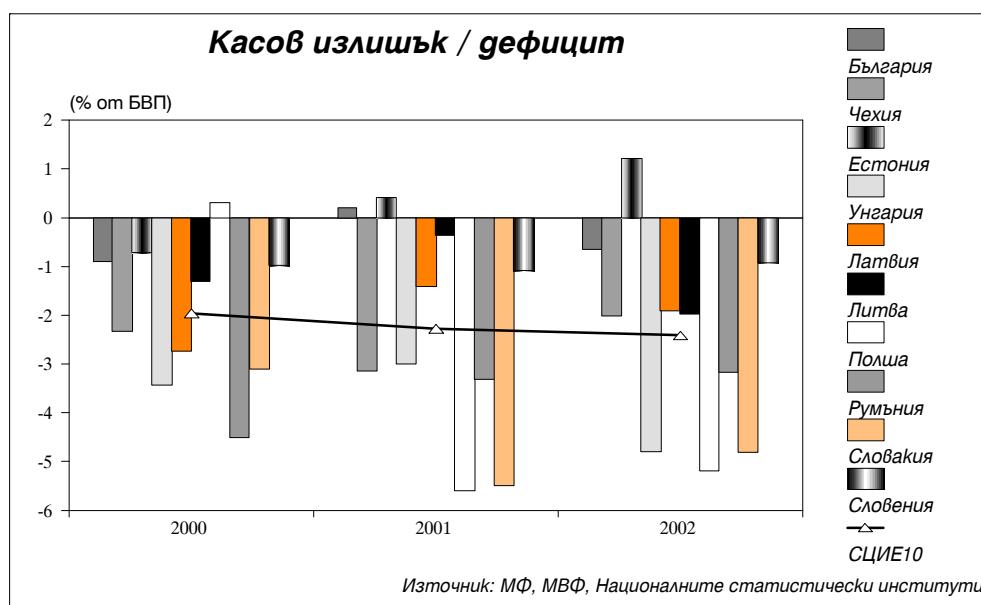
ния сектор в България нараства до 19.8% (с 4.8 процентни пункта през 2002г. спрямо предходната година), но въпреки това страната все още изостава в тази област. В три от страните-кандидатки - Чехия, Полша и Словения, се наблюдава понижаване на този показател. Въпреки че неговото улошаване е най-значително в Чехия (с 10.6 процентни пункта до 33.4%), страната остава сред първите пет страни с най-високо съотношение сред кандидатките.

През 2002г. в страните-кандидатки се наблюдава положителна тенденция към постепенното намаляване на друг ключов за ефективността на банковата система показател - лихвен спред. Това е в унисон с намаляването на лихвените проценти в световен план. В България лихвеният спред през разглеждания период намалява най-чувствително - с 1.8 процентни пункта до 6.7%, което е индикатор, че финансият и кредитен риск в страната постепенно намалява. Независимо от това, страната все още е сред страните с висока стойност на този показател, като единствено в Румъния тя е по-висока (16.1%). Страните с най-нисък лихвен спред са Унгария (2.7%), Словакия (3.6%), Чехия и Естония (4%).

Характерно за всички страни-кандидатки е тенденцията към постепенно намаляване на инфляцията спрямо 2001г. В България средногодишната инфляция остава относително по-висока спрямо останалите страни-кандидатки (5.8%). Страна с най-ниска инфляция остават Литва (0.3%), Латвия (1.4%), Чехия (1.8%) и Полша (1.9%). Сред разглежданието страни в Румъния продължава да се наблюдава най-високо равнище на инфляция - 22.5%.

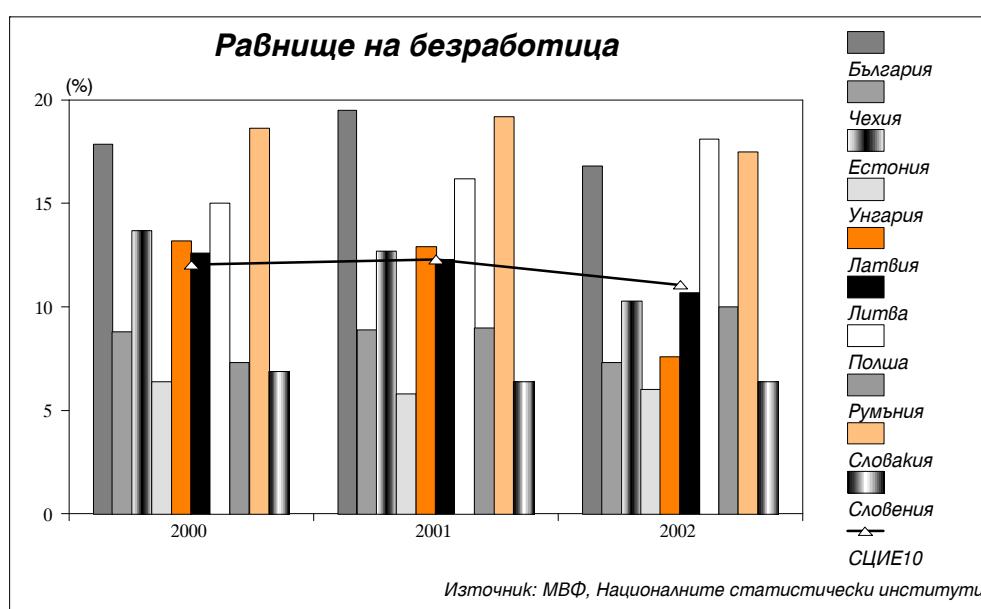
Повечето от десетте страни-кандидатки успяват да използват ефективно мерките на фискалната политика за намаляване на дефицитите по консолидирания бюджет на прави-

телството. Единствено Естония (1.2%) успява да реализира касов излишък през 2002г. България е страната с най-нисък касов дефицит през разглеждания период - 0.6% от БВП, като през последните три години се наблюдава тенденция на намаляване на неговото равнище. Тази тенденция се наблюдава във

всички страни-кандидатки, с изключение на Унгария (нарастване с 1.8 процентни пункта до 4.8%) и Литва (увеличение с 1.6 процентни пункта до 2%).

Равнището на безработица в повечето страни-кандидатки остава високо и през 2002г. Най-висока е безработицата в Полша (18.1%), Словакия (17.5%) и България (16.8%). Значително по-ниска и в общи линии съпоставима с тази в еврозоната (8.2%) е безработицата в Унгария (6.0%), Словения (6.4%), Чехия

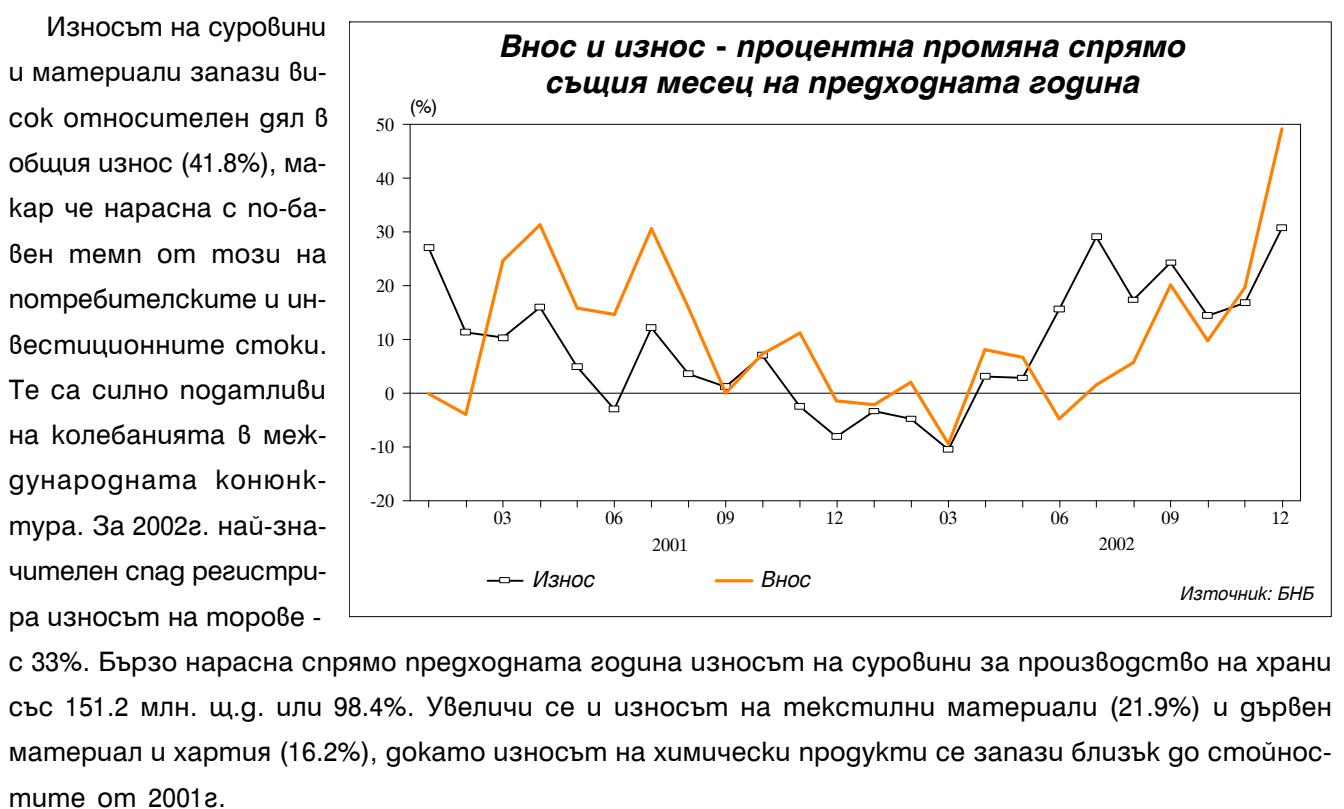
(7.3%), Латвия (7.6%) и Румъния (10.0%). Високото равнище на безработица в разглежданите страни се дължи преди всичко на продължаващите структурни реформи и ниската мобилност на работната сила. Важен фактор за по-ниските нива на безработица в някои от страните-кандидатки според анализаторите е по-високата ефективност на приватизацияния процес и преките чуждестранни инвестиции. О

І ДЕЕТ АЕАІ ЕА 1

Външна търговия

През 2002г. износът на потребителските стоки е 35.2% от общия износ, което представлява нарастване с 16.7% спрямо 2001г. Най-значително се увеличи износът на мебели и домакинско обзавеждане (50.1%), а сега отбелаязва износът на цигари (22.6%) и лекарства и козметика (1.9%). Конкурентните предимства на страната при производството на грехи и обувки обусловиха високия относителен дял на тази група (20.9% от общия износ).

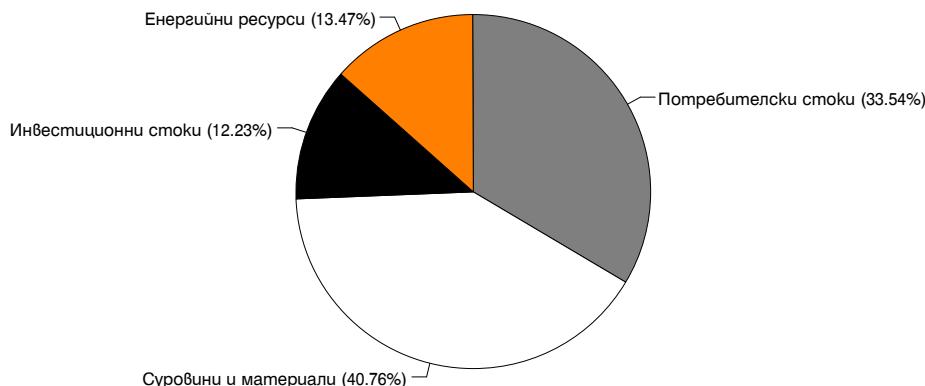
Положителна тенденция е нарастването на износа на инвестиционните стоки с 20.5% спрямо 2001г., като най-съществен принос отбелаязва износът на машини, уреди и апарати, който се увеличи с 18.3% и достигна относителен дял от 4.9% от общия износ. В тази група са и високотехнологичните стоки с относително висок дял на добавената стойност, които са по-малко податливи на резките промени в световната търговия.

Най-силно засегнат от неблагоприятните условия на международните пазари е износът на енергийни ресурси, който намаля със 131.8 млн. щ.г. или 19.1%. Сега се определя най-вече от намалението на изнесените петролни продукти - със 117 млн. щ.г. или 25.8%. За 2002г. средната цена на сировия петрол Брент се увеличи с 2.3% спрямо 2001г. По оценка на БНБ, в резултат от влиянието на ценовия фактор, износът на петролни продукти е по-нисък с 38.3 млн. щ.г.

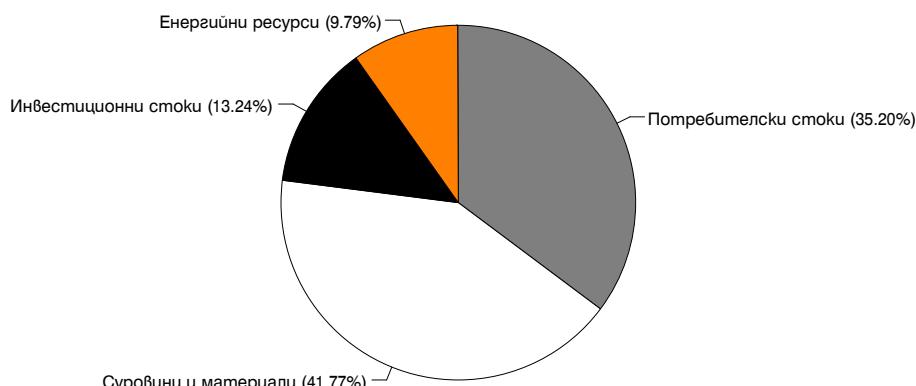
През 2002г. не настъпиха съществени промени в географската структура на износа. Основните

Износ по групи стоки през 2001 г.

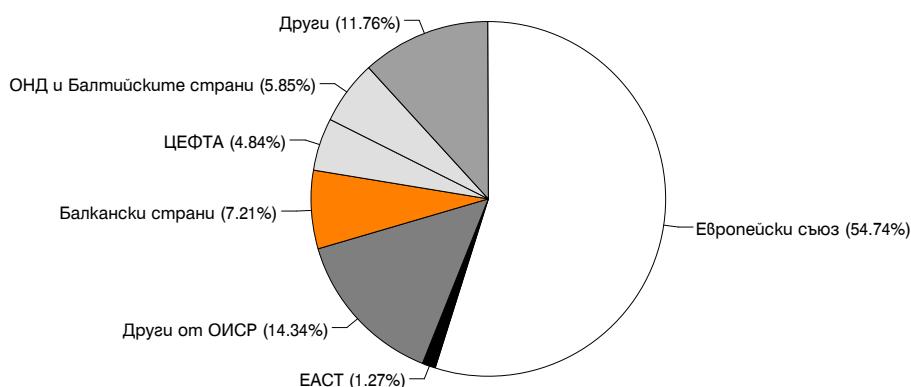
Източник: БНБ

Износ по групи стоки през 2002 г.

Източник: БНБ

Географска структура на износа през 2001 г.

Източник: БНБ

търговски партньори за страната останаха Италия, Германия, Гърция и Турция, като възстановяването на турската икономика допринесе за съществено увеличаване на износа за тази страна с 28.4%.

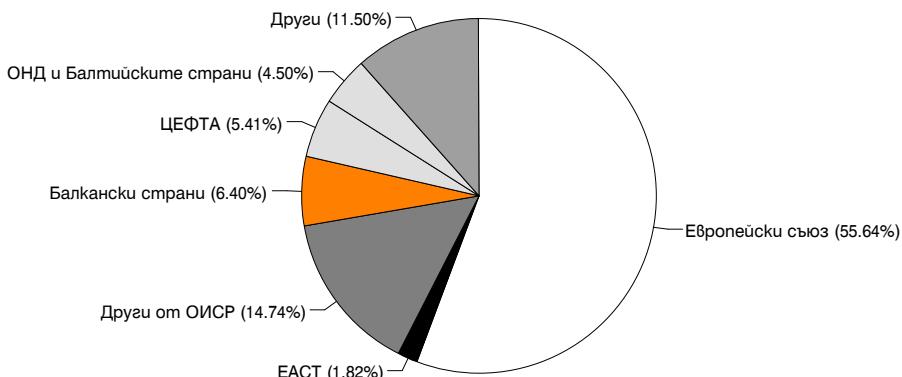
ЕС е най-големият потребител на български стоки с дял от 55.6% в общия ни експорт и въпреки все още слабото търсене в еврозоната, износът на България за тези страни нарасства с 13.1%. Друг регион, за който се увеличи българският износ, е ЕАСТ и по-специално Швейцария (увеличение от 63.8%), като относителният му дял в общия износ е 1.7%. Нарасна и износът за страните от ЦЕФТА с 24.4% спрямо същия период на предходната година, като износът за Словакия се удвои. Намалява износът на български стоки за пазарите на Русия (23.5%) и Сърбия и Черна гора (18.6%).

До края на 2003г. се очаква бавно възстановяване на външното търсене, което гage

своето отражение върху износа на страната. Това влияние се очаква да дойде, както по линия на по-високите разстежки на основните търговски партньори на страната, така и чрез повишаване на международните цени в щатски долари за много от изнасяните стокови групи. При тези предположения износът за 2003г. се очаква да нарасне с темп, по-висок от този през 2002г.

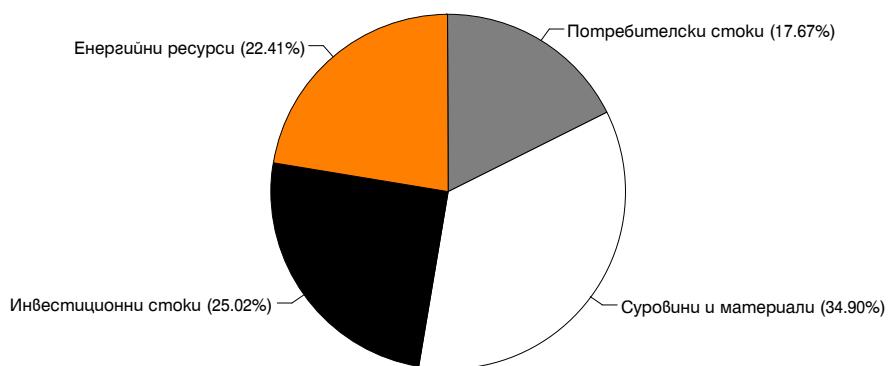
По-високият темп на разстеж на износа спрямо вноса в България доведе до забавяне в прирастта на външнотърговския дефицит. През 2002г. вносът е 7 897 млн. щ.г., а неговият физически обем е нараснал с 10.4%. Цените на вноса намаляват с 1.5% спрямо 2001г. Според БНБ общите разходи на България за внос на суров петрол и природен газ са по-ниски с 6.4 млн. щ.г. Поради повишаването на цените на суровия петрол, разходите за внос са по-високи с 28.2 млн. щ.г., докато спадът на цените на природния газ допринесе за намаляването

Географска структура на износа през 2002 г.

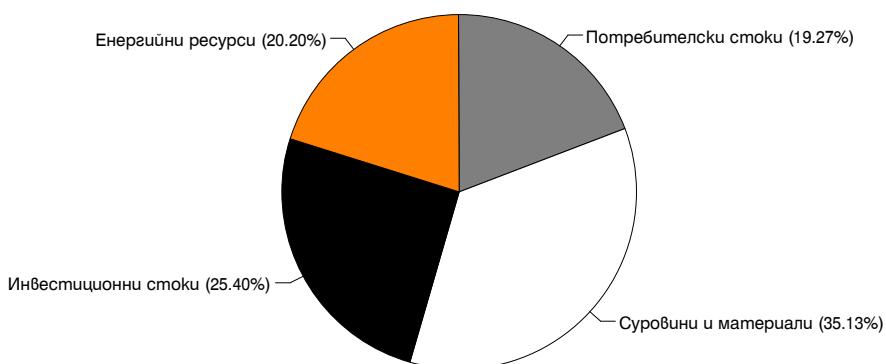
Източник: БНБ

Внос по групи стоки през 2001 г.

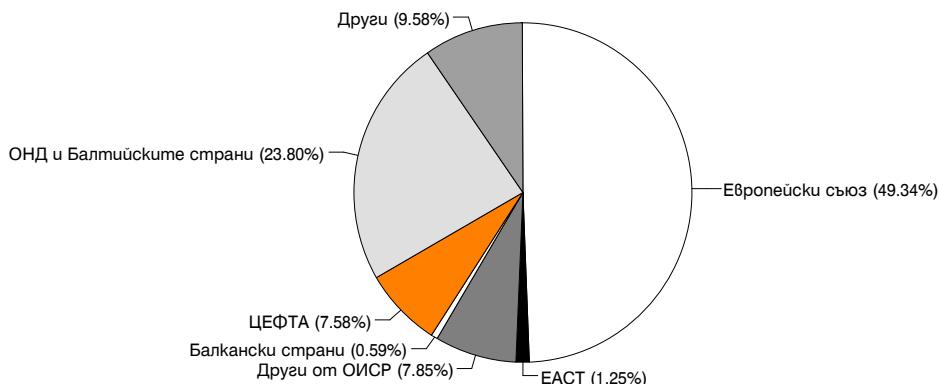
Източник: БНБ

Внос по групи стоки през 2002 г.

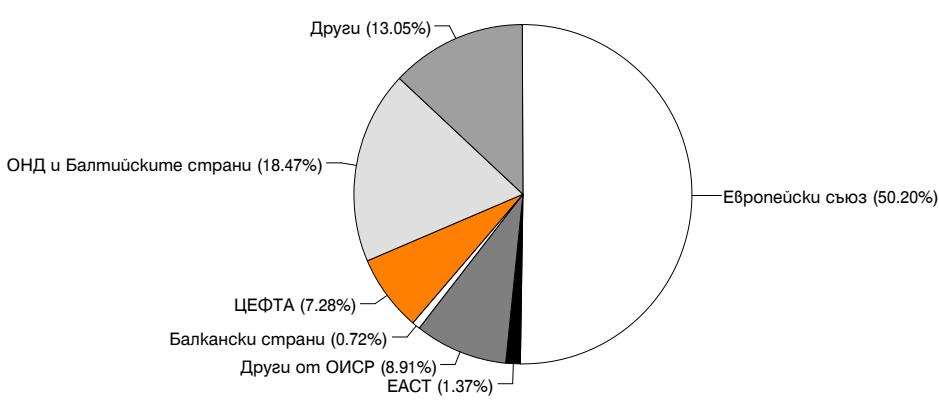
Източник: БНБ

Географска структура на Вноса през 2001 г.

Източник: БНБ

Географска структура на Вноса през 2002 г.

Източник: БНБ

с 204.5 млн. щ.г. Продължи да се увеличава вносът на текстилни материали (12.8%) и на пластмаси и каучук (19.4%), а сериозен спад реализира вносът на руди (19%).

Въпреки намалението на вноса на енергийни ресурси (3.2%), тази група все още заема значителна част от общия внос (19.9%), като една от причините е нискоефективното потребление на енергия от предприятията и домакинствата. България продължава да бъде до голяма степен енергийно зависима от определени страни - 68% от вноса на енергийни ресурси е от ОНД и най-вече от Русия.

Географската структура на вноса през 2002 г. потвърди високата степен на обвързаност на българската икономика с ЕС. Вносът от ЕС нарасна с 381.3 млн. щ.г или 10.6% спрямо 2001 г и относителният му дял в общия внос достигна 50.2%. През годината най-сериозен спад регистрира вносът от ОНД и Балтийските страни (15.6%), но само вносът от Русия намаля с 21.1%. Извън ЕС значително се увеличава вносът от Турция (42.7%), главно поради по-ниските цени на турските стоки след девалвацията на местната валута.

им с 34.5 млн. щ.г.

През 2002 г. вносът на потребителски стоки реализира ръст от 17.1%, а относителният им дял достигна 19% от общия внос. Една от причините е нарастването на вътрешното търсене и сравнително слабото повишаване на потребителските цени. С 9% нарасна вносът на инвестиционни стоки, като основен принос има увеличението на вноса на машини, уреди и апарати (760 млн. щ.г.) и транспортни средства (412.5 млн. щ.г.).

Относително постоянно остана делят на сировините и материали в общия внос (34.7%), макар че стойността им нарасна

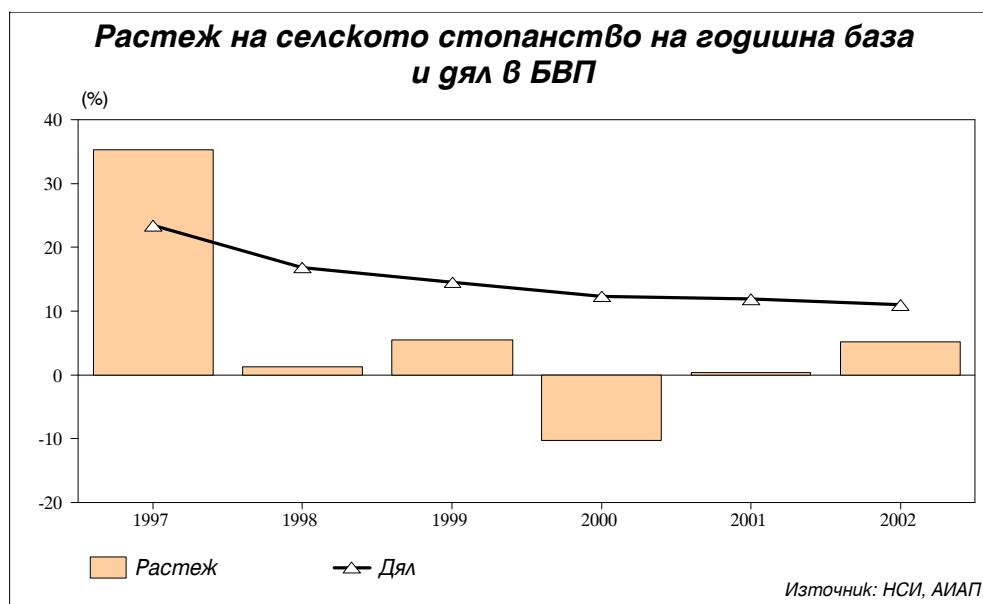
Растящото външно търсене на българския износ през 2003г. ще доведе до увеличение на вноса на суровини и материали за експортноориентираните отрасли. Вносът на инвестиционни стоки ще запази добрите си темпове на растеж, а очерталата се тенденция към трайно нарастващ внос на потребителски стоки е показател за това, че засега този вносен компонент се влияе по-слабо от промените във вътрешното търсене. Поради това, прогнозите са за по-висок ръст на вноса до края на годината в сравнение с 2002г., като се очаква неговите темпове да са близки или малко по-високи от тези на износа. ◎

І ДЕЕТ АЕАІ ЕА 2

БВП по елементи на предлагането

Селско стопанство

Създадената БДС в селското стопанство нараства след двете неуспешни предходни години (спад от -10.3% през 2000г. и незначителен ръст от 0.3% през 2001г.) Тя се увеличава с 5.1% през 2002г. спрямо предходната година. Особено силно беше третото тримесечие на годината, когато е регистриран ръст от 7.8% на годишна база. Положителна е и тенденцията на увеличаване на ефективността в сектора, която нараства с 2%, измерена чрез съотношението между БДС и брутната продукция в отрасъла.

По-добрите показатели в отрасъла се дължат основно на влиянието на климатичните условия. През лятото на 2002г. имаше обилни валежки, които допринесоха за по-голямия добив на пролетните култури. Климатичните условия за есенниците обаче не бяха добри и единствено провежденияте агротехнически мероприятия бяха при-

на производството на пшеница да се увеличи с 1.1%.¹ По-високи средни добиви се отбелзват при производството на царевица и слънчоглед, покато по-голямото произведено количество ечемик (с 30% спрямо 2001г.) се дължи единствено на увеличаването на засетите площи, а средните добиви от тази култура не се увеличават. През 2003г. се очаква обработваемата земя да намалее с около 2%, главно поради намаляване на засетите площи с пшеница, ръж и царевица за зърно, но въпреки това прогнозите сочат увеличение на производството на зърнени култури, обусловено от нарастването на ефективността в отрасъла, измерена чрез по-високата производителност на единица площ. Очаква се и увеличаване на засетите площи с царевица за зърно и слънчоглед, което се дължи най-вероятно на преструктуриране на земеделските дейности с цел повишаване на тяхната рентабилност.

По данни на МЗГ за животновъдството броят на всички отглеждани животни (с изключение на биволите и козите) регистрира спад през първото полугодие на 2002г. В сравнение със съответния

¹ По данни на МЗГ.

период на 2001г. Най-голямо е намалението при свинете (-13%), покато броят на птиците се е понижил незначително с 0.1%. Производството на животински продукти също е спаднало през януари-юни 2002г., в това число на мляко с -6% и на яйца с -4.6%. Според очакванията на МЗГ динамиката на тези показатели през 2002г. спрямо предходната година няма да се различава съществено от данните за полугодието, като единствено при свиневъдството се очаква производството да започне да се увеличава, като навакса спада, регистриран през първата половина на годината. Около 98% от животните се отглеждат в частния сектор - предимно в малки ферми и от индивидуални стопани. Освен това, голяма част от произвежданата животинска продукция представлява натурално потребление на самите производители, което е бариера за наблизането на съвременният технологии в отрасъла. През последните години за селското стопанство са характерни ниски добиви, които се дължат на неефективните производствени методи и липса на технологично обновяване, което пък от своя страна е свързано с наличието на множество дребни стопанства и води до по-ниско качество на продукцията и невъзможност да покрият квотите за износ към ЕС.

Декапитализацията на селскостопанските активи е свързана с изключително ниската инвестиционна активност в отрасъла и множество ограничаващи достъпа до кредити фактори. Селското стопанство остава високорискова дейност за кредитиране. Според резултатите от наблюдение, съпътстващо пребояването на населението от март 2001г., 51.5% от домакинствата в България се занимават със селскостопанска дейност, но едва 10.3% притежават селскостопанска техника. Това обуславя все още сериозната роля на държавата при финансирането на сектора чрез държавен фонд „Земеделие“ и средствата по САПАРД.

През 2002г. броят на одобрените по програма САПАРД проекти значително нараства. Към края на годината те са 297, което е близо 6 пъти повече в сравнение с техния брой спрямо края на предходната година. Изпълнени са вече 106 проекта на общо стойност 56.7 млн. лв., половината от които са отпуснати под формата на финансова помощ. САПАРД стартира през юни 2001г. и за момента обхваща 3 мерки - „Инвестиции в земеделски стопанства“, „Подобряване преработвателния и маркетинга на селскостопански и рибни продукти“ и „Развитие и разнообразяване на икономическите дейности, предоставяне на възможности за многостопански дейности и алтернативни доходи“. Най-голямата част както от заявлението, така и от одобрените проекти се отнасят към първата мярка. Чрез тях се правят инвестиции най-вече за закупуване на селскостопанска техника и инвентар.

В началото на 2003г. Европейската комисия удължи срока за усвояването на средствата по САПАРД, отпуснати за 2000г. (53 млн. евро) и за 2001г. (54 млн. евро) съответно до края на 2004г. и 2005г.

През 2002г. се запази тенденцията предлагането на земя да надвишава търсенето. По тази причина и средногодишната пазарна цена на земята беше ниска - тя остана на нивото си от 2001г. от 141 лв./гка. Все още категорията на земята оказва незначително влияние при формирането на продажната цена. Определящи в това отношение продължават да бъдат местоположението и развитостта на инфраструктурата в близост до търгуваните площи. През изминатата година бяха сключени 35 450 сделки със земеделски земи, което е с 13% повече спрямо 2001г. Изтъргуваните площи земя са спаднали с над 40% до 352 731 гка, което показва, че са сключвани предимно сделки за малки парцели земя. Това може и да е свързано и с процеса на окрупняване на земята.

В зърнопроизводителните области пазарът е по-развит. Общо за периода 1998-2002г. е била

прехвърлена собствеността върху 1.2 млн. gka на средна за периода цена от 144 лв./gka. През последните години освен традиционните селскостопански производители земя са започнали да купуват и някои производители от преработвателната промишленост с цел да си осигурят сировинна база и да постигнат по-голяма независимост. Това важи в особена степен за винопроизводителите и производителите на сокове и зеленчукощи консерви.

За постепенното развитие на пазара на земя е показателно и състоянието на рентните отношения. През 2002г. броят на сключените арендни договори е 106 836 и нараства повече от 2 пъти. Както и при покупко-продажбата на земя, рентните плащания остават непроменени спрямо предходната година. Според проучване на САПИ за състоянието на пазара на земята през 2002г., арендата е предпочитана форма за обработване на земята, тъй като не изисква големи инвестиции за закупуване на земя и допринася за рационализирането на земеползването. В добавка, арендните договори са достатъчно условие за канализиране по програма САПАРД.

Като цяло, развитието на пазара на земята се възпрепятства от ниската доходност и високите рискове в земеделието, както и от голямата разположеност на земята в България в резултат на бавната поземлена реформа. 54.1% от земеделците стопанинят земя с площ до 2 gka, а средният размер на стопанинстваната от един производител земя е 6.2 gka. В отговор на проблема МЗГ подготви Закон за комасацията на земите, но той все още не е приемен от парламента. Ефектът от приемането му ще се прояви във временно план. Друга, по-краткосрочна мярка на МЗГ беше въведена с приемите от парламента поправки в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи. С тях държавата цели да насърчи извършването на замени и покупко-продажби на съседни земеделски земи с цел тяхното окрупняване, като ще поема техническите разходи по осъществяване на замените и селките. Като цяло обаче през следващата година не се очакват големи промени на пазара на земята.

Индустрия

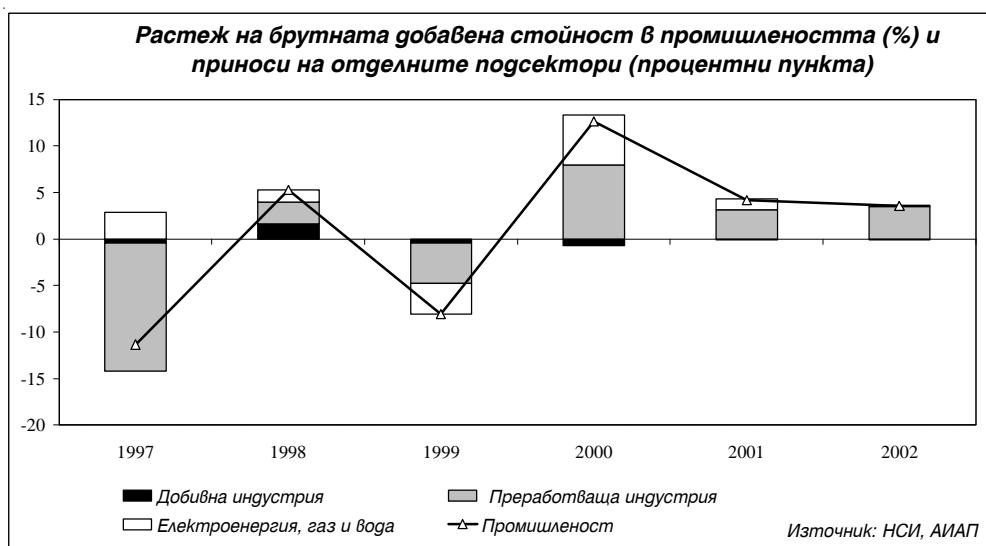
БДС в индустрията се увеличи с 3.5% през 2002г. спрямо предходната година. За същия период промишлените продажби за директен износ нараснаха с 4.6% в резултат най-вече на по-високото външно търгуване през втората половина на 2002г. и допринесоха за увеличението на общите промишлени продажби от 1.3%. Продажбите на вътрешния пазар намаляха с 0.7% на годишна база. Най-голям принос за понижението на продажбите на вътрешния пазар има спадът в промишлените продажби в страната на тютюневи изделия и химични продукти.

При предприятията от сектора производство и снабдяване с електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода се отбележва спад. Причина за това са намалените продажби за износ в отрасъла. По данни на БНБ износът на енергийни стоки за страните от ОИСР се е понижил с 28% през 2002г. спрямо предходната година, главно поради намаления износ на електроенергия за Турция. Все пак положително развитие за отрасъла е повишената през 2002г. ефективност, измерена чрез съотношението между БДС и брутната продукция, както и продължителното увеличение на производителността в сектора от 1999г. насам, без да е имало голямо съкращаване на заетост.

Въпреки че добавената стойност в добивната промишленост намалява с 1.3% през 2002г., за пръв път през последните години продажбите в отрасъла отчитат увеличение. Изключение прави

само добивът на въглища поради липсата на достатъчно инвестиции за обновяване на производството. Голяма част от мините са приватизирани от РМД-та или неголеми фирми от бранша без достатъчно свободен собствен финанс ресурс. Освен това природният газ е по-евтин източник на енергия и все повече предприятия преминават към използването му. Добивната промишленост като цяло се очертава като неефективен и енергоемък отрасъл. Отношението добивна стойност към брутна продукция почти непрестанно намалява през последните години.

Отраслите с най-значим положителен принос в общите продажби са от преработващата промишленост. При всички тях, с изключение на хранителната промишленост, се отбелязва значителен растеж както на продажбите за износ, така и на вътрешния пазар. Най-голям растеж през 2002г. отбелязват високотехнологичните отрасли - производство на радио-, телевизионна и далекосъобщителна техника (64.1%) и на канцеларска и електронноизчислителна техника (51.6%). Техният дял в общите промишлени продажби обаче е все още досра нисък (1.8%).

Източник: НСИ, АИАП

Промишлени продажби (2002г. спрямо 2001г.)

Реално изменение (%)

Общо

За износ

Отрасли със значим положителен принос в растежа

Машини, оборудване и домакински уреди	17.4	14.3
Радио-, телевизионна и далекосъобщителна техника	64.1	83.3
Облекло, вкл. кожено; обработка на кожухарски кожи	21.0	27.2
Текстил и изделия от текстил, без облекло	27.8	42.0
Хранителни продукти и напитки	3.4	19.6
Продукти от други неметални минерални суровини	10.2	4.4
Дървен материал и изделия от него, без мебели	25.6	35.0

Отрасли със значим отрицателен принос в растежа

Химични продукти	-6.4	-4.2
Тютюневи изделия	-14.4	7.9
Добив на въглища и торф	-7.3	
Издателска и полиграфическа дейност; възпроизвеждане на записани носители	-6.3	25.9
Производство и разпределение на електрическа енергия, газообразни горива и топлинна енергия	-0.8	-6.1

Източник: НСИ, АИАП

Услуги

За четвърта поредна година, секторът на услугите има най-голям принос (3 процентни пункта) към темпа на прираст на БДС. Реалният ръст на БДС в сектора на услугите е 5.1%, като най-много нараства БДС, създадена от предприятията в отрасъла на съобщенията (16.8%). Този отрасъл е най-динамичният сектор на икономиката през последните пет години, което се свързва, както с развитието на сектора на високите технологии, така и с увеличаването на търсенето от страна на крайните потребители на мобилни телефонни и на интернет услуги. Висок е и растежът на БДС, създадена от транспортните услуги (7.5%). Това е обусловено, както от увеличаването на икономическата активност на българските производители, така и от запазването на високите темпове на растеж на туризма в страната.

Въпреки влошената международна конюнктура и намаляването на приходите от международен туризъм в световен мащаб, България се нареди сред водещите дестинации по показател увеличение на записванията за 2002г. По данни на НСИ страната е посетена от 2 992 590 туристи през 2002г. или с 8.6% повече спрямо предходната година. Приходите от международен туризъм в щатски долари по изчисления на БНБ са нараснали с 11.8%. Запазва се положителната тенденция на изпреварващи темпове на растеж на туристите от ЕС (23.3% спрямо 2001г.), като дялт им в общия брой пристигнали туристи се увеличава от 37% на 42%. Стабилен остава и прирастът на туристите от Централна Европа, като техният дял се увеличава от 3% през 2001г. на 5% през 2002г. Рязко намалява броят на почиващите у нас туристи от Русия и Украйна съответно с 24.06% и 43.78%, поради въведения визов режим.

Отличителна характеристика на 2002г. е настъпилото подобрене по отношение на зимния туризъм, който до този момент отбелязваше намаляващи темпове на растеж. Значителен напредък по отношение на инвестициите и решаване на проблемите с инфраструктурата бе постигнат в курорта Боровец, където бяха открити и първите изкуствено заснежени и осветени писти. Нови ску съоръжения и писти бяха изградени също така в зимния курорт Банско.

Нарастват и пътуванията на българите зад граница с цел туризъм, като спрямо 2001г. те са се увеличили с 7.96%. Предпочитани страни са Турция, Македония, Германия и Гърция.

Информационни и комуникационни технологии²

На сегашния етап от развитието на световната икономика, развитието на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) е от изключителна важност за повишаване конкурентоспособността на икономиката и нейния потенциал за растеж.

Докладът „EITO 2003“³ представя оценки за състоянието на отрасъла през последните няколко

² Най-общо секторът на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) обхваща две основни групи - информационни технологии (ИТ) и телекомуникации. Този отрасъл се състои от следните пазарни сегменти:

- ИКТ оборудване - компютърен хардуер, офис оборудване, комуникационно оборудване за крайни потребители и мрежово оборудване;
- Софтуерни продукти - системен и приложен софтуер;
- ИТ услуги;
- Телекомуникационни (преносни) услуги - фиксирани и мобилни телефонни услуги, интернет и он-лайн услуги, услуги по наети линии, услуги чрез кабелна телевизия.

³ Оценки за развитието на пазара на ИКТ в Европа се правят от редица организации, сред които за най-достоверни могат да се приемат тези на Европейската обсерватория за информационни технологии (European Information Technology Observatory, EITO). Тя публикува ежегодно доклад с детайлна информация за европейските страни, както и изследвания за развитието на индустрията в световен мащаб.

години, а така също и прогнози за 2003г. Той е изгответен в сътрудничество с анализаторската компания International Data Corporation (IDC), представена у нас от „IDG - България“.

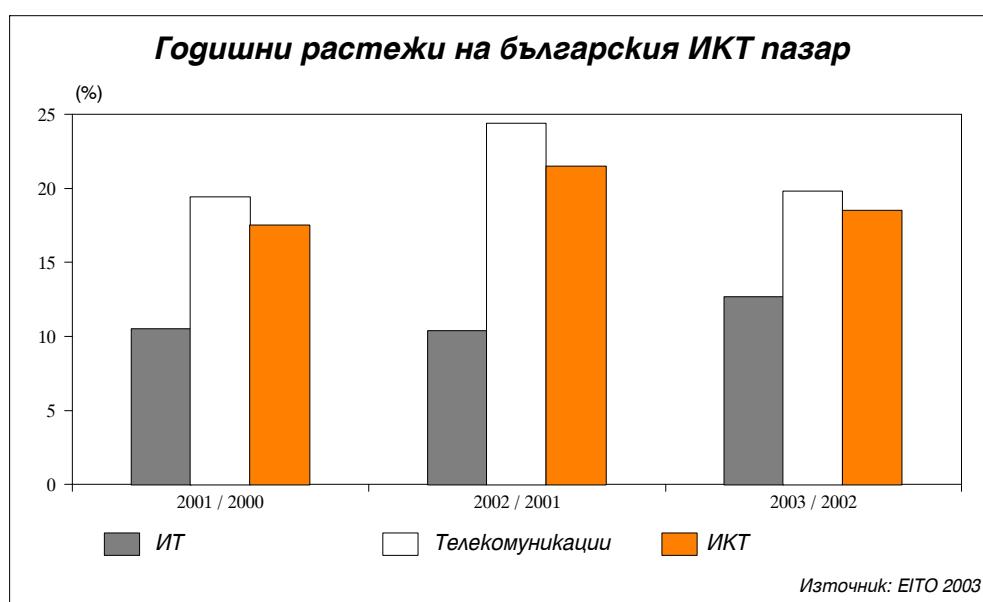
Българският пазар на ИКТ, 2000 - 2003г.

България	<i>Стойност, млн. евро</i>				<i>Годишен растеж</i>		
	2000	2001	2002	2003	2001/2000	2002/2001	2003/2002
<i>Сървърни системи</i>	26	25	29	36	-4.8	17.4	24.0
<i>Работни станции</i>	0	0	0	0	-15.8	-12.5	-14.3
<i>Персонални компютри</i>	65	72	74	84	10.1	2.5	14.6
<i>Компютърни периферни устройства и аксесоари</i>	25	27	29	30	8.0	7.0	4.1
Компютърен хардуер	116	124	132	151	6.2	6.4	14.3
<i>Копирни апарати</i>	7	5	5	6	-28.6	16.8	7.2
<i>Друго офис оборудване</i>	12	12	13	15	5.6	7.8	9.1
Офис оборудване	18	17	19	20	-6.7	10.3	8.5
<i>Мобилни телефонни апарати</i>	39	55	57	59	41.7	3.5	2.7
<i>Друго комуникационно оборудване за крайни потребители</i>	22	25	26	26	11.2	2.7	1.2
Комуникационно оборудване за крайни потребители	61	80	83	85	30.6	3.2	2.2
<i>Мрежови хардуер</i>	11	13	14	15	14.5	13.2	8.7
<i>Телефонни централи, ключови системи и мрежови превключватели</i>	73	76	71	68	4.3	-6.6	-3.4
<i>Радио мобилна инфраструктура</i>	91	174	233	284	91.4	34.3	21.8
<i>Пакетни превключватели и маршрутизатори</i>	21	25	28	29	19.1	12.1	5.1
<i>Друго мрежово оборудване</i>	33	40	44	49	21.3	9.5	10.9
Мрежово оборудване	228	327	390	446	43.2	19.3	14.3
ИКТ оборудване, общо	424	548	623	701	29.1	13.7	12.5
<i>Системен софтуер</i>	12	14	16	18	14.4	11.8	12.7
<i>Приложен софтуер</i>	18	21	26	31	15.7	23.9	19.7
Софтуерни продукти	30	35	41	48	15.2	19.0	17.0
ИТ услуги	43	51	57	65	16.6	13.3	12.7
<i>Телефонни услуги*</i>	330	358	376	396	8.5	5.0	5.4
<i>Мобилни телефонни услуги</i>	288	321	505	692	11.6	57.1	37.0
<i>Услуги по наети линии</i>	27	32	37	42	17.9	17.3	14.1
<i>Услуги по кабелна телевизия</i>	47	54	60	68	14.2	10.2	14.8
Телекомуникационни (преносни) услуги	693	765	978	1 199	10.5	27.8	22.6
ИКТ	1 191	1 399	1 700	2 013	17.5	21.5	18.5
ИТ	257	284	313	353	10.5	10.4	12.7
Телекомуникации	934	1 115	1 386	1 660	19.4	24.4	19.8

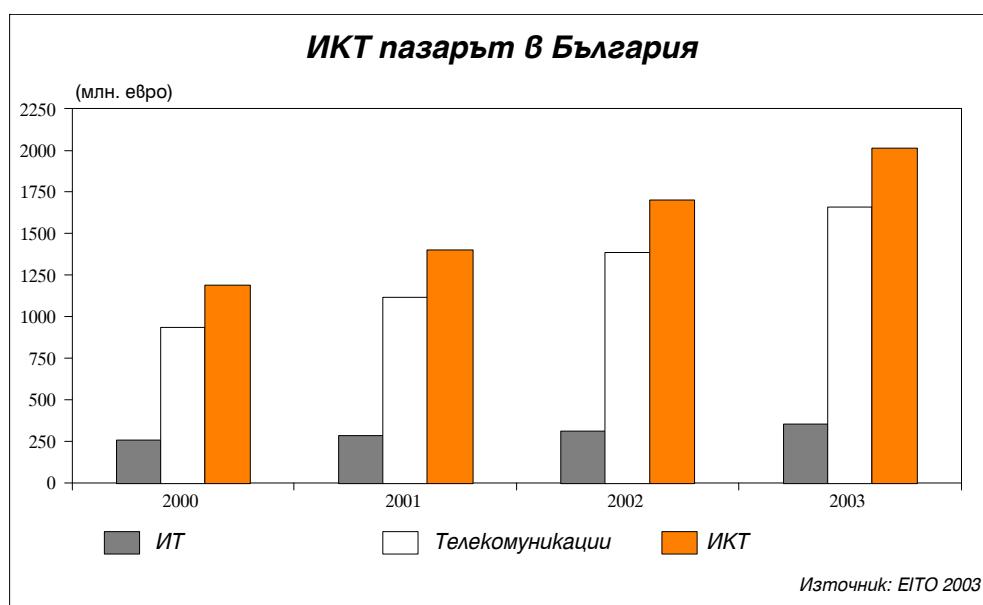
* Включват интернет и он-лайн услуги

Източник: EITO 2003

Според данните на ЕИТО българската индустрия на ИКТ се развива изключително бързо през последните няколко години и се очаква да запази високите си темпове и в близко бъдеще. Камо цяло пазарът е реализирал годишни растежи от 17.5% през 2001 г. и 21.5% през 2002 г. От особено значение е факта, че през тези две години секторът на ИКТ в световен мащаб е в криза, като годишните растежи намаляват до 2.8% (2001 г.) и 1.2% (2002 г.). За Западна Европа изменението през 2002 г. е евва 0.2%. Прогнозата за България през 2003 г. е за растеж от 18.5% на годишна база, за Западна Европа е 2.5%, а в глобален мащаб - 4.5%.

е оценен на 313 млн. евро. Най-голямо увеличение имат подгрупите приложен софтуер (23.9%) и сървъри (17.4%). При телекомуникациите нарастването е с 24.4% и в абсолютна стойност достига до 1 386 млн. евро. Най-бързо през годината се развиват мобилните телефонни услуги (57.1%) и оборудването за мобилна комуникация (34.3%). Това е резултат от разрасзването на втория GSM оператор у нас Globul, засилването на пазарното му присъствие и изострянето на конкуренцията в този сегмент.

През 2002 г. отрасът на ИКТ у нас е оценен на 1.7 млрд. евро. На 80% от този пазар се генерира в сферата на телекомуникациите, като според доклада на ЕИТО в бъдеще делът им ще продължава плавно да нараства.

ИТ секторът отбелая ръст от 10.4% през 2002 г., като в абсолютна стойност той

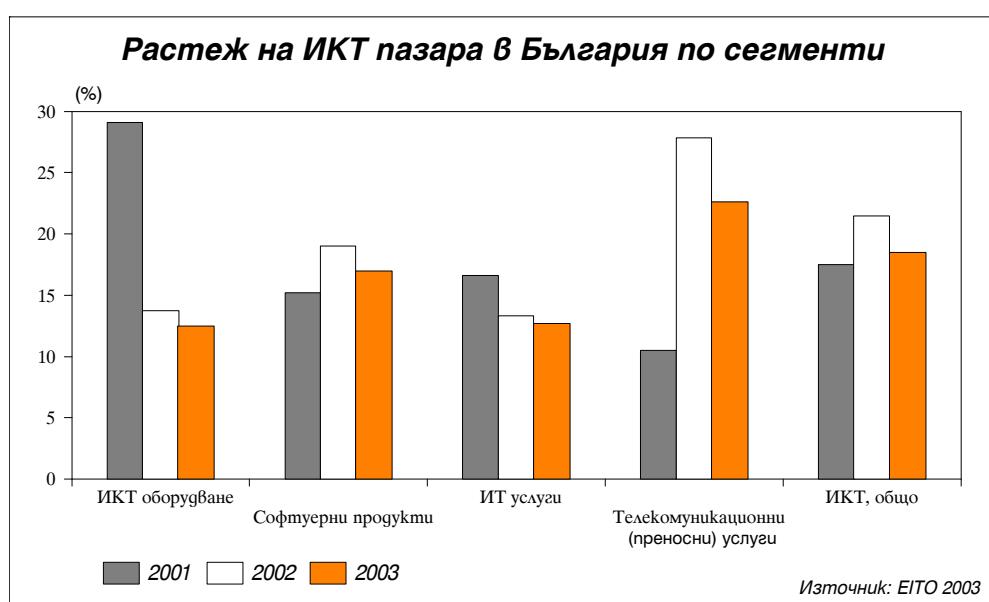
на международно ниво на агрегация най-голям растеж през 2002 г. е реализиран в групите телекомуникационни услуги (27.8%), мрежово оборудване (19.3%) и софтуерни продукти (19.0%). В нико един от сегментите няма пазарен спад, но нарастването е най-слабо при комуникационно оборудване за крайни потребители (3.2%) и

компютърен хардуер (6.4%). В резултат на тези процеси се повишава дялът на телекомуникационните услуги в общия пазар на ИКТ, докато при всички останали групи има слабо понижение.

При проследяване на растежите на отделните групи в динамика се вижда, че през 2001г. най-бързо е нараснало ИКТ оборудването (29.1%) и по-специално мрежовото оборудване (43.2%) и комуникационното оборудване за крайни потребители (30.6%). Оценките за 2002г. и прогнозите за 2003г. са за най-голям ръст на телекомуникационните услуги - с 27.8% и 22.6% за съответните години.

Въпреки че ИКТ сектора у нас бързо се разрасна през последните години, показателят ИТ разходи на глава от населението в България е все още далеч от стойностите му в останалите страни от Централна и Източна

Европа ИТ разходите на човек от населението в България през 2002г. са 37 евро, а за страните от ЦИЕ най-високи са в Словения - 257 евро. Осреднената стойност на показателя за страните от ЕС е 755 евро на човек. ☺

І ДЕЕТ АЕАІ ЕА 3

Държавна политика на пазара на труда

Намаляването на броя на безработните е резултат и от активната намеса на държавата на пазара на труда. Поради негативните тенденции в структурните характеристики на трудовия пазар, наблюдавани през последните години (превес на предлагането над търсенето на работна сила, несъответствие между квалификацията на безработните и потребностите на преструктуриращата се икономика от квалифицирани специалисти, неблагоприятна възрастова и образователна структура на безработните, голям дял на безработните от групите в неравностойно положение и големи регионални различия), социалното министерство разработи и осъществи различни активни програми и мерки.

От 01.01.2002г. влезе в сила Законът за насърчаване на заетостта. Той укрепи административната и финансова основа за изпълнение на активната политика в областта на трудовия пазар. Освен това започна процес на реформиране на системата за социално подпомагане и се приеха редица промени в нормативната ѝ уредба. Средствата за изплащане на обезщетения за безработица бяха отделени от тези за финансиране на активните мероприятия на АЗ, а самите програми и мерки за насърчаване на заетостта се обезпечават от държавния бюджет. По този начин се осигури мякното по-устойчиво финансиране. Като имаме предвид, че бюджетните ограничения в страната налагат ограничения и върху финансирането на активните програми и мерки, можем да кажем, че резултатът от активната политика е постигането на по-добро разпределение между наличните средства за програми и тези, насочени към стимулиране на работодателите да разкриват нови работни места.

Промяната в политиката на пазара на труда през 2002г. се изразява в преход от пасивна социална защита на безработните към осигуряване на трудова заетост и подходящо квалификационно обучение. Започна да се прилага гиференциран подход към различните социални групи в съответствие с конкретните им потребности, като целта е подобряване ефективността на разходите в посока по-целенасоченото им разпределение. Мерките за насърчаване на заетостта през годината са насочени приоритетно към рисковите групи, а също така и към повишаване гъвкавостта и адаптивността на трудовия пазар.

Според АЗ безработните лица, постъпили на работа през 2002г., са с 20% повече спрямо 2001г. Това се дължи на активизирането на програмите и мерките за заетост през ноември и декември. Общо в програми и мерки за насърчаване на заетостта през годината нововключените безработни са 108 200, с 25.5% повече в сравнение с 2001г. Преобладават устроението на работа по програми, които са се увеличили с 25.9% на годишна база. През първата половина на 2002г. броят на участниците в активни програми и мерки на пазара на труда намаля най-вече поради префинирането на приоритетите в политиката на пазара на труда. От втората половина на годината нововключените в програми и мерки са над 3 пъти повече в сравнение с първата половина и над 2 пъти

повече в сравнение със същия период на 2001г. През този период стартираха нови програми за субсидирана заетост, от които най-масовна е НП „*От социални помощи към осигуряване на заетост*“, която започна пилотно през септември в няколко общини, а през ноември се реализира в национален мащаб. Тя е насочена преди всичко към дългосрочно безработни лица с продължителност на регистрацията в бюрата по труда над 1 г. Проблемът с дългосрочно безработните в страната е един от най-съществените, тъй като преобладаващата част от тези хора са без специалност и с ниска степен на образование. Това ограничава възможностите им за намиране на работа. Поради това престой без работа голяма част от тях губят своите умения и трудови навици и допълнително влошават своята конкурентоспособност на пазара на труда. Броят на нововключените безработни в програмата „*От социални помощи към осигуряване на заетост*“ възлиза на 62.3% от всички включени в програми лица. Това допринасе за рязкото намаляване на безработните през последните два месеца на 2002г. Според данните на АЗ дълготрайно безработните през декември намаляват със 7.7% спрямо декември 2001г. Очакванията за 2003г. са тази тенденция да се запази, тъй като програмата ще се прилага постоянно през следващата година.

Трябва да отбележим, че програмите за субсидирана заетост са успешни за временно разрешаване на проблема с безработицата, но приложението им трябва да бъде съпровождано с политика за насърчаване разкриването на нови работни места и създаването на устойчива заетост.

Важно е политиката на правителството да създава стимули за бизнеса, целящи насърчаване на инвестициите в райони с безработица, по-висока от средната за страната, както и чрез стимули за разкриване на работни места, като се очаква през следващата година те да имат по-голямо приложение посредством предвидените изменения в ЗКПО и ЗНЗ.

През годината се наблюдава повишен интерес на работодателите към мерките на МТСП по отношение стимулите да наемат безработни. През 2002г. са били устроени 19 385 души по различните мерки за насърчаване на заетостта на конкретни целеви групи безработни, докато през 2001г. броят на устроените лица е бил 15 687 души. С най-добра реализация са мерките за наемане на безработни младежи до 29 г. и тези за наемане на безработни на непълно работно време. Положителна е нагласата на работодателите да наемат младежи, тъй като основният проблем при тях е дългият преход от завършване на образование към трудова заетост поради липса на професионален опит.

Увеличава се и активността на програмите за обучение, които имат голямо значение за повишаване гъвкавостта на трудовия пазар чрез повишаването квалификацията на безработните в съответствие с търсения. Безработните, завършили курсове за придобиване на професионална квалификация или преминали мотивационно обучение, са 19 461 души и са със 7.5% повече в сравнение с предходната година. Делът им в общия брой безработни все още е твърде малък. Инвестирането в квалификация е необходимо условие в една пазарна икономика, за да може работната сила да бъде конкурентоспособна и лесно да се адаптира към променящите се условия. Образователното и квалификационното усъвършенстване оказва влияние върху избора на кадрите от работодателите и реализацията на безработните, а оттук - и върху равнището на безработица. Положителна насока в активната политика през следващата година е поставянето на акцент върху квалификационните програми и разширяване на техния обхват, което предполага

и осигуряване на повече ресурси. Успоредно с това е необходимо и оценяване на ефективността от прилаганите активни програми и мерки на пазара на труда. Така ще се постигне ефективно разпределение на бюджетните средства за едновременно стимулиране на търсенето и предлагането на работна сила в условията на съгласуваност между икономическата, социалната и финансова политики.

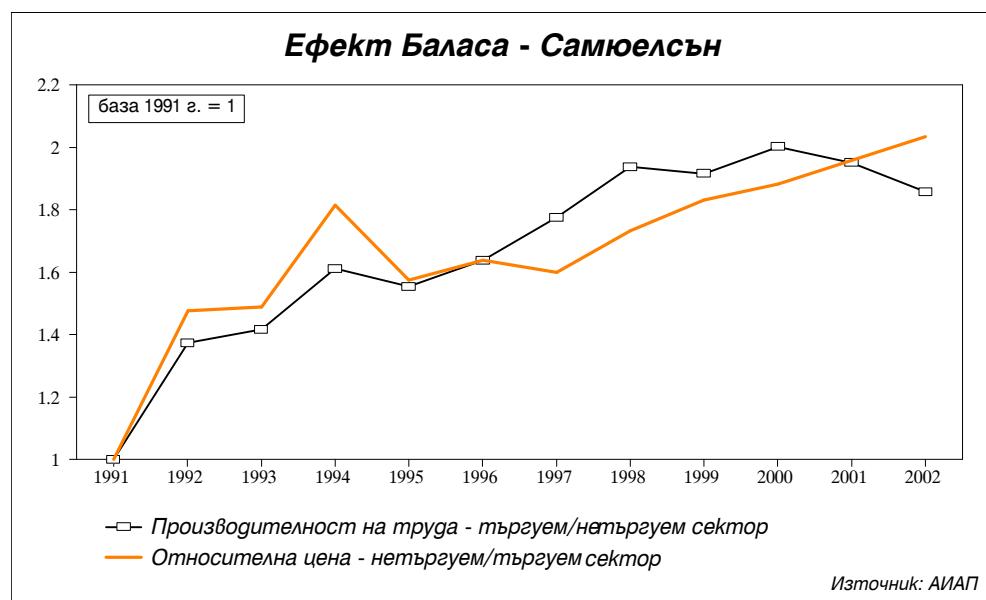
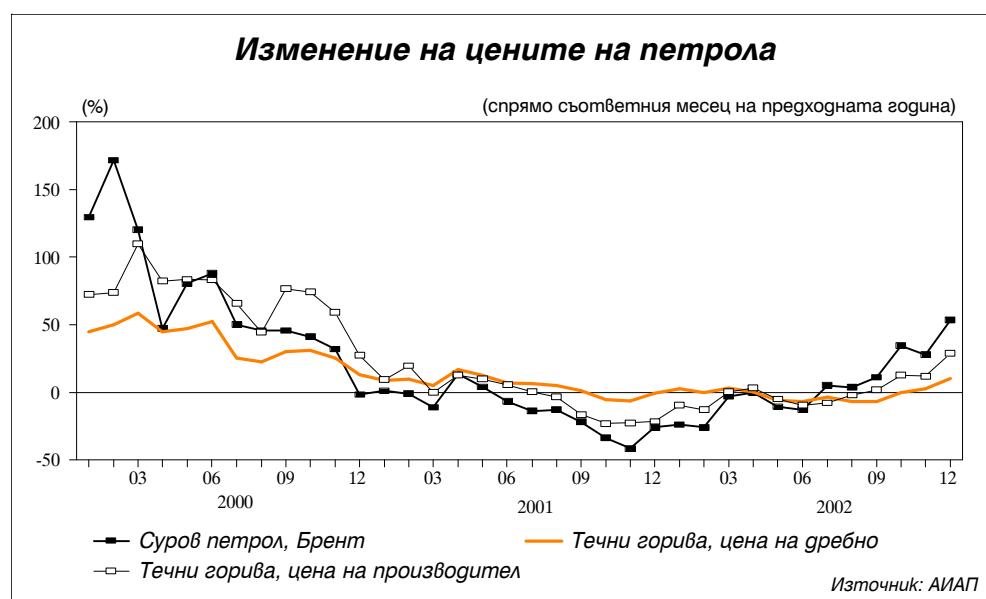
Положителна тенденция през 2002г. е нарастването на търсенето на работна сила на трудовия пазар. Въпреки влиянието на активните програми върху обема на търсене през ноември и декември, като цяло през годината се наблюдава оживление на първичния пазар на труда спрямо 2001г., когто се дължи изцяло на частния сектор. От реалния сектор са заявени 107 хил. работни места, с 9.5% повече в сравнение с предходната година. Така делят на частните работодатели в създаването на работни места нараства до 70.6% (при 65.1% през 2001г.). О

І ДЕДЕАЛІ ӘД 4

Външни фактори и ефект Баласа-Самюелсън в България

През 2002г. външните фактори за изменението на цените в страната - международните цени на петрола и валутния курс USD/Euro се изменяха в противоположни посоки. Щатският долар поевтиняваше спрямо еврото почти през цялата година. Спадът в курса на щатския долар (с 12.2% в края на годината) имаше задържащо влияние за покачването на общото равнище на цените. В същото време се покачваха международните цени на петрола. Международната цена на сировия нефт - Брент поскъпна с 53.3% в долларово изражение. Общото поскъпване на цените на производител в края на 2002г. е 6.3%, като 3.3 процентни пункта се дължат на рафинираните нефтопродукти, чиито цени се повишиха с 28.7%. Цените на дребно на течните горива поскъпнаха с 10.4%. В крайна сметка, поевтиняването на щатския долар компенсира до известна степен поскъпването на цената на сировия петрол. Динамиката на цените на производител на течните горива в страната е близо до тази на международната цена на сировия нефт, отколкото динамиката на потребителските цени. Това е очаквано поведение на цените на производител, тъй като те трябва да са по-гъвкави към промените в международните цени.

При потребителските цени поскъпването при нехранителните

стоки и услугите (без позициите с контролирани цени и без енергийните стоки в тях) се изчислява съответно на 0.4 и 2.7% в края на годината и съответно 1.2 и 4.2% средногодишно. От последните две числа може да се изчисли относителната цена на пазарните услуги (нетъргуеми) към пазарните нехранителни стоки (търгуеми стоки). Това съотношение през 2002 спрямо 2001 г. е 3%. Според хипотезата на Баласа-Самюелсън (БС) тази относителна цена се обяснява с отношението на нарастването на производителността в търгуемия спрямо нетъргуемия сектор. От данните за БДС¹ относителната цена на услугите спрямо индустрията е 2.6%, но темпът на нарастване на производителността на труда в индустрията се очертава да бъде по-нисък от този в услугите. Последното показва, че за разлика от предходните години, ефектът БС няма принос към инфлацията през 2002 г. ◦

¹ Изчисленията са направени с прогнозни данни за 2002 г.

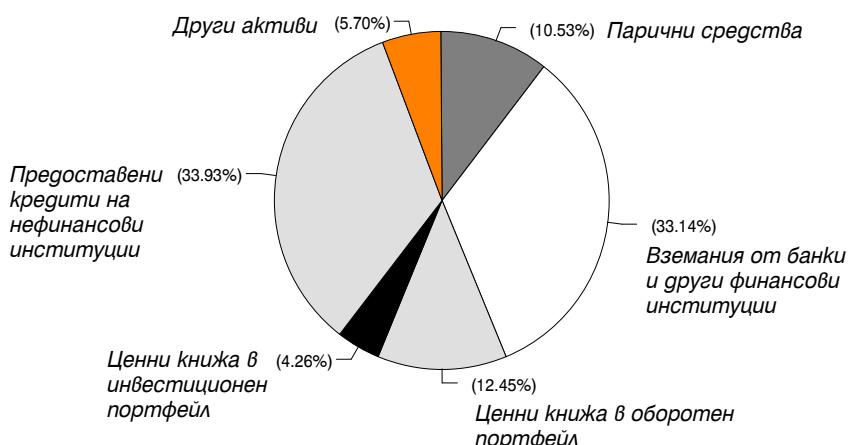
І ДЕДЕАЛ АА 5

Структура на активите на търговските банки

През 2002г. продължава започналата през втората половина на 2001г. промяна в структурата на активите на търговските банки, изразяваща се в увеличаване на дела на кредитите за нефинансови институции и други клиенти (с 7.5 процентни пункта спрямо края на 2001г. до 41.4% от общите активи) за сметка на понижаване на относителното тегло на вземанията от банки и други финансово институции (с 9 процентни пункта спрямо края на 2001г. до 24.1% от общите активи).

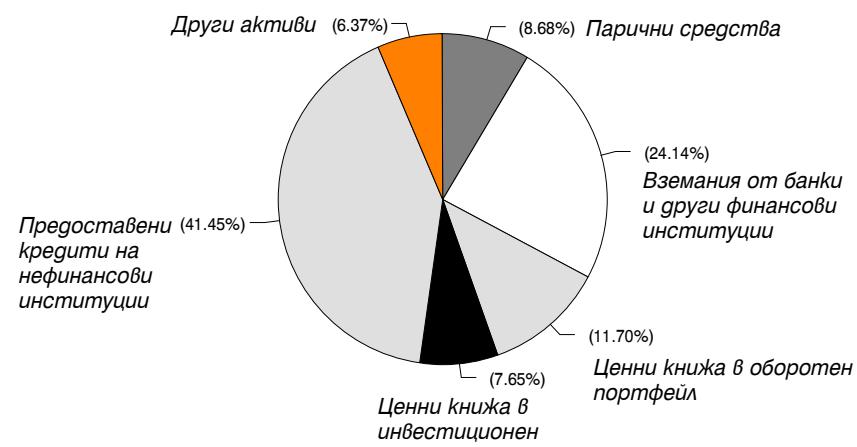
Друга промяна в структурата на активите на търговските банки през 2002г. е увеличението на дела на ценните книжа в инвестиционен портфейл (с 3.4 процентни пункта спрямо края 2002г. до 7.6%) във връзка най-вече с инвестиции в дългосрочни ценни книжа, емитирани от българското правителство на международните финансово пазари. Относителното тегло на ценните книжа в оборотен портфейл се понижи незначително спрямо края на предходната година (с 0.7 процентни пункта до 11.7%). Делът на паричните средства се понижи с 1.9 процентни пункта спрямо края на декември 2001г., когато

Структура на активите на търговските банки към 31.12.2001 г.

Източник: БНБ

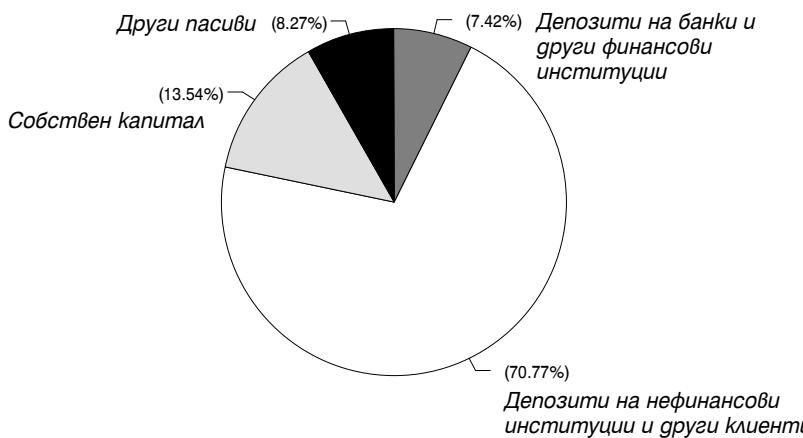
Структура на активите на търговските банки към 31.12.2002 г.

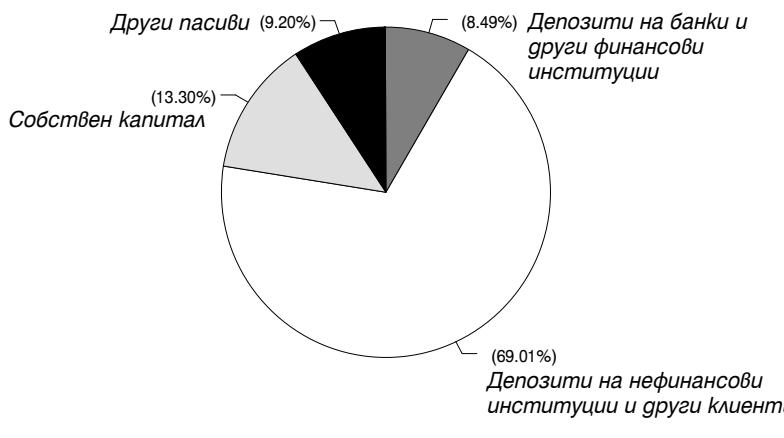
Източник: БНБ

неговото сравнително високо равнище се свързваше с въвеждането в обращение на евробанкнотите.

Структура на пасивите на търговските банки към 31.12.2001 г.

Структура на пасивите на търговските банки към 31.12.2002 г.

През 2002г. не настъпиха съществени изменения в структурата на пасивната страна на баланса на търговските банки. Най-голяма промяна има при деля на депозитите на нефинансови институции и други клиенти - намаление с 1.8 процента пункта до 69% - Въпреки значителното номинално увеличение на тези депозити (с 16.2% или 1 398.2 млн. лв.). Понижението на относителното тегло на най-важния компонент на пасивите е за сметка покачването на деля на депозитите от банки и други финансово институции (с 1.1 процентни пункта до 8.5%) и на другите пасиви (с около 1 процентен пункт до 9.2%). Тази промяна се свърз-

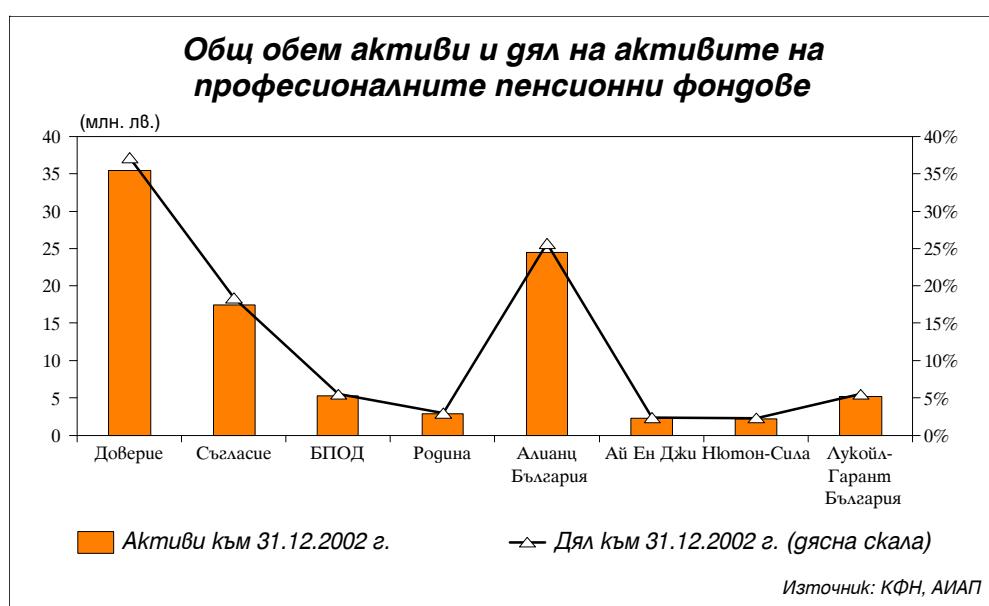
ва с активизирането на паричния пазар през годината, както и с получаването на парични ресурси (кредитни линии) от чуждестранни банки за кредитирането на предприятия в страната. Делят на собствения капитал на банките се понижки незначително спрямо края на 2001г. (с 0.2 процентни пункта до 13.3%).

І ДЕЕГАДІ ЕА 6

Пенсионноосигурителен пазар

В пенсионноосигурителната система функционират осем дружества със съответните професионални, универсални и доброволни пенсионни фондове. В края на 2002г. броят на осигурените лица в професионалните пенсионни фондове достигна 155.2 хил. души, като броят на осигурените е нараснал със 7% в сравнение с края на 2001г. Акумулираните активи на фондовете нараснаха с 84.8% спрямо края на миналата година и достигнаха 95.2 млн.лв. Концентрацията е търгре висока и остава почти непроменена. Четирите най-големи фонда¹ управляват 86.9% от активите (86.3%² в края на 2001г.). Акционерите на пенсионноосигурителното дружество „Българско пенсионноосигурително дружество“ взеха решение за влигане в пенсионноосигурителната компания „Доверие“, което се отнася и за трите фонда, управявани от дружеството. Това ще повлияе върху концентрацията в сектора през 2003г.

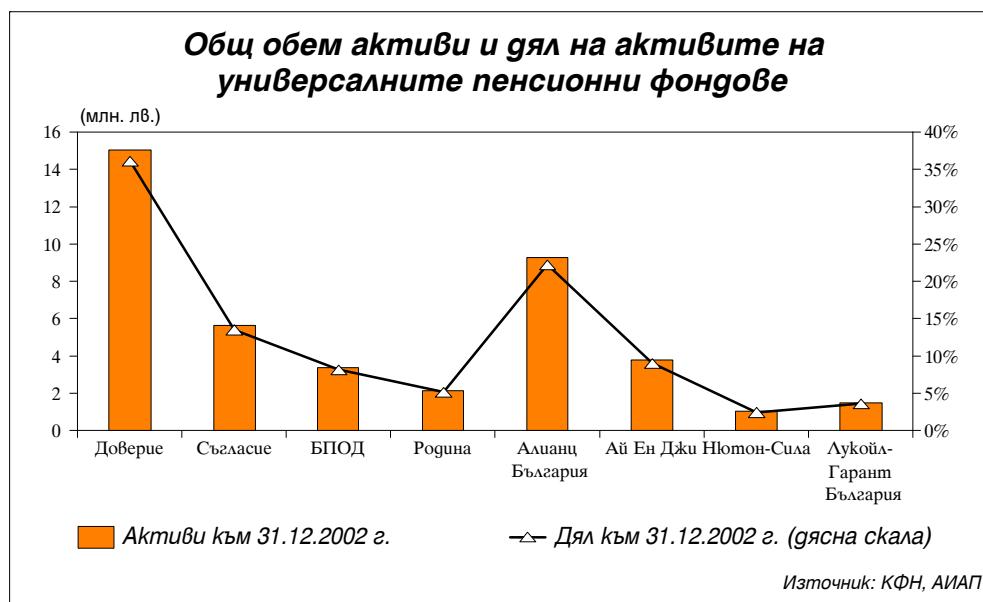
През 2002г. структурата на инвестиционния портфейл на професионалните пенсионни фондове се промени. В края на 2002г. основната част от инвестициите на професионалните пенсионни фондове са инвестирани в ДЦК (69.3% срещу 58.6% в края на 2001г.) и банкови депозити (22.6% срещу 37.3% в края на 2001г.).

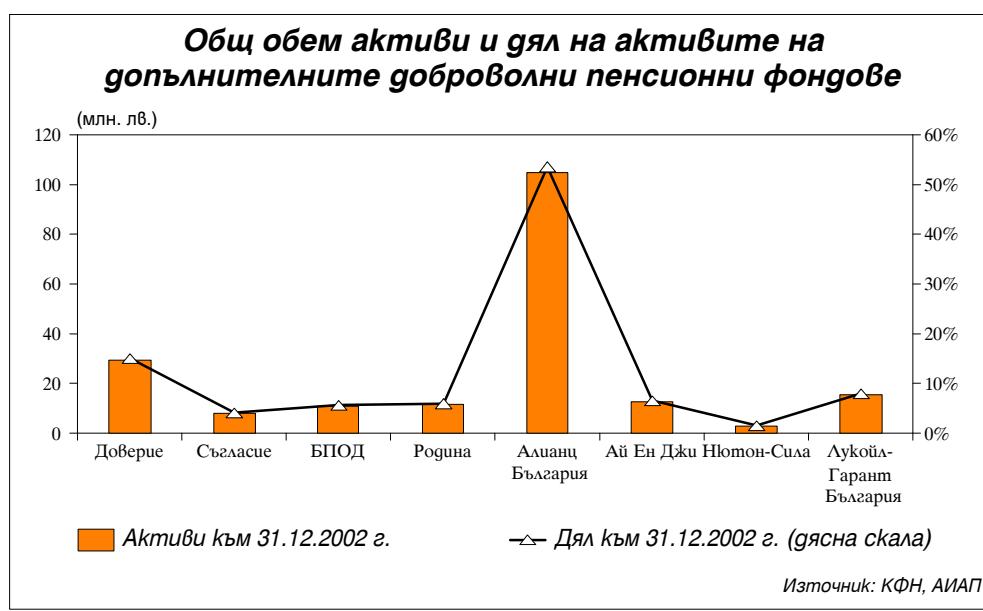
Прави впечатление, че делят на инвестициите в ценни книжа, приети за търговия на регулираните пазари на ценни книжа нараства значително - с 5.8 процентни пункта и достига до 6.4% в края на 2002г. Развитието на капиталовия пазар и нарастващата му роля в преразпределението на свободните ресурси в икономиката е причина за нарастващите инвестиции на институционалните инвеститори в инструменти, търгувани на фондовата борса. През 2002г. на Българска фондова борса (БФБ) се търгуваха акции на атрактивни дружества, които привлякоха инвеститорски интерес. Професионалните фондове направиха и първите инвестиции в чужбина (0.02% от инвестициите в края на 2002г.). Все още фондовете не са се възползвали от възможнос-

¹ ППФ „Доверие“, ЗППФ „Алианс България“, ППФ „Съгласие“ и „Българско пенсионноосигурително дружество“ ППФ.
² ППФ „Доверие“, ЗППФ „Алианс България“, ППФ „Съгласие“ и „Лукойл-Гарант България“ ППФ.

тма да инвестират до 10% от средствата в чужбина, но причината не е липсата на ясна нормативна уредба³. По-скоро това се дължи на недостатъчния опит на пенсионните фондове, а също така и на забавянето на развитието на световната икономика и спада на международните лихвени проценти.

В края на 2002г. в универсалните пенсионни фондове се осигуряват 1.16 млн. души. Активите, акумулирани от тези пенсионни фондове, са в размер на 41.7 млн. лв. (10.77 млн. лв. в края на юни 2002г.), от които 80.8% се управляват от четирите най-големи фонда. Средствата са инвестирани предимно в ДЦК (78.7%) и банкови депозити (17%).

В доброволните пенсионни фондове към края на 2002г. броят на осигурените лица е 484 хил. души и нараства със 7.5%. Примеждваните активи в края на годината се увеличават с 44.4%, достигайки 195.5 млн. лв. Концентрацията в сектора намалява незначително и все още е висока. Четирите най-

големи доброволни фонда притежават 82.9% от всички активи.

Структурата на инвестиционния портфейл на пенсионните фондове не се промени съществено през 2002г. От общата сума на инвестираният средства 54.2% са вложени в ДЦК (44.4% в края на 2001г.) и 32.6% в банкови депозити (38.2% в края на 2001г.). Намалението дял на банковите депозити в инвестиционния портфейл на пенсионните фондове е за сметка на увеличения дял на инвестициите в ипотечни облигации (6.8% към края на 2002г. срещу 4.5% към края на миналата

³ На 14.06.2002г. бе приета Наредба №4 за реда за инвестиране извън страната на активите на пенсионноосигурителните дружества и на фондовете за допълнително пенсионно осигуряване.

година). През 2002г. продължи издаването на ипотечни облигации от търговските банки, което се свързва и с кредитната експанзия на банките през изминалата година. Ипотечните облигации са подходящ финансово инструмент за институционалните инвеститори предвид сравнително високата доходност, която те носят.

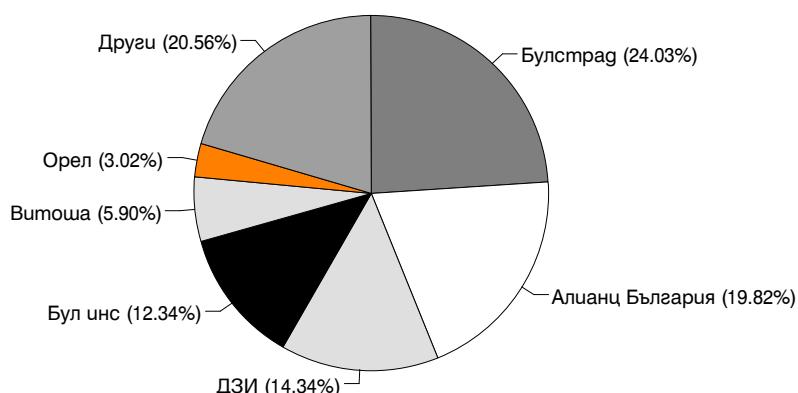
Размерът на акумулираните средства в пенсионните фондове все още не е твърде голям и има подходящи възможности за инвестиране на средствата във финансови инструменти. Въпреки ниските бюджетни дефицити през последните години, правителството еmittира достатъчно ДЦК, с които могат да се задоволят потребностите на инвеститорите от този род финансово инструменти. В бъдеще обаче се очаква пенсионните фондове да акумулират значителни по обем средства, които няма да могат да бъдат посрещнати от съответния обем финансово инструменти. Това е една и от причините, поради които се поставя въпросът да се предостави по-голяма свобода на фондовете да инвестирам на чуждите финансово пазари и на местния капиталов пазар, като се премахне високото процентно ограничение за инвестиции в ДЦК. О

І ДЕЕТ АЕАІ ЕА 7

Застрахователен пазар

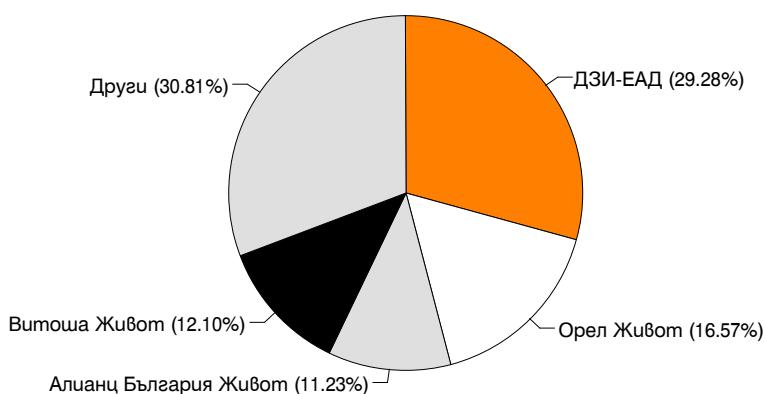
Концентрацията в общозастрахователния бранш продължава да бъде висока и през 2002г. В края на третото тримесечие на 2002г. четирите най-големи дружества - „Булстраг“, „Алианц България“, „ДЗИ“ и „Бул Инс“ притежават 70.5% от премийният приход срещу 72.4% в края на същия период на миналата година. Индексът на Херфиндал, изчислен по отношение на брутния премиен приход, също показва увеличение на конкуренцията в общозастрахователния бранш (0.14 в края на деветмесечието на 2002г. срещу 0.15 за същия период на 2001г.). През 2002г. се поставя началото на едно преразпределение и промяна на пазарните позиции на застрахователните дружества. По-значително изменение на пазарния дял се наблюдава при „ДЗИ“, което, от своя страна, е свързано с приватизацията на застрахователното дружество в края на 2002г. С приватизацията на последните две държавни застрахователни дружества - „ДЗИ“ и „Армеец“ застрахователният пазар премина в ръцете на частния сектор.

Брутен премиен приход в общото застраховане към 30.09.2002 г.

Източник: Комисия за финансово надзор

Брутен премиен приход в животозастраховането към 30.09.2002 г.

Източник: Комисия за финансово надзор

По-съществена промяна в концентрацията се наблюдава в животозастрахователния бранш. Кофициентът на концентрация в края на деветмесечието на 2002г. достигна 69.2% срещу 87.2% за същия период на 2001г. Индексът на Херфиндал също показва значител-

ното засилване на конкуренцията в бранша, като от 0.26 достигна 0.16 в края на септември 2002г.

През 2002г. настъпиха промени в Закона за застраховането, предвид хармонизацията на нормативната уредба в областта на застраховането с тази на ЕС. Измени се разпоредбата в закона, засягаща инвестирането на застрахователните резерви на застрахователните групества. Финансовите инструменти, в които могат да инвестират застрахователните групества, са изрично определени, като промяна в кръга на разрешените инструменти няма, но се промени регламентът за съотношението, в което трябва да се инвестират застрахователните резерви. Ипотечните облигации в инвестиционния портфейл не трябва да надвишават 25% и в същото време не могат да се инвестират повече от 15% в ипотечни облигации на една банка. Обемът на ипотечните облигации, издадени през 2002г., продължи да нараства, с което се осигуряват инвестиционни възможности в по-дългосрочни инструменти за застрахователните групества и пенсийните фондове.

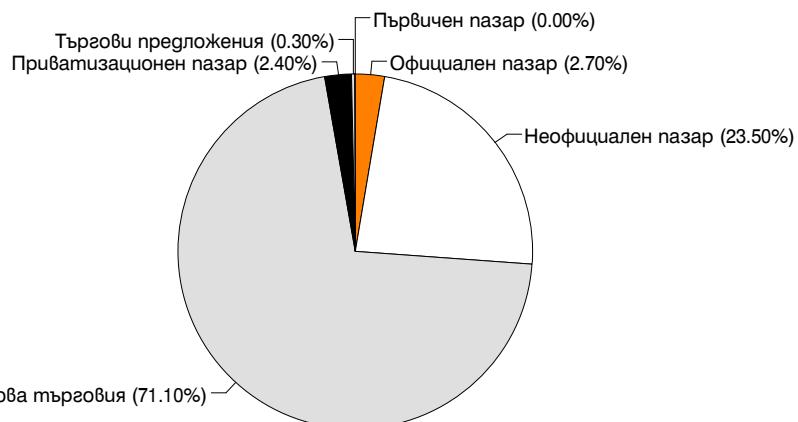
Обемът на инвестираните застрахователни резерви в животозастрахователния бранш се увеличи с 25.5% в края на септември 2002г. в сравнение със същия период на 2001г., като основната причина за това е значителното нарастване на събрания премиен приход от застрахователните компании. В структурата на инвестициите на застрахователните резерви на животозастрахователните групества настъпиха съществени промени, като се увеличи значително дялът на заемите спрям застраховка „Живот“ (с 14.5 процентни пункта до 18.3% към края на септември 2002г.) и се намали дялът на депозитите във финансово институции (с 10.2 процентни пункта до 9% към края на септември 2002г.). Причината за промяната в структурата се дължи на сключването на значителен брой краткосрочни животозастраховки. Застрахователите в общозастрахователния бранш продължават да инвестират застрахователните резерви предимно в ДЦК (38.3% към края на септември 2002г.) и банкови депозити (50.8% към края на септември 2002г.). ◎

І ДЕЕТ АЕАІ ЕА 8

Капиталов пазар

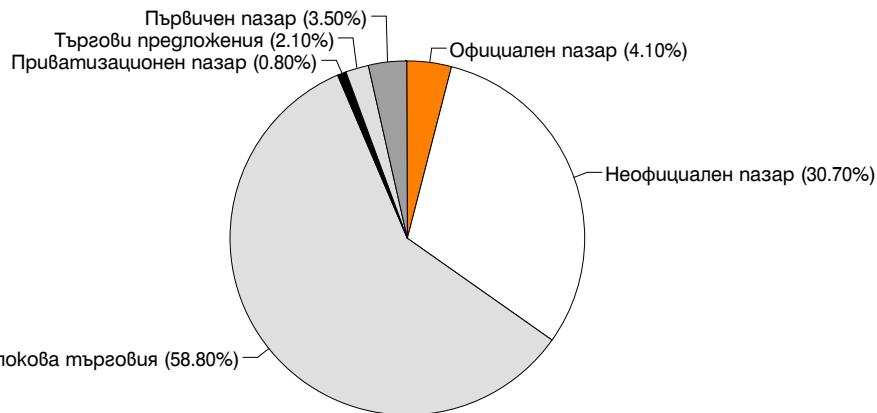
През 2002г. оборотът на БФБ нарасна с 158.3% спрямо 2001г., достигайки 416.1¹ млн. лв. Отново по-голяма част от сделките на фондовия пазар са сключени на *блоковия сегмент* на борсата. Оборотът от блокови сделки през 2002г. възлиза на 244.8 млн. лв. или се е увеличил със 113.8% в сравнение с 2001г.

Структура на реализирания оборот на БФБ през 2001 г.

Източник: Българска фондова борса - София

Структура на реализирания оборот на БФБ през 2002 г.

Източник: Българска фондова борса - София

Въпреки значителното нарастване на оборота на този пазарен сегмент, дялот на блоковата търговия от общата търговия на БФБ намалява до 58.8% в края на 2002г. (71.3% в края на 2001г.).

През 2002г. стартира търговията с *компенсаторни инструменти*² на БФБ, като за целта бе създаден отделен пазарен сегмент на фондовата борса - „Пазар на компенсаторни инструменти“. Бе прием и нов Закон за сделките с компенсаторни инструменти. От септември 2002г. тези инструменти се търгуват само на БФБ, за да се създава прозрачност и публичност при сделките с тези инструменти, как-

¹ Вкл.чен е оборотът на всички пазарни сегменти, вкл. този от отправени търгови предложения.

² Според чл.2 от Закона за сделките с компенсаторни инструменти, компенсаторните инструменти са компенсаторните записи и жилищните компенсаторни записи по Закона за обезщетяване на собственици на одържавени имоти, както и поименните компенсационни бонове по Закона за собствеността и ползванието на земеделските земи и по Закона за възстановяване на собствеността върху горите и зелените от горския фонд.

то и га се осигури справедливо приключване на процеса на обезщетяване на гражданите, получили компенсаторни инструменти. Тези финансови инструменти привлякоха инвеститорския интерес още с въвеждането им на фондовата борса. Причина за повишения интерес е възможността за използването им като непарични платежни средства при приватизацията на държавни предприятия. Компенсаторните инструменти имаха съществен принос в оборота на БФБ. През 2002г. 21.1 млн. лв. или 8.6% от блоковата търговия се дължи на реализирания оборот на пазара на компенсаторни инструменти. Още по-голям е приносът на компенсаторните инструменти в оборота от извънблокова търговия (40.8 млн. лв. или 28.2% от общия обем при нормална търговия³).

Оборотът от извънблокови сделки през 2002г. нараства значително (241.9% спрямо 2001г.), като темпът на прираст е изпреварващ в сравнение с този на блоковия сегмент. Съществено се повиши и дялът на нормалната търговия от общата търговия (34.7% спрещу 26.2% през 2001г.).

Важно е да се отбележи, че на всички пазарни сегменти при извънблоковата търговия се наблюдава съществен растеж. Оборотът на *официалния пазар на акции и облигации* през 2002г. дистигна 16.9 млн. лв. спрещу 4.4 млн. лв. през предходната година. Най-голям принос за същественото нарастване на търговията има реализираният оборот на пазарния сегмент на акции „С“, който се увеличи за една година повече от три пъти (с 10 млн. лв. и дистигна до 11.4 млн. лв. през 2002г.). През март 2002г. на този пазарен сегмент бяха извършени няколко сделки с акциите на ТБ „Стопанска и инвестиционна банка“, които допринесоха за нарастването на оборота.

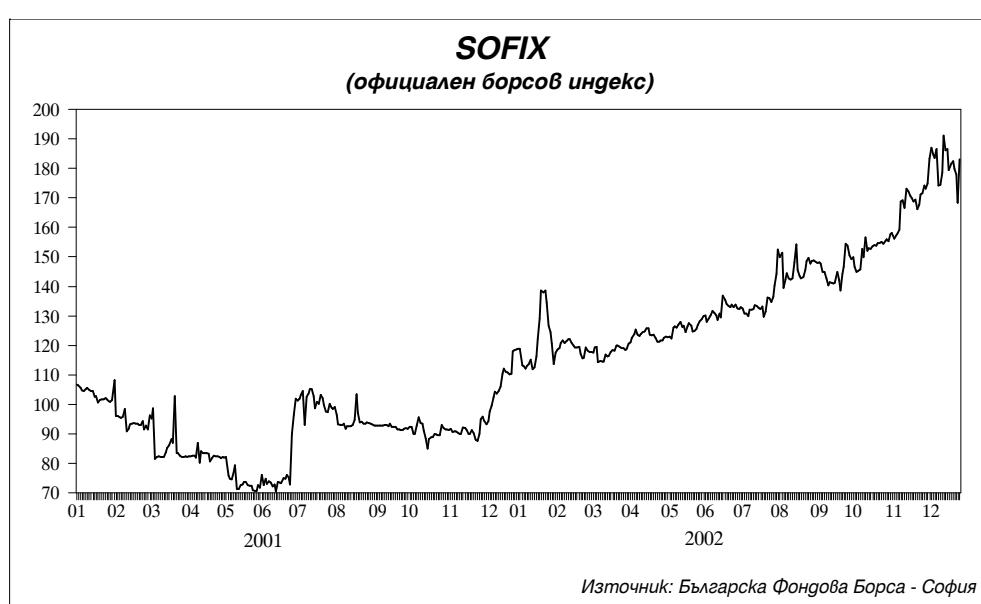
На официалния пазар на облигации също се наблюдава съществено увеличение с повече от два пъти и оборотът дистигна 2.5 млн. лв. през 2002г. (816.9 хил. лв. през 2001г.). През втората половина на 2002г. активно се търгуваха обикновените облигации на ТБ „Обединена българска банка“, които бяха регистрирани за вторична търговия на този пазарен сегмент след записването им на пазарния сегмент „Първилен пазар“ на БФБ. Бяха регистрирани и нови емисии ипотечни облигации на търговските банки „Стопанска и инвестиционна банка“ и „Българска пощенска банка“ за съответно 1.67 млн. лв. и 12 млн. лв. През септември 2002г. бе прекратена окончателно търговията с корпоративните облигации на „Енергия“ АД - Търговище, което е и причина за слабата търговия през годината с този финансово инструмент.

През 2002г. на *неофициалния пазар на акции и облигации* на БФБ също се регистрира над два пъти по-голям растеж, като оборотът дистигна 127.6 млн. лв. (37.9 млн. лв. през 2001г.). Нарастване на оборота са наблюдава, както на неофициалния пазар на акции (с 31.9 млн. лв.), така и на неофициалния пазар на облигации (с 16.8 млн. лв.). Принос за увеличението на оборота на неофициалния пазар имат регистрираните през 2001г. ипотечни облигации на „Първа инвестиционна банка“ и „Българо-американска кредитна банка“, които продължиха да се търгуват активно и през 2002г. През изминалата година бе регистрирана още една емисия ипотечни облигации на „Българо-американска кредитна банка“. Така общият брой ипотечни облигации, регистрирани на фондовата борса, са пет на обща стойност приблизително 43 млн. лв. С увеличената кредитна активност на търговските банки през последните години се създава предпоставка за издаването на повече ипотечни облигации, които се преъврнаха в твърде атрактивен инструмент, позволяващ придобиване на сравнително висока доходност.

³ Не се включва оборотът от търгови предложения и приватизационен пазар.

На приватизационния сегмент на борсата се сключиха 93 сделки на обща стойност 3.2 млн. лв. (3.7 млн. лв. през 2001 г.). Въпреки че през последните 6 месеца на 2002 г. се извършиха първите сделки по приватизация с непарични платежни средства, оборотът не можа да надвиши този през предходната година. Причината за това е още неяснотата около приватизацията на борсата. Процедурата по предлагане на пакети на големи държавни предприятия (като БТК, Български морски флот, НЕК и гр.) не приключи до края на 2002 г. Възможно е забавянето на предлагането на тези атрактивни пакети да доведе до понижаване интереса на притежателите на компенсаторни инструменти и съответно да се отрази на цените и търговията с тях.

През 2002 г. оборотът от търгови предложения достигна до 8.9 млн. лв. като бяха сключени 17 сделки. За сравнение, през 2001 г. бе реализиран оборот в размер на 461.6 хил. лв. През май 2002 г. бе пусната емисия обикновени облигации на „Обединена българска банка“ на сегмента „Първичен пазар“ на БФБ, с което този пазарен сегмент заработи за първи път на борсата. В началото на октомври на първичния пазар бе пусната и емисия общински облигации на община Сливен. След реализиране на цялата емисия в размер на 3 млн. лв., общинските облигации бяха регистрирани за вторична търговия на официалния пазар на общински облигации.

Официалният борсов индекс SOFIX в края на 2002 г. достигна до 183.08 пункта, регистрирайки едногодишно увеличение от 54.3%. На 10 декември индексът достигна най-високата за периода на свое то съществуване стойност от 190.97 пункта. Тези стойности се дължат на посягане на цените на акциите на почти

всички дружества, влизащи в изчисляването му. Най-голямо увеличение за 2002 г. имат акциите на дружествата „Софарма“ АД - София, „Златни пясъци“ АД и „Албена“ АД, чиито цени нараснаха съответно със 198.8, 83.1 и 59.5%. ◎

І ДЕДЕКТОРЫНЫН АСАЛЫК 9

Структурни реформи в някои приоритетни области

Тютюнева и цигарена промишленост

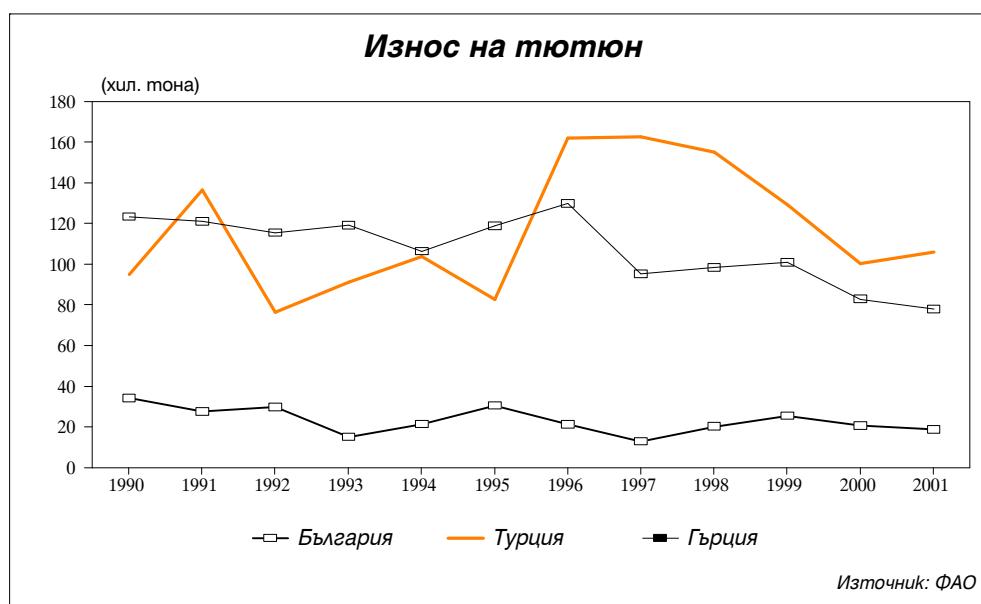
Подготвката за раздържавяването на „Булгартабак холдинг“ АД (БТХ) започна с приемането през март 2002г. на стратегия за приватизация на тютюневия монополист. За продажба бяха предложени 51 до 80% от капитала на Булгартабак, като се очакваше да проявят интерес стратегически инвеститори с опит в тютюневия и цигарен бизнес. Правителството си постави за основна цел бързо да приватизира Булгартабак, без да формулира конкретно очакванията спрямо инвеститорите и да декларира ясно ангажиментите, които ще се поемат от държавата във връзка с подкрепата на отрасъла. При стартиране на приватизационната процедура липсваща дългосрочна стратегия за развитие на тютюнопроизводството. Законовата и нормативна рамка за функциониране на отрасъла също предстоеше да се промени. Стратегията за развитие на тютюнопроизводството беше приема едва след избора на предпочитан купувач през месец април 2003г., а одобреният от МЗГ проект за нов закон за тютюна и тютюневите изделия през месец ноември 2002г. не е разглеждан до момента от парламента.

Международната конюнктура в сектора и конкурентната позиция на страната също имат редица особености. Наред с тенденцията към понижение на международните цени на тютюна, България е в относително по-неизгодна позиция спрямо основните си конкуренти на международния пазар - Турция, на която ЕС предоставя нулево мито и Гърция, чиито производители разчитат на четирикратно по-високи субсидии. След въведените ограничения за износ на български тютюни за САЩ и Русия¹, ЕС се очерта като основен пазар за българската продукция. Според данни на Булгартабак холдинг, около 50% от неговата продукция през 2001г. е била реализирана в ЕС. По данни на Световната здравна организация (World Health Organisation) обаче търсенето на тютюневи изделия в еврозоната се очаква да намалее между 10 и 20% до 2008г., поради което квотите за производство на тютюн, за които ЕС изплаща премии вече бяха съкратени с по 1.8% през 2002 и следващите две години. По отношение на българския пазар също би могло да се очаква намаляване на търсенето на нашите тютюни поради предвижданото намаление на вносните мита върху тютюна за страните от ЕС.

Приетата през месец април стратегия за развитие на сектора не отразяваше адекватно тенденциите на международните пазари и желанието за бързо приключване на приватизацията на БТХ. Според нея, до 2007г. производството на сиров тютюн у нас трябва да достигне 77 хил. тона, като износът нарасне до 45 хил. тона (повече от двойкратно увеличение спрямо 2001г.) и евентуалният купувач на монополиста гарантира изкупуването му. Изкупуването на тютюн се

¹ В края на 1996г. са премахнати преференциите по внос на тютюневи изделия в Русия. Поради тази причина износът на цигари от България рязко намалява.

гарантираше допълнително от запазването на съществуващата схема на субсидиране на производителите - чрез задържане равнището на минималните изкупни цени и същевременно увеличаване на премията за тютюнопроизводителите и поетапно завишаване на целевата парична подкрепа за производителите. Това на практика подмени първоначалната цел за бърза приватизация с тази за изпълнение на социални функции по подпомагането на отрасъла, без да бъде гарантирана равнопоставеност между евентуалните бъдещи участници на местния тютюнев пазар.

Наред с тази нова информация, в рамките на преговорите с избрания предпочтитан купувач Тобако Кепитъл Партерс (ТКП) - не бяха приети неговите предложения за обвързване издаването на лицензи за производство на цигари с ангажимент за изкупуване на тютюн (по подобна схема бе приватизиран полският

държавен монополист), което би създало равнопоставени условия и реална конкуренция в бранша. Отхвърлено бе и искането на ТКП за създаване на Национална тютюнева камара, която да решава въпросите, свързани с качеството, сортовете и цените, с участието на правителството, фирмите, изкупуващи и преработващи тютюн и представителите на производителите, като по този начин политиката за развитие на отрасъла би се определяла спрямо пазарните условия - втора важна предпоставка за развитие на конкурентоспособен отрасъл.

Предвид горното, неодобрението на приватизационната сделка от парламента в началото на 2003г. не е изненадващо, след като в подготовката на процеса за преструктурирането и приватизацията на тютюневия монополист бяха допуснати фундаментални грешки - липса на ясно очертана визия за развитието на отрасъла във времето, отсъствие на анализ за ползите и разходите от увеличение на субсидиите за производителите, както и яснота относно изискванията, които ще бъдат предявени пред потенциалните инвеститори.

Слабият първоначален интерес към сделката - само 4 участника при отсъствие на ползваша се с безспорно доверие на международните тютюневи пазари компания - беше първият индикатор, че е избран неадекватен подход за реализация на приватизацията. Не бяха достатъчно добре анализирани ползите от преструктуриране на холдинга с цел да се привлекат стратегически инвеститори за печелившите предприятия, като по този начин се увеличат инвестициите в отрасъла и качеството на произвежданата продукция, а оттам и конкурентоспособността на международните пазари. Пренебрежната бе и спецификата на организацията на тютюнопроизводството в международен план, характеризираща се със специализация на компаниите в една от дейностите - производство на цигари или преработка на тютюн, покато Булгартабак включва

предприятия и от гвата тина, което го прави непривлекателен като цяло за инвеститори с опум в бранша.

Не беше отчетен в необходимата степен и факта, че един от основните конкуренти на пазара - Турция също подготвя приватизация на тютюневия си монопол. През януари 2002г. турският парламент прие закон за тютюнопроизводството, чиято основна цел бе дегрегулация на сектора и създаване на законощи предпоставки за приватизация на TEKEL. Чрез закона бяха решени редица въпроси - премахване на субсидиите за производителите на тютюн и на минималните изкупни цени за сировината, задължителност на отворени търгове за изкупуване на тютюн, преоформяне на натрупаните стари дългове на компанията и затваряне на редица нерентабилни производстви. Процесът на приватизацията на TEKEL се очаква да бъде осъществен през 2003г.

Информационни и комуникационни технологии

Развитието на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) е от изключителна важност за повишаване конкуренцспособността на икономиката и нейния потенциал за растеж. Това разбиране залегна и в управленската програма на правителството на Република България, като областта на комуникациите и високите технологии бе определена за една от базовите за устойчивото развитие на страната. През 2002г. бяха предприети конкретни действия за насърчаване развитието в тази приоритетна област. Направени бяха редица законодателни и административни промени с общоикономически ефект, по важните от които са:

- Поправки в Закона за ДДС с оглед възстановяване на данъчния кредит на фирмите, изнасящи софтуер;
- Промени в Закона за корпоративното подоходно облагане - максимално допустимата амортизиационна норма за категорията „компютри, софтуер и право на ползване на софтуер“ се повиши на 50%, в сила от 01.01.2003г.
- Приета бе актуализирана секторна политика в далекосъобщенията на Република България, отразяваща преговорните позиции на страната по глава 19 „Телекомуникации и информационни технологии“, сред които е и пълната либерализация на далекосъобщителния пазар от 01.01.2003г.
- Приета бе стратегия за изграждане на електронно правителство;
- Подготвен е проект за стратегия за въвеждане на ИКТ в средното образование.

Освен това бяха създадени Координационен център по информационни, комуникационни и управленски технологии към Министерски съвет, както и Агенция „Развитие на съобщенията и на информационните и комуникационните технологии“ към министъра на транспорта и съобщенията. Основните ѝ функции са свързани с администрирането, събирането и разходуването на средства за развитието на телекомуникациите, пощенската инфраструктура и информационните и комуникационни технологии. Подготвена беше дългосрочна иновационна стратегия, съответстваща на препоръчителната международна практика, която се очаква да бъде утвърдена и влезе в действие през 2003г.

В края на 2002г. законовият срок на монопола на БТК изтече. По обективни причини обаче естественият монопол на компанията върху съобщителната инфраструктура ще продължава да

оказва влияние върху местния пазар до изграждането на конкурентни частни мрежи. Неблагоприятно събитие в сектора на ИКТ през изминалата година беше и забавянето на приватизацията на БТК. Въпреки че още през март 2002г. бе приема стратегия за приватизация на БТК, сроковете, заложени в нея бяха нееднократно удължавани. В резултат на това, продажбата на единствения ни оператор на фиксирани телефонни услуги до края на април 2003г. е на етап на преговори с потенциален купувач.

Процедурата по приватизация на БТК стартира през април 2002г. на основата на приемата стратегия. За раздържавяване чрез двустепенен конкурс бяха предложени до 65% от капитала на дружеството с възможност телекомът да получи лиценз за трети GSM-оператор. На БФБ се очакваше да бъдат предложени 20% от акциите на компанията. Минимални изисквания към потенциалните кандидати - телекомуникационни оператори бяха доказване на приходи от фиксирани линии за над 500 млн. евро за 2000г. или да оперират фиксирана мрежа от над 2 млн. потребители. За финансите инвеститори условието за участие беше да управляват фондове от над 300 млн. евро.

Този подход може да се смята за основателен, като се има предвид неблагоприятната международна конюнктура в сектора² и предстоящото отпадане на монополните права на телекомуникационния оператор в края на 2002г. Както и при приватизацията на тютюневия монопол обаче, липсата на адекватен нов закон за далекосъобщенията и съответстващите му подзаконови нормативни актове не доведе до яснота у инвеститорите относно принципите, върху които ще бъде изградена новата методика за определяне на цените на обикновената телефонна услуга, както и реда и начина на изчисляване на нетните разходи на бъдещите участници на пазара на фиксирани телефонни услуги във връзка с компенсирането им за предоставяне на всеобщата телефонна услуга. В тази връзка изостава и процеса по ребалансиране на цените на обикновената телефонна услуга и изграждането на информационна система, която да отчита разходите на компанията за поддръжка на всички линии, на базата на които се дават компенсациите за разходи по видове услуги. Слабият първоначален интерес към сделката - само 3 участника - беше първият индикатор, че е избран неподходящ подход за реализация на приватизацията. В основен приоритет при finalизирането на продажбата се превърна максимизирането на постъпления за бюджета, като тежестта предложената цена при класирането на кандидатите беше 80%, 15% тежест бяха дадени на програмата за заетост и само 5% - на програмата за инвестиции.

През октомври за предпочитан купувач бе избран инвестиционният фонд „Агвент“ - компания с относително добра репутация в бранша, която управлява активи за над 6 млрд. щ.г., но в последствие предложения проект на договор за продажба бе отхвърлен от Надзорният съвет на АП поради незаконосъобразност. Като основни противоречия с действащото законодателство бяха определени липсата на двустранно парafирани договори, неправилно удължаване на срока за реализиране на договорените инвестиции от 2006 на 2008г., както и поставяне на условието за усвояване на сумите по заплащането на акциите на БТК, в зависимост от законодателните решения на Народното събрание в сектора на далекосъобщенията.

² Вж. приложение 1 за тенденциите на международния пазар на ИКТ.

Енергиен сектор

През 2002г. в енергийния сектор бяха положени основите на принципно нова политика в отрасъла, имаща за цел подготвяне на сектора за приватизация и постепенно либерализиране на енергийните пазари.

През юли бе приема енергийна стратегия на България. Тя предвижда постепенно премахване на субсидиите, покриващи оперативните разходи на групата, елиминиране на изкривяванията, причинени от политиката на кроссубсидиране между отделните категории потребители и управление на инвестиционния процес с цел да се минимизира поемането на задължения от държавата чрез приватизиране на активите и прекърсяване на риска при изграждането на нови производствени мощности върху частните инвеститори.

В подкрепа на декларираните намерения беше разработен проект на нов енергиен закон, който да изгради нормативната рамка за либерализирането на отрасъла. Проектът предвижда въвеждането на разрешителен режим за изграждането на нови мощности, при които ролята на държавата е ограничена до издаване на разрешения за съответната дейност без поемане на ангажименти за изкупуване на произведената енергия.

Новият проектозакон определя пътя на преход от модела единствен купувач, по който работи в момента системата, към модел на регулиран достъп на трети страни с балансиращ пазар. Отварянето на пазара ще се осъществи чрез оторизирането на пряк достъп до преносната и разпределителната мрежи за производителите на електроенергия и привилегированите потребители, които ще имат възможност свободно да договарят условията на продажба. Делът на привилегированите потребители постепенно ще нараства, докато се достигне пълна либерализация към момента на присъединяване към ЕС. Първоначалното отваряне на пазара на електроенергия и газ е предвидено за юли 2003г. Привилегировани потребители ще бъдат предприятия с консумация на електроенергия по-голяма от 100GWh и 80 млн. куб.м природен газ. В електропроизводствения сектор 10 привилегирани потребители и 5 производителя (приблизително 15% от пазара) ще вземат участие в първоначалния етап.

Преструктурирането на сектора включва и изменението на цените на енергийните ресурси - повишения на цените на електричеството и топлоенергията, одобрение на график за преструктуриране на цените на електроенергията и въвеждането на цени, базирани на извършените разходи за доставка на газ за домакинствата. През 2002г. бе елиминирано субсидирането на цената на въглищата, а към средата на 2002г. ДКЕР одобри примерен тригодишен график за ежегодно повишаване на средната продажна цена на електрическата енергия за битови нужди, като се предвижда до 2004г. да се достигнат цени, покриващи напълно производствените разходи. Процесът на преструктуриране на цените бе съпътстван от приемането на наредби с методологични указания за формирането на цените на електричеството, природния газ и топлинната енергия.

Правителството изпълни своите социални ангажименти, включвайки гва механизма за подпомагане на потребителите с ниски доходи: разширяване на съществуващата програма, по линия на която се дават енергийни помощи за социално слаби семейства (възлизящи на около 25% от всички домакинства) и въвеждане на възстановена ценова тарифа, като субсидираната цена при потребление на ограничено количество енергия ще бъде поддържана без изменение за целия период на

пропълждане на реформата. По този начин бе продължена очерталата се тенденция към елиминиране на субсидиите за производителите и насочването ѝ към нуждаещите се крайни потребители.

Като основен инструмент за преструктуриране на сектора се предвижда приватизирането на значителна част от държавните акции в отрасъла. За да се повиши атрактивността на предлаганите за продажба компании, са необходими значителни инвестиции за рехабилитация, както и за повишаване на ефективността на наличните мощности. За съжаление този процес засега изостава значително и са необходими значителни усилия в тази насока. С голямо закъснение през декември 2002г. бе подписано финансово споразумение между американската компания „Енърджи“ и НЕК ЕАД за рехабилитацията и модернизацията на ТЕЦ „Марица Изток - 3“. Това е първият голям инвестиционен проект в енергийния сектор, възлизаш приблизително на 500 млн. евро. Друга особено важна стъпка за укрепване на позицията на страната на международния пазар бе подготвката за присъединяване към ИСТЕ, което се предвижда за 2003г. През изминалата година бе работено и по проекти за разширяване на преносния капацитет на електропреносната и газопреносната мрежа, както и за извършване на основни ремонти в топлофикационния сектор, поборяване на управлението на търсенето и отчитането на потреблението.

Ситуацията на пазара на природен газ е по-различна от тази в областта на енергетиката. Пазарът на природен газ е само частично развит, като приоритет бе даден на осигуряването на сировината за големите потребители от енергийния сектор и индустрията. Един от основните проблеми на пазара в момента е намаляването на търсенето като резултат от загуба на позиции на международния пазар. Доставките на природен газ са гарантирани до 2010г. с договор с Русия, но при неизгодни условия и за количество, което далеч надхвърля търсенето в момента. Все още предстои и изграждането на мрежа за газ с ниско налягане, въпреки показваните предимства на тази сировина, като причина за небалансиралото развитие на пазара в България беше забавянето на въвеждането на диференцирани цени по групи потребители.

През 2002г. беше елиминирана основната пречка пред развитието на пазара на ниско налягане с въвеждането на цени, базирани на направените разходи. МЕЕР направи опис на разпределителните мрежи, които се очаква да бъдат изградени на основата на заявките, направени от общините.

Компанията - монополист „Булгаргаз“ ЕАД приключи през 2002г. успешно своята програма за преструктуриране и финансово оздравяване едновременно с тригодишната си инвестиционна програма.

Железопътен транспорт

Въпреки положените усилия за преструктуриране на БДЖ, все още са необходими сериозни реформи, за да се спре натрупването на загуби и да се подобри позицията ѝ на транспортния пазар. Сред основните проблеми на компанията продължават да са дейностите, генериращи загуба, ниската производителност на труда, продължаващата зависимост от държавата при провеждане на инвестиционната политика и недостатъчната компенсация, получавана от държавата във връзка с ангажиментите за предоставяне на социални дейности. Важно място заема и конкуренцията от страна на автомобилния транспорт, който е изключително ефективен като резултат от навреме приключилата приватизация и преструктуриране.

През 2002г. стартира либерализацията в сектора предвидена от Закона за железопътния транспорт. БДЖ беше разделена на две независими компании - за поддръжка на инфраструктура (НК „Железопътна инфраструктура“) и транспортен оператор БДЖ.. В резултат на извършеното преструктуриране БДЖ има задължение да внася инфраструктурна такса и получава от държавата гъва вига компенсации: за покриване на загубите от губещи дейности и за предоставяне на права на някои категории пътници за безплатни и намалени пътувания.

През 2002г. продължи низходящият тренд в броя на превозените пътници (спад от 24%) и на превозените товари (спад от 4.2%)³. Съгласно поетите ангажименти в плана за действие за 2002г. бяха увеличени цените на пътническите превози - съответно с 12% за експресните влакове и с 10% за пътническите. Също така бяха закрити второстепенни губещи линии и бе оптимизиран графикът на движение на влаковете при пътническите превози. В резултат на извършените промени пътническите превози бяха регуцирани средно с 8.4%. Подобни структурни промени премина и товарният транспорт, като бе намален броят на влаковете със 109 и бяха закрити 79 гари за обработка на товари.

През 2002г. бяха приети особено важни стратегически документи, които поставиха основата за бъдещото развитие на сектора, включващи бизнес план за 2003г. и дългосрочна 10-годишна стратегия за развитие на железопътния транспорт.

Планът за действие (2003- 2005) предвижда преструктуриране на транспортния оператор БДЖ чрез институционално и правно разделяне на пътническите от товарните превози през 2003г. и поставяне на ясна основа на отношенията между държавата и превозвача във връзка с финансирането на социалните пътнически превози чрез подписането на договор за субсидиране на 100% от разходите.

Сред основните приоритети са включени също приемането и въвеждането на нови инфраструктурни такси, базирани на пределните разходи, както и елиминирането на кросубсидирането на пътническите от товарните превози от 01.01.2004г.

Предвиждат се и мерки за повишаване на конкурентоспособността, като разработването на нови продукти и услуги и частична модернизация на подвижния състав с цел да се повиши качеството на предлагания продукт.

Ще продължи и оптимизацията на оперативните разходи, включващи приемането на план за регуцирането на персонала (с 20% до 2004г. в сравнение с 2001г.), достигане на ниво на покритие на разходите от експресните влакове от минимум 90% до юни 2004г. и разработването на надеждни системи за бюджетиране на разходите. О

³ По данни на МТС.